

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

ANUL XXIX

2

IULIE—DECEMBRIE

1984

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

IOAN PĂTRUȚ — *redactor-șef*
ROMULUS TODORAN — *redactor-șef adjunct*
VASILE BREBAN
ILEANA CÂMPEAN — *membru al Colegiului de redacție*
DUMITRU D. DRAȘOVEANU
DIMITRIE MACREA
ION MĂRII
PETRU NEIESCU
GRIGORE RUSU — *membru al Colegiului de redacție*
SABINA TEIUȘ
CARMEN VLAD
MIRCEA ZDRENGHEA
EUGEN BELTECHI — *secretar responsabil de redacție*
NICOLAE MOCANU — *secretar responsabil de redacție*
membru al Colegiului de redacție

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul Dv.

În țară, revistele se pot procura prin poștă, pe bază de abonamente.

Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRES-FILATELIA” — sectorul export-import presă, P.O. Box 12—201, telex 10376, prsfi r, 78104 București, Calea Griviței nr. 64—66.

La revue paraît 2 fois par an.

Toute commande de l'étranger (fascicules ou abonnements) sera adressée à « ROMPRESFILATELIA » — sectorul export-import presă, P. O. Box 12—201, télex 10376, prsfi r, 78104 Bucurest, Calea Griviței n° 64—66, Roumanie.

Le prix d'un abonnement est de \$ 54 par an.

En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste.

Les manuscrits, les livres et les revues proposés en échange, ainsi que toute correspondance seront envoyés au Conseil de Direction de la revue « Cercetări de lingvistică ».

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

Anul XXIX, nr. 2

1984

ieulie—decembrie

SUMAR

	Pag.
100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI NICOLAE DRĂGANU	
OCTAVIAN ȘCHIAU, Nicolae Drăganu — filolog și istoric literar	95
IOAN PĂTRUȚ, Nicolae Drăganu — onomast	98
ROMULUS TODORAN, Nicolae Drăganu — lexicolog	102
D. D. DRAȘOVEANU, Nicolae Drăganu — sintactician	108
MIRCEA ZDRENGHEA, Nicolae Drăganu — omul și profesorul	112
Bibliografia operelor lui Nicolae Drăganu. 1939—1984	116

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

TRAIAN VEDINAȘ, Preocupări de limbă în activitatea lui Andrei Șaguna	122
--	-----

LEXICOLOGIE

IOAN BACIU, « <i>JE combine UNE combine, JE gondole UNE gondole</i> ». Noms déverbaux et verbes dénominatifs dans les langues romanes	128
---	-----

ONOMASTICĂ

DUMITRU LOȘONȚI, Nume de familie provenite de la nume de localități (II)	136
--	-----

GRAMATICĂ

MARIANA GRUIȚĂ, Conectivitate spațială în engleză și română	144
---	-----

LINGVISTICA TEXTULUI

ELENA DRAGOȘ, Convexitatea și tipologia textuală	149
--	-----

DISCUȚII

ION I. RUSSU, Despre vocabularul românesc autohton (În legătură cu o nouă monografie)	155
---	-----

RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI

VASILE ARVINTE, <i>Român, românesc, România. Studiu filologic</i> , București, 1983 (Mihai Gherman)	160
---	-----

ACADEMIA ROMÂNĂ
FILIALA CIUJ
BIBLIOTECA
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ
ȘI ISTORIE LITERARĂ ȘI ȘTIINȚĂ PUSCARIU
Nr. 20

	<u>Pag.</u>
OLIMPIA BERCA, <i>Dicționar istoric de rime</i> , București, 1983 (Valentin Tașcu)	161
PAUL MICLĂU, <i>Signes poétiques</i> , București, 1983 (Rodica-Elena Pop)	163
MELANIA FLOREA, <i>Structura grupului nominal în limba română contemporană</i> , București, 1983 (Smaranda Lelufiu)	164
IOAN KOHN, <i>Virtuțile compensatorii ale limbii române în traducere</i> , Timișoara, 1983 (Rodica Marian)	165
PETRU OALLDE, <i>Lupta pentru limba românească în Banat</i> , Timișoara, 1983 (Gabriel Vasiliu)	168
<i>Caiet de semiotică</i> (2), Timișoara, 1983 (Carmen Vlad)	169
<i>Semiotică și poetică</i> , Cluj-Napoca, 1984 (Ligia Stela Florea)	171
RADU BAGDASAR, <i>Critică și cibernetică</i> , București, 1983 (Elena Dragoș)	174
JOSEPH HANSE, <i>Nouveau dictionnaire des difficultés du français moderne</i> , Paris—Gembloux, 1983 (Rodica Lascu Pop)	175

CRONICĂ

Al IX-lea Congres Internațional al Slaviștilor (Onufrie Vințeler)	178
Cărți primite la redacție	179
INDICE	180

SOMMAIRE

100 ANS DEPUIS LA NAISSANCE DE NICOLAE DRĂGANU

	Page
OCTAVIAN ȘCHIAU, Nicolae Drăganu — philologue et historien littéraire . .	95
IOAN PĂTRUȚ, Nicolae Drăganu — onomasticien	98
ROMULUS TODORAN, Nicolae Drăganu — lexicologue	102
D. D. DRAȘOVEANU, Nicolae Drăganu — syntacticien	108
MIRCEA ZDRENGHEA, Nicolae Drăganu — l'homme et le professeur . . .	112
Bibliographie des œuvres de Nicolae Drăganu. 1939—1984	116

HISTOIRE DE LA LINGUISTIQUE ROUMAINE

TRAIAN VEDINAȘ, Préoccupations linguistiques dans l'activité d'Andrei Șaguna	122
--	-----

LEXICOLOGIE

IOAN BACIU, « JE combine UNE combine, JE gondole UNE gondole », Noms déverbaux et verbes dénominaux dans les langues romanes	128
--	-----

ONOMASTIQUE

DUMITRU LOȘONȚI, Noms de famille provenant de noms de localités (II)	136
--	-----

GRAMMAIRE

MARIANA GRUIȚĂ, Connecteurs spatiaux en anglais et en roumain	144
---	-----

LINGUISTIQUE TEXTUELLE

ELENA DRAGOȘ, Convexité et typologie textuelle	149
--	-----

DISCUSSIONS

ION I. RUSSU, Sur le lexique roumain autochtone (À propos d'une nouvelle monographie)	155
---	-----

COMPTES RENDUS ET PRÉSENTATIONS DE LIVRES

VASILE ARVINTE, <i>Român, românesc, România. Studiu filologic</i> , București, 1983 (Mihai Gherman)	160
---	-----

	<u>Page</u>
OLIMPIA BERCA, <i>Dicționar istoric de rime</i> , București, 1983 (Valentin Tașcu)	161
PAUL MICLĂU, <i>Signes poétiques</i> , București, 1983 (Rodica-Elena Pop)	163
MELANIA FLOREA, <i>Structura grupului nominal în limba română contemporană</i> , București, 1983 (Smaranda Lelușiu)	164
IOAN KOHN, <i>Virtuțile compensatorii ale limbii române în traducere</i> , Timișoara, 1983 (Rodica Marian)	165
PETRU OALLDE, <i>Lupta pentru limba românească în Banat</i> , Timișoara, 1983 (Gabriel Vasiliu)	168
<i>Caiet de semiotică</i> (2), Timișoara, 1983 (Carmen Vlad)	169
<i>Semiotică și poetică</i> , Cluj-Napoca, 1984 (Ligia Stela Florea)	171
RADU BAGDASAR, <i>Critică și cibernetică</i> , București, 1983 (Elena Dragoș)	174
JOSEPH HANSE, <i>Nouveau dictionnaire des difficultés du français moderne</i> , Paris—Gembloux, 1983 (Rodica Lascu Pop)	175

CHRONIQUE

IX ^e Congrès International des Slavisants (Onufrie Vințeler)	178
Livres reçus à la rédaction	179
INDEX	180

Facultatea de Filologie și Institutul de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj-Napoca au organizat, în ziua de 18 februarie 1984, un simpozion dedicat centenarului nașterii marelui lingvist și filolog, distins profesor al Universității clujene, Nicolae Drăganu. Publicăm, în continuare, cinci dintre comunicările prezentate cu această ocazie.

NICOLAE DRĂGANU — FILOLOG ȘI ISTORIC LITERAR

DE

OCTAVIAN SCHIAU

Pentru filologii de astăzi opera profesorului Nicolae Drăganu revine mereu în atenție, prin bogăția și varietatea ei deosebită, prin temeinicia și seriozitatea cu care a fost elaborată de-a lungul a aproape patru decenii. Înscriindu-se atît în domeniul istoriei literare vechi și moderne, cît și în acela al disciplinelor lingvistice, prezența operei sale în preocupările istoricilor literari și ale lingviștilor de astăzi ni se pare foarte firească. Se vehiculează cu multă încredere idei puse de el în circulație, se apelează des la lucrări editate de el, se folosesc argumente în toponimie, sintaxă și cu deosebire în etimologie, din contribuția remarcabilă a acestui mare învățat. Generațiile mai noi de filologi cunosc însă prea puțin pe autorul acestor prețioase lucrări, pe savantul și profesorul Nicolae Drăganu, pe cel ce se stingea în plină forță creatoare la 17 decembrie 1939.

Împlinirea celor 100 de ani de la nașterea lui Nicolae Drăganu trebuie să constituie pentru beneficiarii valoroasei sale opere un serios impuls pentru valorificarea lucrărilor sale științifice, deoarece ceea ce a putut să elaboreze acest cărturar într-o viață așa de scurtă este aproape de necrezut. De la recenzia promptă, corectă, plină de sugestii, în care apar cu frecvență nume de lingviști sau filologi străini renumiți ca Ernst Gamillscheg, Kr. Sandfeld, Carlo Tagliavini, Gustav Weigand, o serie de cărturari maghiari, dar și prestigioase nume de filologi români, la scurte articole etimologice, de o mare profunzime și cutezanță; de la studii amănunțite ale unor vechi texte românești, cu publicarea lor în ediții critice, la materiale toponimice strălucind printr-o documentație de înaltă calitate, bazată pe texte și deducții logice; de la studii ample, bogat argumentate, închinatelor unor cărturari sau fenomene culturale, istorice și lingvistice la scurte semnalări sau consemnări de evenimente cu rezonanță în epocă; de la lucrări de mare sinteză la înregistrarea și chiar comentarea unor bucăți antologice din folclorul zonei natale — sînt doar cîteva fațete ale activității acestui neobosit cărturar.

Atenția acordată de Nicolae Drăganu literaturii române vechi ni se pare absolut firească, dacă ținem seama de formația de filolog în cel mai strict sens al cuvîntului a celui ce a reprezentat cu atita strălucire timp de mai bine de două decenii catedra de literatură română veche a universității clujene. Recenzarea pasionată a principalelor realizări referitoare la epoca veche din perioada interbelică reprezintă în chip firesc opțiunea clară a cercetătorului pentru fenomenul cultural și literar medieval. Marea sa vocație pentru epoca veche se verifică însă într-o măsură și mai mare prin publicarea a numeroase texte vechi, începînd cu *Două manuscripte vechi: Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, din 1914, și terminînd cu *Un manuscris calvino-român din veacul al XVII-lea*, publicat în 1936. Cartea de vizită pentru tot ceea ce a publicat în acest domeniu poate fi considerată chiar prima dintre acestea, editată de Academia Română, după ce fusese recomandată cu multă căldură de exigentul Al. Philippide, ea rămînînd pînă astăzi un model în privința editării textelor vechi, începînd cu descrierea amănunțită, continuînd cu problemele localizării și datării, cu particularitățile de limbă ca și cu unele aspecte legate de transcrierea vechiului text, opînd inițial pentru metoda transliterației, iar mai apoi pentru transcrierea fonetică interpretativă. Întotdeauna aceste prețioase editări critice sînt însoțite de indice și glosar, facsimile edificatoare, precum și concludente filigrane ale hirtiei pentru eludarea problemelor atît de dificile ale datării textelor vechi.

În chip firesc și absolut necesar, studiul pasionat și competent al unor vechi texte transilvănene, ca și popasul îndelungat, însoțit de acribia-i filologică recunoscută, asupra activității unor cărturari, l-au dus la lucrarea sa de sinteză, publicată în franceză, în 1938, *Histoire de la littérature roumaine de la Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*. Compartimentată în patru capitole (*Înainte de secolul al XVI-lea, Secolul al XVI-lea, Secolul al XVII-lea și Secolul al XVIII-lea*), lucrarea reprezintă o importantă contribuție la istoria culturii și literaturii românești, evidențiindu-se cu claritate și hotărîre contribuția Transilvaniei la patrimoniul cultural românesc. În felul acesta sînt puse în circulație nume omise de alte istorii literare: Ioan Zoba, Gheorghe Buitul, Ioan Caion, Gavril Ivul, Nicolae Petrovay, Mihail Halici, bineînțeles, Teodor Corbea, Petcu Șoanul, Radu Tempea, Gherontie Cotorea, Dimitrie Eustatievici și atitea altele. Este în mod incontestabil meritul lui Nicolae Drăganu că a atras atenția asupra activității acestora, completînd în chip fericit paginile aproape albe lăsate de majoritatea istoricilor literari ai epocii medievale de la Simion Ștefan la Școala ardeleană, așadar pentru o perioadă de un secol și jumătate, dovedind că marea mișcare culturală de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea a fost pregătită de acești harnici înaintași ai culturii românești transilvănene și că ea nu a apărut fără o serioasă acumulare prealabilă. Ne spunem uneori că poate lipsa de ecou a acestei prețioase istorii literare în scrisul autorilor de istorii literare s-ar datora publicării ei într-o limbă străină, deși e departe de noi gîndul de a sancționa necunoașterea acestei limbi de către aceștia. Limba în care a fost publicată a îngăduit orîșicum cunoașterea ei de un public cititor

mai larg. De acest lucru era conștient însuși Nicolae Drăganu și, de aceea, credem, ținea mult să vadă tipărită și versiunea românească. Și fiindcă nu vrem să credem în ceea ce spunea profesorul Dimitrie Popovici, „că o fatalitate cruntă a urmărit pas cu pas pe acest om bun și drept”, ne exprimăm convingerea că secolul aniversar va pleda o dată în plus pentru editarea în românește a acestei valoroase lucrări, *Istoria literaturii române din Transilvania de la origini și pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea* propunîndu-se aproape singură pentru o excelentă apariție în colecția „Restituiri” a Editurii Dacia.

*Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31*

NICOLAE DRĂGANU — ONOMAST

DE

IOAN PĂTRUȚ

Orientându-ne după *Bibliografia operelor lui Nicolae Drăganu* (DR, X, partea I, 1941, p. 169 și urm.), s-ar părea că pasiunea sa pentru onomastică este mai nouă decât pentru alte ramuri ale lingvisticii, intrucit, în afară de un scurt articol publicat în 1916, primul studiu, *Din vechea noastră toponimie*¹, apare în anul 1921, în întiiul volum al revistei menționate (DR, I, p. 109—146). Nu s-ar putea spune că doar în ambianța Muzeului Limbii Române i-a apărut această pasiune. Ea e mult mai veche, după cum mărturisește însuși, în introducerea lucrării *Toponimie și istorie* (abreviat : *Top. și ist.*) (Cluj, 1928), că îl muncește, de mult timp, gîndul de a scrie o monografie toponimică a Văii Someșului (Mare) de Sus, dar adunînd materialul s-a convins că „numele apelor, ale munților și ale părților de hotar din această regiune trebuie urmărite în legătură cu toate numirile similare din întregi Carpații” (p. 1). Rezultă de aici nu numai vechimea interesului său pentru onomastică, ci, totodată, se desprinde o dimensiune a metodei de lucru și se întrezărește vastitatea viitorului cîmp de cercetare. Aș adăuga că studierea materialului onomastic, strîns legată cu cea a lexicului comun, constituie coordonate necesare ale preocupărilor sale privind istoria limbii și a poporului român.

Fără îndoială că atmosfera Muzeului Limbii Române i-a fost prielnică și chiar stimulatoră pentru cercetările onomastice; de menționat că unele probleme și etimologii le-a prezentat și discutat la ședințele săptămînale de comunicări ale Muzeului, după cum rezultă din rapoartele anuale publicate în DR. Dar un mobil important și stimulator pentru studiile de onomastică, îndeosebi pentru cele ample, rezidă în discuțiile referitoare la locul de formare a limbii române și a poporului român și la mult dezbătuta problemă a continuității, discuții pe care unii oameni de știință nu le puneau în slujba adevărului istoric.

În prefața monumentalei sale cărți *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticii* (abreviat : *Românii*) (București, 1933, 686 p.), N. Drăganu informează (p. 3) că lucrarea „a crescut” din cîteva cercetări izolate și mai ales din trei recenzii : una asupra cărții lui Melich János, *A honfoglaláskori Magyarországnak* [Ungaria în epoca descălecatului] (Budapesta, 1925—1929), și două asupra studiilor lui Treml [Tamás] L., *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen* (apărut în „Ungarische Jahrbücher”, VIII, 1928, p. 25—51 ; IX, 1929, p. 274—317) și *A román-ság őshazája és a kontinuitás* [Patria de baștină a românilor și continuitatea] (Budapesta, 1931) : „Chestiunile studiate de ei mă preocupaseră

¹ În care e reluat și articolul amintit : *Nolife etimologice*. Birta, tipărit în „Pagini literare” [Arad], I, 1916, nr. 4, p. 83—86 (nu anul 1914, cum apare în *Bibliografie*, la poziția 26).

și mai înainte, așa că aveam credința că-mi pot spune cuvântul în deplină cunoștință de cauză” (*ibidem*).

Este necesară o precizare. Lucrarea aceasta (*Românii*) a lui N. Drăganu a fost învinuită de lipsă de obiectivitate, declarată chiar tendențioasă. Astfel, în *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum*², cartea e considerată « un gros volume animé de tendances patriotiques » (p. XLVIII). O asemenea învinuire apare paradoxală în lumina răspunsului dat de N. Drăganu unor români privitor la studiul său (provenit dintr-o comunicare, prezentată la Muzeul limbii Române), *Vechiul castru de la Rodna și toponimia Văii Someșului de Sus* (publicată în „Anuarul Institutului de Istorie Națională” din Cluj, II, 1924, p. 246—259), în care au constatat un prea mare număr de toponime de origine maghiară în regiunea cercetată: „Deoarece am găsit că o seamă din aceste nume ne-au venit din ungurește, comunicarea cu titlul menționat n-a avut norocul să fie pe placul unora dintre cei ce se ocupă cu trecutul mai vechi al acestei părți a românismului și care uită că adevărul științific nu poate fi niciodată rodul patriotismului rău înțeles, ci rezultă în mod firesc din cercetări obiective” (*Top. și ist.*, p. 2). Citatul reprodus reprezintă mărturisirea unui crez, caracteristic întregii sale activități științifice și didactice, component intrinsec al unei coordonate dominante — și recunoscute — a personalității sale: ireproșabila corectitudine.

Întrucit studierea materialului onomastic este, de cele mai multe ori, pusă în slujba istoriei poporului român și a limbii române, apare firescă preponderența toponimiei față de antroponimie (numită de N. Drăganu: onomastică, după cum reiese din titlul celei mai importante lucrări ale sale în acest domeniu: *Românii*). Însă antroponimia nu numai că n-a fost neglijată, ci e pusă din plin și cu competență la contribuție.

Studiile de onomastică ale lui N. Drăganu se caracterizează prin câteva trăsături specifice metodei sale de lucru:

— o documentare bogată, care tinde spre „exhaustiv” — din documente și lucrări românești și străine —, prezentă, într-un fel sau altul, în text sau în numeroasele note. Astfel, învinuirii (la care m-am referit) privind originea maghiară a oiconimelor din Valea Someșului de Sus a mai răspuns: „Numirile topice nu le dă totdeauna poporul însuși, ci, adesea, stăpînitorul (domn sau proprietar) și administrația. Numirile vechi, date de popor, sînt de multe ori înlocuite de noul stăpînitor și de organele administrative ale acestuia odată cu cucerirea sau pe urma ei; stăpînirii se mulțămesc să reprimească de la stăpînitor și să păstreze stîlcirea formei originare care pe încetul o uită” (*Top. și ist.*, p. 21). Constatarea, deosebit de importantă — care se încadrează în problema „toponimiei feudale”³, o susține printr-o informare asupra stăpînirii și stăpînitorilor diferitelor obiective din regiunea studiată, de la castrul găsit la Rodna (*Top. și ist.*, p. 21 și urm.), aducînd și numeroase exemple: astfel, muntele *Heniu* „aparținător birgăuanilor” își are numele, crede

² Curante Emerico Lukinich et adiuvante Ladislao Gáldi, ediderunt Antonius Fekete Nagy et Ladislao Makkai, Budapesta, 1941.

³ Vezi E. Petrovici, *La population de la Transylvanie au XIe siècle*, în „Revue de Transylvanie”, X, 1944, p. 88.

N. Drăganu, de la „Iohannes dictus Henul de Bystricia”, care în prima jumătate a secolului al XIV-lea avea posesiuni tocmai unde se găsește muntele respectiv (*ibidem*, p. 26) etc. Pentru originea hidronimului *Șieu* (afluent al Someșului) informația ajunge până la Anonymus, care atestă numele respectiv. De altfel, lui Anonymus (notarul regelui maghiar Béla al II-lea, 1131—1141, sau Béla al III-lea, 1173—1196), care în *Gesta Hungarorum* a lăsat date deosebit de valoroase privitoare la românii din Transilvania, înaintea și pe timpul cuceririi ei de către maghiari, îi acordă o atenție deosebită (*Românii*, p. 7 și urm.). O variată documentare este utilizată pentru prezența (mult discutată) a românilor în Galiția la o dată timpurie, secolul al XI-lea; dovezi, pe lângă cele istorico-documentare, sint căutate și în renumitul poem german *Nibelungenlied* (compus în secolul al XII-lea sau al XIII-lea), în care sint pomeniți *Vlâchen*, prin care ar putea fi numiți, crede N. Drăganu, românii (*Românii*, p. 223 și urm.). În mod similar procedează și când urmărește istoria și toponimia altor regiuni, ca, de pildă, a Maramureșului. Deși o parte a românilor ajunși în Galiția, a trecut, după părerea sa, prin Maramureș (*ibidem*, p. 372), referitor la acesta apar destul de puține documente înaintea secolului al XIV-lea. Explicația rezidă, afirmă N. Drăganu, în faptul că Maramureșul a fost înainte de secolul al XIV-lea domeniu regal și ca atare nu au existat acolo donații de feude, cu consemnări de nume de locuri și persoane; românii s-au dezvoltat „liberi și neștiuți”, menținându-și organizația lor veche după „ius valachicum” (*ibidem*, p. 373);

— o altă fază importantă în procesul studierii toponimiei îl constituie prezentarea materialului, expunerea și analiza părerilor și a teoriilor referitoare la interpretarea lui. Reproduc o constatare asupra formelor documentare ale toponimelor: „Lucrul cel mai important într-o cercetare de felul celei întreprinse în această lucrare [*Românii*] este stabilirea exactă a celei mai vechi forme diplomatice și identificarea ei cu forma actuală. Forma cea mai veche adeseori este o cheie sigură pentru explicarea etimologică a numelui și ne ferește de greșeli” (*Românii*, p. 39). Atrage totodată atenția asupra dificultăților care îngreuiază, uneori, cunoașterea formei vechi, propunând soluții pentru asemenea situații;

— după cele două faze menționate, urmează părerea sa asupra originii toponimului sau antroponimului discutat, etimologia sau, în unele cazuri, etimologiile propuse. Nu o dată asemenea analize, urmate de etimologii, constituie adevărate studii: ung. *Karachun*, rom. *Crăciun* (*Românii*, p. 47—51); ung. *Fot*, *Foth*, toponim, rom. *făt* (*ibidem*, p. 63—66); ung. *Bács*, cf. rom. *Baciu/baci* (*ibidem*, p. 69—72); ung. *Csút*, cf. rom. *ciut* (*ibidem*, p. 73—74); ung. *Mályi*, *Máli* (*Mále*), cf. rom. *mal* (*ibidem*, p. 111—128); toponime din câteva limbi raportate la rom. *plai* (*ibidem*, p. 368—369); *Falča*, toponim, și rom. *falce* „veche măsură de suprafață” (*ibidem*, p. 382—388); *Maramureș* (*ibidem*, p. 389—392) etc. Un astfel de caracter, de „studii”, au mai ales oiconimele din *Toponimie și istorie*, grupate și legate între ele pe baza istoriei lor comune. Astfel, studiul toponimiei Văii Rodnei a oferit elemente pentru formularea următoarei concluzii: „Peste populația românească, a cărei vechime am dovedit-o în acest chip, s-au așezat mai întâi slavi, apoi coloniști unguri și sași veniți să lucreze băile Rodnei și să apere pasul, în sfârșit ruteni și poate și poloni” (p. 151).

După *Toponimie și istorie*, cu subtitlul *Originea numelor satelor de pe Valea Someșului de Sus și vechimea lor*, cu un obiectiv limitat, N. Drăganu și-a lărgit considerabil investigația la aproape întreg teritoriul unde locuiesc și, după părerea sa, au locuit români, în ampla lucrare *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*. Prin examinarea și analiza toponimiei din Pannonia, din Carpații vestici, din Banat și Hunedoara, din Munții Apuseni și Valea Crișului, din Carpații nord-estici, din Valea Someșului, din văile Arieșului, Mureșului și ale Tîrnavelor, de pe Valea Oltului și din Carpații sud-estici, din Moldova, Muntenia și de la gurile Dunării, ajunge la concluzia că, la venirea lor, maghiarii au găsit români în Pannonia și în întreaga Transilvanie, cu Banatul, Crișana și Maramureșul, elaborind teoria conform căreia poporul român s-a format la nord de linia Jireček, în Moesia Superior, Moesia Inferior, în Dacia și Pannonia (mai ales Pannonia Inferior). Cu timpul însă, indeosebi din cauza invaziei popoarelor, teritoriul de formare s-a tot restrîns, limitîndu-se la cele două Moesii, de unde, după venirea și așezarea slavilor, românii au fost siliți să migreze în două direcții: una spre Pannonia, apoi spre nord, în Valahia moravă, Silezia, Galiția și apoi Maramureș și Moldova; alta din Munții Banatului (care au legătură dincolo de Dunăre cu teritoriul Moesiei) și din Oltenia spre Munții Apuseni și Valea Tisei și, o altă ramură, pe coama Carpaților, spre est, apoi spre nord-vest și spre Cîmpia Transilvaniei (*Românii*, p. 587 și urm.)⁴.

De la apariția lucrării lui N. Drăganu, *Românii*, au trecut 50 de ani. În acest răstimp, noile descoperiri, mai ales arheologice, noile cercetări, numeroase dezbateri și discuții au determinat aderarea majorității lingviștilor și istoricilor la teza conform căreia poporul român și limba română s-au format la nordul Dunării, pe un teritoriu avînd ca nucleu ținuturile Daciei⁵.

Dacă planul propus de N. Drăganu apare discutabil, edificiul dăinuie măreț. *Românii* și celelalte studii ale sale de onomastică rămîn și vor fi lucrări de referință și de bogată informație, cu un mare număr de explicații, asocieri și etimologii noi, dintre care unele sînt rezultate din asidue și îndelungate căutări, altele reprezintă — cum spunea S. Pușcariu — „izbueniri ale unei intuiții înnăscute” (DR, X, partea I, 1941, p. 3).

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

⁴ Vezi idem, *Vechimea și răspîndirea românilor pe baza toponimiei și a onomasticeii, Vălenii de Munte*, 1934.

⁵ Vezi *Istoria României*, I, Editura Academiei, 1960, p. 808.

NICOLAE DRĂGANU — LEXICOLOG

DE

ROMULUS TODORAN

În vasta operă a lui N. Drăganu, preocupările pentru lexicul românesc sînt prezente de la primele încercări științifice pînă la sfîrșitul activității sale. Este aceasta o dovadă de interesul pe care l-a acordat cuvîntului, ca unitate lexicală, atît sub raportul structurii, cît și al conținutului, privit îndeosebi din perspectivă istorică.

În perioada formației științifice a lui N. Drăganu, cercetările lingvistice aveau un caracter predominant istoric. Roadele școlii neogramatice nu întîrziiau să apară. Istoricismul epocii a lăsat amprente în întreaga activitate a lingvistului ardelean.

Prin studiile făcute la liceul din Năsăud și, apoi, la Universitatea din Budapesta, N. Drăganu a dobîndit o pregătire solidă în filologia română (aceasta mai ales prin eforturi proprii) și în filologia clasică, o temeinică orientare în filologia maghiară și germană, precum și în slavistică. Optînd pentru limba română și literatura română veche, ca specialitate, pasiunea pentru studiu și perseverența în munca de cercetare i-au asigurat o continuă îmbogățire a cunoștințelor, cu toate dificultățile întîmpinate în procurarea informației științifice, mai ales în anii de profesorat de la Năsăud. După 1919, în plină putere de muncă și de creație, N. Drăganu ajunge într-un mediu științific elevat, favorabil desăvîrșirii formației sale și stimulator în cercetarea științifică. La Muzeul Limbii Române el a găsit largi posibilități de documentare: reviste, cărți și dicționare, inaccesibile pînă atunci, cărora li se adăugau mereu altele noi, și, cu deosebire, marea bogăție de material cuprins în fișele *Dicționarului Academiei*. Aici avea ocazia să-și confrunte rezultatele cercetării, supunîndu-le discuției specialiștilor, și să-și expună punctele de vedere proprii în legătură cu cercetările altora, într-un larg spirit de colaborare colegială. Cum preciza el însuși, într-o scrisoare adresată, în 1924, lui S. Pușcariu, mentorul grupării lingviștilor clujeni, pentru el, care nu a avut norocul să facă studii de specializare în Apus, „Muzeul a fost o adevărată școală”¹.

În studiul lexicului limbii române, N. Drăganu a obținut cele mai valoroase rezultate în cercetările etimologice. Atracția spre etimologie se datorește formației sale științifice. Primele preocupări de acest fel le întîlnim în 1907 și 1908, cînd recenzează — critic, ca de obicei — cunoscuta lucrare a lui S. Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element* (Heidelberg, 1905)² și replica ei: *Dicționarul etimologic al limbii române. Elemente latine, fasc. 1 și 2: A—*

¹ S. Pușcariu, *Nicolae Drăganu*, în DR, X₁, p. 6.

² În „*Nyelvtudomány*” (Budapesta), I, 1907, p. 225—232.

Fîn (București, 1907) al lui I.-A. Candrea și O. Densusianu³. Cea dintîi dintre lucrările amintite, este socotită ca un „dicționar excelent”, cu toate lipsurile sale. Aprecierile sînt motivate de structura ei și de talentul lui Pușcariu de a explica originea cuvintelor românești moștenite din latină. Acesta e considerat „un inaeștru al etimologiilor noi”. Recenzentul citează cele mai frumoase și mai sigure etimologii date de Pușcariu, dar, totodată, își expune observațiile. Una mai generală privește conținutul dicționarului. El găsește nejustificată limitarea unei astfel de lucrări numai la elementul latin. Un dicționar etimologic trebuie să cuprindă întreg lexicul limbii. Mai multe observații se referă la evoluția fonetică a cuvintelor, la localizarea și sensul lor. De reținut sînt cuvintele de origine latină neînregistrate în dicționar și cuvintele greșit explicate de Pușcariu sau cele cărora li s-au propus etimologii nesigure. Cel de al doilea dicționar etimologic citat e considerat de tînărul profesor de la Năsăud o lucrare bună, care întrece pe cea similară a lui Pușcariu prin structura articolelor (în ea se dau, în plus, corespondentele din limbile romanice și derivatele) și prin rigoarea cu care s-au selectat elementele latine, ceea ce, de fapt, înseamnă o exigență sporită în cercetările etimologice. Recenzentul apreciază în mod deosebit o inovație — pe lingă celelalte, — și anume menționarea, cu consecvență, a elementelor românești de origine latină intrate în limbile populațiilor conlocuitoare sau ale popoarelor vecine. „Acest lucru este foarte important — afirmă el —, fiindcă nu putem avea o imagine clară despre viața limbii române, cunoscîndu-i numai elementele originare și străine, ci trebuie să știm în ce mod și în ce domenii și în ce măsură a influențat ea alte limbi”⁴. În această privință, el remarcă lipsa din dicționar a elementelor românești de origine latină în dialectul săsesc din Transilvania, aducînd mai multe exemple. Etimologiile noi date de Candrea și cele date de Densusianu sînt remarcate în mod deosebit, pentru a sublinia valoarea și originalitatea lucrării. Și de data aceasta nu lipsesc observațiile critice: dicționarul nu cuprinde întreg lexicul latin al limbii noastre; lipsesc cuvinte pe care le consideră indiscutabil de origine latină; unele etimologii le găsește greșite; uneori lipsesc derivate, iar altele sînt menționate derivate la cuvinte cu care nu au nimic de a face. Recenzarea critică a acestor importante dicționare a dovedit pregătirea lingvistică a profesorului năsăudean, impunîndu-l atenției celor mai de seamă lingviști români de la începutul secolului nostru, și, totodată, competența sa în probleme etimologice.

Pînă la Unire, N. Drăganu publică etimologii în revista citată budapesteană și, mai apoi, în revistele românești „Transilvania” (Sibiu) și „Pagini literare” (Arad). După 1919, activitatea din cadrul Muzeului Limbii Române i-a oferit posibilitatea să-și afirme plenar calitățile sale de etimolog și să-și intensifice preocupările în acest domeniu. La Muzeu, cercetările lexicologice, îndeosebi cele etimologice, au fost intens practicate. Pe de o parte, fiindcă ele elucidau aspecte din istoria limbii noastre, deloc de neglijat, iar, pe de altă parte, pentru că erau impuse de redactarea marelui dicționar, general și etimologic, al limbii române, elaborat sub egida Academiei, de S. Pușcariu și colaboratorii săi. Printre noii redactori

³ *Ibidem*, II, 1908, p. 150—159.

⁴ *Ibidem*, p. 153.

ai acestei importante opere lexicografice, de interes național, se găsește și N. Drăganu⁶, unul dintre cei mai fecunzi cercetători ai originii cuvintelor românești dintre „muzeiști”. De aceea nu vom fi surprinși de constatarea că cele mai multe etimologii le-a publicat în „Dacoromania”⁶. Cu etimologii a colaborat și la alte publicații ale vremii, ca „Studi Rumeni” (Roma), „Revista filologică” (Cernăuți), „Anuarul Arhivei de folclor” (Cluj-Napoca), „Cronica numismatică” (București) și „Buletinul Societății numismatice române” (București).

În atenția lui N. Drăganu s-a găsit, înainte de toate, fondul latin al limbii noastre. El a descoperit originea latinească a peste treizeci de cuvinte din limba română, sporind astfel zestrea lexicală moștenită de la daco-romani. În majoritatea lor aceste cuvinte aparțin lexicului regional: ca arie, se limitează adesea la regiunea Năsăudului și, mai restrins, la graiul satului său, Zagra. La acestea se adaugă câteva din limba veche.

Referindu-ne la etimologiile cuvintelor românești din latină, date de N. Drăganu, vom constata, ca și în cazul celor propuse de alți lingviști, că nu toate s-au impus fără rezerve, unele prezentând grade diferite de dificultăți și, ca atare, de plauzibilitate. (De altfel acceptarea sau neacceptarea unor etimologii este adesea o problemă cu caracter subiectiv.)

Cităm câteva dintre etimologiile stabilite de N. Drăganu pentru cuvintele românești explicate din latină:

a) cuvinte cu etimonul atestat:

— cea „strigăt cu care se mină vitele la dreapta” < *ecce-hac*; — *ceala* „id.” < *ecce-hac-illac*; — *cinioară* „vremea, timpul, ora cinii” < *cenae hora*, explicarea ca diminutiv al lui *cină* neputînd fi acceptată semantic (DR, III, 692–695); — *flori* „menstruație” < *fluores* (menstrui) („Nyelvtudomány”, III, 1910, p. 123–124, vezi și „Transilvania”, XLI, 1910, nr. 1–2, p. 47–48); — *mărășin* „seemn rău” < *malesanus*, -a, -um, mai degrabă decît din *malum signum*, cu evoluția semantică bazată pe formele romanice (DR, IV₂, 741–742); — *presînă*, adj. fem., „preasă-nătoasă” (intr-un descîntec: *dzîna presînă*) < *persanus*, -a, -um „perfect sănătos”, unul dintre termenii măgulitori, dezmiardători la adresa ielelor (cf. *zîne milostive, măiestre, bune, frumoase*) (DR, IV₂, 745–746); — *prevedea* „a străvedea prin ceva” < *pervidere* (DR, V, 370–371); — *șușta* „a se răzvrăti, a cîrți împotriva cuiva” < *suscitare* (DR, III, 700–701) ș.a. Din limba veche se pot cita: *cunoștinte* „cunoscut, prieten” < *cognoscens*, -entem; — *neștiinte* „neștiutor, prost” < *nesciens*, -entem (DR, I, 295–296); — *utrînde* „de aceea, deci, pentru aceea” < *utrînde* (DR, I, 304–306); — *păca* „a supune, a imblîzni” < *paco*, -are (DR, III, 698);

⁶ N. Drăganu a lucrat puțin la *Dicționarul Academiei*. Din cite am putut afla, a redactat, din volumul II (literele F–I), cuvintele ÎN – INACCESIBILITATE și ÎNTRU – ÎNTRUCHIPA, care însumează 28 de coloane din totalul de 1900 (vezi DA, II, p. 1), și un număr nedeterminat de cuvinte din literele J, L, D și E (vezi DA, I, p. V). E locul aici să menționăm contribuția sa la îmbogățirea fișierului *Dicționarului*. La solicitarea lui S. Pușcariu, a comunicat un număr apreciabil de cuvinte dialectale din satul său, Zagra, care, dacă ar fi adunate la un loc, ar constitui un glosar de cuvinte regionale. Oricum, chiar risipite în paginile *Dicționarului Academiei*, ele sînt o sursă de cunoaștere a graiului năsăudean.

⁷ Vezi *Dacoromania. Bibliografie*. Coordonatori: Ioan Pătruț, Vasile Breban. Autori: Ioana Anghel, Vasile Breban, Elena Comșulea, Doina Grecu, Doina Negomireanu, Felicia Șerban, Emilia Todoran, Maria Ana Vartic, București, 1983, p. 77–84.

b) cuvinte cu etimoane reconstruite, acceptate de unii și neadmise de alții :

— *buciu*, -e „(despre oaie, cal) galben în jurul și dedesuptul ochilor sau pe bot” < **buccivus*, -a, -um (< *bucca*) (DR, IV₂, 739); — *deciurica* „a desface fructele de pe creangă, cocean etc.” < **de-cibricare* (< *c(r)i-brum*), prin extensiune de la sensul originar : „a desface boabele pentru a le pune în ciur, ca să fie cernute” (DR, II, 610–611); — *genoate* (cu varianta *gionoate*) „genunchi; picioare” < **genuata* (< *genuus* „genunchi”), „partea piciorului care cuprinde și genunchiul” (DR, III, 696–698); — *grăcina* „a-i fi greață” < **ingrevicinare* (< *grevis*) (DR, IV₂, 741); — *îmbăgioa* „a purta cu vorba, a încurca pe cineva” este un derivat verbal din **îmbăgeauă* < **ambagella* (< *ambages*, -is „încurcătură, ocol; digresiune, dificultate, subterfugiu”) (DR, I, 297–299); — *păula* „a păți, a pătimi” < **pabulare* (= *pabulari* „(despre oameni) a minca, (despre animale) a paște”), cu explicarea evoluției semantice referindu-se la expresiile *a minca bătaie*, *papară* etc. (DR, I, 301–302); — *vioară* „(despre apă) curgătoare, săltăreată, vioaie” < **vivula* < *virida* (< *viva*, prin schimb de sufix), etimologia fiind susținută de *înviora* < **[in]vivulare* (DR, II, 617–623). Mai amintesc încă o etimologie, de data aceasta pentru un cuvânt uzual, existent în limba literară. E vorba de *lepăda*, pentru care s-au dat mai multe etimologii. Respingindu-le ca necorespunzătoare, N. Drăganu propune explicarea lui *lepăda* din **lepidare* (< *lepida*, -ae, cf. *lepis*, -idis, „solz”), relaționat cu gr. λέπω „a curăța ceva de coajă, solzi, piele etc.”, sensul de bază fiind „a năpîrli” (DR, VI, 295–299). Etimologia menționată e acceptată de S. Pușcariu în *Dictionarul Academiei*.

Elemente latine, lingvistul clujean a descoperit și în expresii. „Un fenomen foarte interesant de studiat — constată el — este cum uneori cuvîntul, înainte de a muri, se retrage într-un colțisor de limbă, se cristalizează într-o locuțiune, în care trăiește uitat, vegetează veacuri întregi pînă cînd timpul care roade toate în sfîrșit îl face să dispară”⁷. Două exemple vin să ilustreze această constatare a sa : verbul *a custa* „a trăi” < *constare*, în formula de salut *zotecuste*, din Bihor (DR, I, 308–312), și *cince*, pietrificat în expresia bănățeană *mi-s cince de sătul* (DR, I, 293) < *cimex*, -icem „ploșniță”, care se păstrează și în alte limbi romanice⁸.

N. Drăganu a adus contribuții de seamă la studiul interferențelor limbii române cu limbile populațiilor conlocuitoare.

Cunoscînd foarte bine limba maghiară și fiind orientat în lingvistica maghiară, a studiat originea unui mare număr de cuvinte pătrunse în română din această limbă. Unele dintre ele sînt literare sau populare : *bălmăji*, *boscorodi*, *chercheli*, *cicăli*, *făcăleț*, *ghiduș*, *tăpșan*, *viscol* ș.a. Marea lor majoritate constă din regionalisme, mai ales din graiurile ardelenesti : *adevăsi*, *birgă*, *bolfă*, *botoș*, *bumbic*, *but*, *chelțeu*, *cincădi*, *cirmoi*, *dugleș*, *fercheș*, *ferie*, *fufează*, *fugău*, *ghitru*, *gioi*, *hadă*, *hăbădic*, *herleș*, *iergălaș*, *meleșteu*, *mereden*, *opșag* și multe altele. El și-a cîștigat astfel, pe drept,

⁷ DR, I, p. 308–309.

⁸ Cuvîntul mai este atestat într-o poezie populară din Argeș, neînțeles de vorbitori : *Cincea-n curți la boieri mari/ Și boierii n-au habar./ Dorm culcați pe căpății,/ Pîn' la ceasul cel dintii* (R. Todoran, *Note lexicologice*, în *CL*, VIII, 1963, nr. 2, p. 302).

reputația de cel mai bun specialist român în studierea raporturile lingvistice româno-maghiare. În *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen* de Lajos Tamás, numele lui N. Drăganu este foarte des citat, ceea ce este o dovadă că etimologiile lingvistului clujean au constituit surse bibliografice importante pentru alcătuirea acestei lucrări de sinteză.

De asemenea N. Drăganu a lămurit originea unor cuvinte — cele mai multe, și de data aceasta, regionale —, împrumutate din germană (*claus* ș. a.) sau din graiurile săsești (*cioflinc*, *fleaură*, *gheisă*, *hanț*, *ochelar*, *rablă*, *țandură* ș. a.), din v. slavă (*cirmoajă*, *deletnic*, *îndelete*, *hînsă*, *împușca*, *ocit*, *prebăt* ș. a.), din bulgară (*gîlcă* ș. a.), din sîrbă (*alnic*, *cleaț*, *crîntă* ș. a.), din ucraineană (*cujeică*, *huște*, *zadie* ș. a.) și din rusă (*suslă* ș. a.).

O seamă de etimologii propuse de N. Drăganu sînt grupate tematic. Ele se referă la „cuvinte și obiceiuri”⁹ ca : *bricelat*, *căpeluș*, *cergătau*, *măcătau*, *șod* ș. a. Autorul întreprinde o cercetare interdisciplinară, intersectînd domeniul lingvistic cu cel folcloric. Materialul adus în discuție dovedește concluzia pe care el o desprinde : „Obiceiurile ne lămuresc originea și înțelesul numelui, iar numele, originea și vechimea obiceiurilor și a stratificărilor adause cu timpul la acestea”¹⁰.

N. Drăganu, cu un dezvoltat simț de observație, a rectificat cuvinte înregistrate în dicționare sau în studii lexicologice care, de fapt, nu există în limba română. Acestea se datoresc fie scrierii greșite, fie unor greșeli de transcriere și de interpretare. Așa, spre exemplu, a dovedit că *foamene* din *Dicționarul Academiei*, refăcut din pl. *foameni* cu atestare în *Cuvinte den bătrîni*, este inexistent în limba română; *foameni* e o formă greșită pentru *oameni*. Apoi, cuvîntul *cintură*, explicat de Al. Philippide din lat. *cinctura*, nu e decît *ciutură*, printr-o lectură greșită a acestuia. Tot așa *șer*, dat de același autor ca un cuvînt aparte, cu unele încercări de a-l lămuri etimologia, este, în realitate, cuvîntul *fier*. Inexistent în limba română este și verbul *oberca*, înregistrat, cu etimologie necunoscută, de Tiktin în dicționarul său; de fapt, e vorba de o transcriere greșită pe fișă a lui *orbeca* ș. a.¹¹.

În cercetările etimologice, N. Drăganu a dovedit, pe lângă temeinicele sale cunoștințe de limbi, un spirit analitic remarcabil, capacitatea de a discerne ceea ce este important de amănuntul nesemnificativ și, de multe ori, ingeniozitate și intuiție, în descifrarea istoriei cuvintelor, a originii uneori învăluită în tainele, greu de pătruns, ale necunoscutului. El se simțea în larg cînd faptele de limbă din diverse epoci și spații geografice, cît mai multe posibil, îi dădeau sentimentul certitudinii sau măcar al verosimilității unor ipoteze, prudent formulate. În reconstrucția etimoanelor s-a ferit de exagerări, încercînd să-și susțină formele reconstruite prin cit mai multe date probatorii. Prefera să se miște pe un teren consistent. De aceea nu s-a hazardat în explicarea — pe cit de dificilă, pe atît de nesigură, — a originii unor cuvinte fie din fondul traco-dac, fie din vechea greacă sau vechea germană. Fantezia lui a fost mereu strunită

⁹ Sub acest titlu, sînt publicate în „Revista filologică” (Cernăuți), I, 1927, nr. 1—2, p. 105—116; II, 1928, nr. 1—2, p. 73—78, și, într-o formă nouă, cu completări, în „Anuarul Arhivei de folclor” (Cluj), II, p. 1—19.

¹⁰ „Anuarul Arhivei de folclor” (Cluj), II, 1933, p. 19.

¹¹ N. Drăganu, *Cuvinte și etimologii de rectificat*, în DR, I, 1920—1921, p. 312—320.

de rigoarea metodei. Tăria argumentației sale și forța de convingere a soluțiilor etimologice propuse se bazează pe abundența materialului documentar (atestări, contexte, referiri la exemple analogice, din română și din alte limbi). În marea lor majoritate, etimologiile date de eruditul lingvist clujean au fost acceptate. Dar și în cazul în care nu au fost admise, în cercetările lui etimologice s-au găsit sugestii pentru investigarea problemelor din alte unghiuri.

Numeric, etimologiile lui N. Drăganu ating, cu aproximație, cifra de trei sute¹². O cifră impunătoare, care poate să evidențieze aportul valoros al lingvistului ardelean la studiul lexicului limbii române.

Folosindu-se de etimologia cuvintelor, N. Drăganu a elaborat, în tinerețe, un studiu, fără pretenții — cum însuși spune —, *Limbă și istorie*¹³, care a constituit materialul pentru o conferință, ținută, în 1909, la liceul din Năsăud. El pornește de la câteva citate din lucrările lui O. Densusianu și Al. Philippide, care sînt, de fapt, premisele teoretice ale cercetării sale, și își propune, pe baza elementelor lexicale, să dezvăluie „viața sufletească a celor de altădată și a noastră, starea socială și culturală din trecut și de acum, schimbările ivite cu timpul”¹⁴. Cea dintîi exemplificare o face prin raportare la etnonimele *latin*, *rumân*, *vlah* ș.a., care, de-a lungul veacurilor, în diverse regiuni, și-au schimbat înțelesul original, ca o consecință a vieții sociale a poporului român. Apoi, relatînd formarea poporului nostru, îi reconstituie viața cu ajutorul cuvintelor de origine latină păstrate în limba română. Această reconstituire o face prin integrarea termenilor latini, cu etimologiile lor, în contexte, pe cîmpuri semantice; organizarea și activitatea militară, ocupații, viața religioasă, calendarul, casa, curtea etc.

Dar trecutul cultural și social al poporului român se poate cunoaște, cum afirmă autorul, pe bună dreptate, nu numai din lexicul latin al limbii noastre, ci și din elementele împrumutate, care au îmbogățit lexicul românesc. Studiul întreprins de el, cum precizează în final, „nu e decît o scurtă istorie, mai ales socială și culturală, a poporului românesc sprijinită numai pe dovezi scoase din limbă, un fel de rezumat al istoriei poporului românesc în istoria limbii lui”¹⁵. Este, de fapt, o succintă prezentare, într-o manieră personală, a originii și dezvoltării lexicului românesc, avînd în atenție relația dintre limbă și societate, dintre limbă și cultură, în concret, în cazul de față, relația dintre istoria limbii române și cea a poporului care o vorbește.

Partea consistentă a contribuțiilor lui N. Drăganu în lexicologia română o constituie cercetările etimologice. Dacă se va scrie cîndva istoria etimologiei românești — și credem că se va scrie — numele său se va găsi la loc de cinste, în rîndul celor mai de seamă lexicologi români.

Aprilie 1984

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31

¹² Constatările noastre confirmă pe cele ale lui D. Macrea, din *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, București, 1978, p. 356, nota 2.

¹³ Extras din „Transilvania”, XL, 1909, nr. 2, p. 106—114; nr. 3, p. 158—179, Sibiu, 1909.

¹⁴ *Ibidem*, p. 3.

¹⁵ *Ibidem*, p. 31.

NICOLAE DRĂGANU — SINTACTICIAN

DE

D. D. DRAȘOVEANU

Dacă, așa cum afirmă acad. Iorgu Iordan, Nicolae Drăganu a fost unul dintre cei mai valoroși specialiști în limba română¹, în ce privește sintaxa, el ocupă în lingvistica românească locul întâi, ca primul care — întrerupând șirul unor gramatici școlare, fie ele prestigioase, cum sînt a lui T. Cipariu sau H. Tiktin — întreprinde și dezvoltă, în domeniul sintaxei, o activitate de cercetare propriu-zisă, științifică, desfășurată cu erudiție și pasiune. Semn al acestei pasiuni este că el a predat „timp de aproape două decenii”² cursuri de sintaxă la Facultatea de Filologie din Cluj. În mobilul care-l animă găsim împletite atît conștiința necesității înnoirilor, cît și atașamentul față de școală: sintaxa, „așa cum se face și acum în școală, este o clădire învechită, cuprinzînd foarte multe reguli, fără a fi nevoie totdeauna de ele, și o terminologie care în multe privințe nu mai corespunde. Nu este de mirare deci dacă se cere să fie primenită”³. Cu același atașament se împletește și modernitatea înțelegerii obiectului: „Să ne luptăm pentru a ne forma o limbă bună, pornind din ideea centrală că puritatea expresiunii nu se cîștigă atît din limba celor trecute vremi..., ci din studiul inteligent al limbii actuale, în manifestările ei cele mai vii, cele mai apropiate de gîndirea și rostirea spontană. Iar această spontaneitate nicăieri nu se găsește mai bine ca în limba poporului”⁴. Mai detașăm din acest citat, cu valoare de crez lingvistic, pe lîngă obiectivul cultivării limbii („să ne luptăm pentru...”), și sarcina pe care și-o ia, exigența pe care și-o impune de a aduce în prim planul cercetării rostirea spontană. Aceste două elemente, *rostire* și *spontan*, vin să explice configurația sintaxei sincronice a lui N. Drăganu: dacă *rostirea* obligă a se face apel la fiziologie și acustică, *spontaneitatea* exprimării conținutului afectiv-volițional al acestei rostiri determină cu stringență necesitate pentru explicarea structurilor apelul la psihologie și chiar la patologia psihologică: „în special sintaxa, stilistica și semantica nu pot fi înțelese fără psihologie”⁵ și, despre psihologie, că aceasta „explică procesele sufletești ale limbajului și pricinile formelor de limbă anormale, pentru care logica nu poate da lămuriri”⁶. Prin aceste idei, aplicate, N. Drăganu se dovedește a fi efectiv și nu numai informațional la pas cu cercetările lingvisticii europene ale timpului său: la apa-

¹ Iorgu Iordan, *Nicolae Drăganu*, București, 1942, p. 16.

² D. Macrea, *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, București, 1978, p. 362.

³ Nicolae Drăganu, *Istoria sintaxei*, București, 1945, p. 8.

⁴ În „Conștiința românească”, Cluj, 1, 1923, nr. 2, apud D. Macrea, *op. cit.*, p. 363.

⁵ N. Drăganu, *Istoria...*, p. 8.

⁶ *Ibidem*.

riția ediției a IV-a a lucrării lui W. Wundt, *Völkerpsychologie...*⁷, în 1922, N. Drăganu era în plină activitate, profesor al Universității din Cluj, ținând, între altele, și *Cursul de sintaxă*.

Cele trei lucrări postume de sintaxă, *Istoria sintaxei*⁸, *Elemente de sintaxă...*⁹ și *Morfemele românești ale complementului în acuzativ...*¹⁰ nu ne dau imaginea integrală a *Cursului...* și nici proporționarea capitolelor acestuia, dar, ample mostre, de mărimea a trei volume, ele sînt mai mult decît suficiente pentru a vedea adîncimea pînă la care a dus, cu demoralizantă erudiție, cercetarea: bibliografia sintactică din *Istoria sintaxei* se ridică la peste 70 de pagini, pe cîte două coloane; i-a citit în original, în măsura în care originalele i-au fost accesibile, și pe un Wundt, Vendryès sau Zolnai, ca și pe Donatus sau pe Dionysios Thrax.

O consemnare — deși, acum, la 45 de ani de la moartea lui s-ar cuveni o inventariere — a cîtorva din datele ce compun moștenirea sintactică lăsată de N. Drăganu vrea să însemne și un act de postumă recunoștință, dar și un moment de reflecție asupra măsurii în care ne-am învrednicit să receptăm această moștenire. Dintr-o discreție a sentimentelor, vom lăsa subînțelese procesele de conștiință pe care ni le vom face pentru stupide și ingrate neglijențe. N-am putea invoca decît scuza de a fi expediat *Elementele* ca „fragmente” ale unui „Manual” de „popularizare”, cum comunica a-i fi fost în intenție autorului doamna Pia Gradea Societății Române de Lingvistică¹¹. Întorcîndu-ne însă cu acest prilej la *Elemente*, ca lucrare ce concentrează o mai mare varietate tematică decît celelalte și zăbovind și asupra extinselor pasaje culese „cu petit”, prețuirea sintaxei limbii române contemporane a lui N. Drăganu își află noi și noi confirmări, direct proporțional cu forța de concludență a respectivelor pasaje.

Vom prezenta, în continuare, cîteva din datele acestei moșteniri sintactice, așa cum de la sine se grupează, A. în planul descriptiv-analitic și B. în cel istoric-comparativ, reținînd, din ale planului al doilea, pe cele care interesează (clarifică sau explică) fenomenul contemporan.

A.1. „Partitivul”. N. Drăganu ne-a lăsat un complement *partitiv*, descris, definit și ilustrat convingător; definiția: „Complementul partitiv arată că acțiunea atinge numai o parte din ceea ce ar putea să-i fie complement în acuzativ”¹², adică direct; ex. ... *nu mai are de nici unele* (p. 85). Îl explică prin „scurtimea în vorbire” (p. 84). Definit astfel, devin analizabile și unele sintagme considerate mai mult sau mai puțin idiomatice sau cu termenul subordonat altfel taxat; vezi celelalte exemple date: *am de grijă, am de gînd, mînc de dulce, fac de ajuns, fac de mîncare...* (p. 85). Ar fi greu de explicat de ce acest complement nu a fost preluat de gramaticile de după 1945. Menționăm, în subsidiar, că, la N. Drăganu, această categorie, a „partitivului”, este mai largă, depășind

⁷ W. Wundt, *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sittlichkeit*. Erster Band. Die Sprache, Leipzig, ed. IV, 1922.

⁸ Vezi nota 3.

⁹ *Elemente de sintaxă a limbii române*, București, 1945.

¹⁰ *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor*, București, 1943.

¹¹ *Elemente*, p. 8, nota 1.

¹² *Elemente*, p. 84.

complementul : și de din cel de-al doilea, din cel dintîi, și de din alde este tot un de partitiv (p. 64).

2. Este semnalat, în *Elemente*, un „genitiv cu la”, „mai rar, și mai mult popular”, de tipul *Prețul... la galbăn* (p. 61). El nu este consemnat nici de G.L.R., nici de DEX.

3. În descrierea fenomenului gramatical, poziția lui N. Drăganu este mai susținut analitică decît chiar în cercetarea actuală : foarte de pe lîngă adjective (ex. foarte *zgîrcită*, p. 11) este considerat, pe bună dreptate, complement (al adjectivului), adică termen, spre deosebire de gramaticile ulterioare și actuale, care nu-l încadrează, lăsîndu-l ca element constitutiv al unei contestabile categorii gramaticale — superlativul, contestabil prin lipsa morfemului „[sic] gramatical”. La rîndul lor, adverbele *chiar*, *numai*, *tocmai*, dependente de substantive, sînt firesc încadrate la atribute (p. 72), pentru ca mai tirziu, sau să li se conteste — poate, pentru că nu răspund la întrebare (?!) — calitatea de parte de propoziție, sau să se (mai) discute dacă au sau nu funcție.

4. Conjuncția *nu să*¹³, din limbajul oral, pentru *în loc să*, existentă și astăzi, nu o aflăm cuprinsă nici în DEX (la *nu* sau la *să*) și nici în G.L.R., la *Propoziția circumstanțială opozițională*¹⁴, după cum un *nu* care nu neagă, ca în *Cîte nu știa el!* (*Elemente*, p. 35), de asemenea, nu apare, sub *nu*, în DEX.

5. Categori. Concepte. „Rostirea spontană” cunoaște „contaminările sintactice” (vezi *Elemente*, p. 24); li s-ar cuveni, în gramatica de azi, locul unui alineat în cadrul „anacolutului”.

Demnă de examinat ar fi și considerarea, de către N. Drăganu, a pronumelui aton drept morfem al acuzativului și al dativului¹⁵, sau, ca obiect de reflecție, faptul că în anii 30 dublarea complementelor respective părea pleonastică¹⁶.

Mijloacele sintactice sînt prezentate¹⁷ într-un inventar și o ordine determinate de limbajul vorbit, fiecăruia din aceste mijloace consacrin-du-i cite o schiță monografică : intonația, descrisă pe patru pagini, accentul, „pauzele”, tempo ș.c.l. Se insistă asupra deosebirii dintre „elipsă” și „brahilogie” (p. 28), asupra propozițiilor „polilogice” (p. 26—27), asupra cauzelor „vorbirii neregulate (anormale)” (p. 23—25).

6. Terminologice. Unii dintre termenii întîlniți în *Elemente* sînt mai puțin noi decît ne-ar lăsa să credem gramaticile românești de după 1945 : *articol zero* (p. 74), *sintagmă*, în accepția de grup de cuvinte (p. 40 și *passim*), cuvinte *semanteme* (p. 16 ș.a.). Prin *predicativ* (p. 83), folosit pentru „numele predicativ”, întîlnit de altfel și la H. Tiktin, vedem anticipat *predicativul* din unele lucrări de sintaxă transformațională¹⁸.

B. Planul istoric-comparativ structurează, după cum se știe, întreaga lucrare *Morfemele românești...*, lucrare ce ilustrează, pe lîngă erudiția comparatistului, și inteligența acestuia, dar și revelația. Contribuția de

¹³ *Elemente*, p. 35.

¹⁴ P. 331—335.

¹⁵ *Morfemele*, p. 76.

¹⁶ *Elemente*, p. 57.

¹⁷ *Elemente*, p. 12—22.

¹⁸ E. Vasiliu, Sanda Golopenția-Erețescu, *Sintaxa transformațională a limbii române* București, 1969, *passim*.

importanță cardinală o aflăm aici : relevarea transformării în morfeme a trei prepoziții¹⁹, acestea, considerate în contexte precis determinate (în altele, ele rămânând prepoziții) : *a*, *la* și *pe* (*pre*). În subsidiar notînd, după cum arată autorul și după cum vedem, două din aceste morfeme, *a* și *la*, s-au extins, de la acuzativ, și la nominativ.

Această relevare, a calității de morfeme, este de importanță fundamentală prin consecințele ei pentru sintaxă, și anume : dacă cele trei fapte de limbă nu ar fi morfeme, dacă nu ar fi dovedite de către N. Drăganu ca morfeme, construcțiile cu *a*, *la* și *pe* nu ar putea fi complemente directe, căci calitatea de prepoziție ar sta în calea — la figurat, ca și la propriu — acestui complement. Și totuși lucrări mari și prestigioase continuă, la aproape 40 de ani de la publicarea *Morfemelor*, să vorbească de un complement direct cu prepoziția *pe*, menținînd și perpetuînd o contradicție în termeni, adică între termenii : *direct* și *cu prepoziție*.

Precizăm, nu fără sentimentul unei impietăți, dar nu inutil, că dovedirea drept morfeme a lui *a*, *la* și mai ales a lui *pe* nu a fost pentru Nicolae Drăganu un scop spre beneficiul sintaxei limbii române, caz în care ar trebui să-l suspectăm pe autor de un subiectivism incompatibil cu știința ; beneficiul este consecința și este imens, căci cine nu-l primește pe *pe morfemul* își refuză singura definiție posibilă a complementului direct.

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31

¹⁹ Cea de a patra, *spre*, este, după însăși opinia autorului, nesemnificativă. Vezi *Morfemele*, p. 164—165.

NICOLAE DRĂGANU — OMUL ȘI PROFESORUL

DE

MIRCEA ZDRENGHIA

Se împlinesc o sută de ani de la nașterea eminentului lingvist și filolog, distins profesor al facultății noastre: Nicolae Drăganu.

S-a născut în comuna Zagra, județul Bistrița-Năsăud. Tatăl său a fost învățător. Școala primară a făcut-o în comuna natală și în Năsăud, iar școala medie tot în Năsăud, unde a obținut „testimoniul de maturitate” (adică diploma de bacalaureat) în 2 iunie 1902¹. Liceul l-a putut continua cu ajutorul bursei obținute din fondurile grănicerești. A fost apoi student la Facultatea de Litere a Universității din Budapesta, ca bursier al aceluiași fonduri grănicerești, cărora le-a păstrat o statornică recunoștință, studiind filologia clasică (latina și greaca) și limba română. A ajuns la facultate cu o temeinică cunoaștere a limbii latine (la liceu avusese profesor la limba latină pe severul Constantin Moisil), așa încît în primul an lucrările de seminar le redacta în limba latină, pe care o stăpînea mai bine decît pe cea maghiară².

La 21 decembrie 1906 a obținut titlul de doctor în filozofie, cu lucrarea *Compunerea cuvintelor românești*, „prima monografie asupra acestui procedeu de îmbogățire a limbii noastre”³. „Studiul cuvintelor compuse îi dă prilejul să facă unele incursiuni și în domeniul stilisticii, fapt care anunță una din trăsăturile ce aveau să caracterizeze într-o largă măsură activitatea lui filologică de mai târziu”⁴. La 17 martie 1908 a obținut diploma de profesor în specialitățile limba și literatura latină, greacă și română.

La începutul anului școlar 1906/1907 a fost ales profesor „suplent” (suplinitor), iar la 1 septembrie 1908 a fost promovat profesor „ordinar” (titular) definitiv la liceul din Năsăud.

Încă din această perioadă a început să publice o serie de studii și articole. Astfel, în 1909 îi apare în revista „Transilvania” studiul *Limbă și istorie*, iar în 1910 *Asperități sintactice*. În 1913 publică împreună cu Virgil Șotropa *Istoria școalelor năsăudene*⁵. În 1914 Academia Română,

¹ Cf. Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existență (1863–1913) a gimnaziului superior fundațional din Năsăud*, Năsăud, 1913 (Bistrița), în care, la p. 552–553, sînt cuprinse date referitoare la viața și activitatea profesională și științifică a lui Nicolae Drăganu.

² Informație primită de la Tudor Drăganu și Pia Gradea, care mi-au pus la dispoziție un manuscris al lor: *Amintiri despre anii de tinerețe ai tatei*.

³ D. Macrea, *Nicolae Drăganu*, în *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, București, 1978, p. 349.

⁴ D. Popovici, *Nicolae Drăganu*, în „Gînd românesc”, an. VIII, 1940, nr. 1–4, p. 3.

⁵ Vezi nota 1.

la recomandarea făcută de Al. Philippide, îi publică lucrarea *Două manuscrise vechi: Codicele Todorescu și Codicele Marțian*.

Hărnicia și setea de acțiune le-a moștenit de la mama sa, iar de la tatăl său a moștenit o inteligență vie și o memorie excepțională, dar și o constituție fizică firavă, pe care a accentuat-o o pleurezie avută în primii ani de profesorat.

În 1917 a obținut titlul de docent la Facultatea de Filozofie și Litere a Universității din Cluj, post la care a concurat îndemnat și de Sextil Pușcariu⁶.

La 1 Decembrie 1918 a participat la Alba-Iulia ca delegat la marele act al Unirii, reprezentând liceul din Năsăud. Deși era iarnă și drumul pînă la Beclcan trebuia parcurs cu trăsura, cu toată constituția sa firavă, Nicolae Drăganu a considerat că nu poate lipsi de la acest eveniment cu totul deosebit al istoriei noastre.

Una dintre problemele care se cereau grabnic rezolvate după hotărîrea Unirii era organizarea Universității românești în Transilvania. În vederea realizării acestui scop, alături de alte acțiuni, în ianuarie 1919 s-a ținut la Sibiu un congres al profesorilor secundari⁷. Raportor la acest punct a fost Nicolae Drăganu. Raportul său a fost însușit de congres și înaintat Consiliului Dirigent⁸, care, la scurt timp, a hotărît organizarea acestei universități la Cluj, numind o comisie în acest scop, în fruntea căreia se afla Nicolae Drăganu⁹. Din comisie au mai făcut parte, dintre viitorii profesori ai universității, printre alții, Onisifor Ghibu și Alexandru Borza. Comisia aceasta „a condus și coordonat ansamblul activităților administrative destinate să asigure organizarea serviciilor, bunul lor mers, inventarierea tuturor bunurilor materiale, înzestrarea cu cele necesare a localurilor de învățămînt, a căminelor etc. A fost o muncă uriașă, care a contribuit la asigurarea condițiilor necesare pentru deschiderea primului an universitar românesc”¹⁰. În același timp, Nicolae Drăganu a fost numit și a funcționat ca prorector al noii universități.

În perioada la care ne-am referit, el a fost de fapt conducătorul provizoriu al noii universități clujene, cum recunoaște Sextil Pușcariu, care adaugă: „Cînd se va scrie odată istoria zilelor mari prin care a trecut Ardealul în 1918 și 1919, se va vedea că temeliile Daciei Superioare au fost puse pentru românism în mare parte de acești oameni puși la grele posturi de răspundere”¹¹.

În 1919 Nicolae Drăganu a fost încadrat la catedra de Limbă și Literatură Română II (Istoria limbii și literaturii române vechi), post în care a funcționat pînă la moartea sa, în 17 decembrie 1939. „Tactul înnăscut, cinstea exemplară, un realism sănătos, talentul de bun gospodar și mai ales simțul de răspundere [...] aveau să facă din el mai tirziu un atît de bun decan, rector și chiar un prețuit primar al Clujului”¹².

⁶ Vezi Sextil Pușcariu, *Nicolae Drăganu*, în DR, X, 1941, partea I, p. 5.

⁷ Vezi și Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică (Triumful rațiunii împotriva violenței)*, Cluj-Napoca, 1980, p. 39.

⁸ Proiecte înlocuite în vederea aceluiași scop au mai fost publicate în presa vremii. Vezi Stelian Neagoe, *lucr. cit.*, p. 39–42.

⁹ *Ibidem*, p. 44.

¹⁰ Ultimele informații au fost luate din manuscrisul citat în nota 2.

¹¹ Sextil Pușcariu, *art. cit.*, p. 5.

¹² *Ibidem*, p. 5.

Activitatea de profesor al Facultății de Litere și Filozofie a îndrăgit-o cu pasiune toată viața. Ar fi suficient să amintim că nu a întrerupt cursurile nici măcar spre a lua parte, în 1939, la ultimele ședințe ale Academiei Române, care tocmai îl alesese, în 20 mai, membru activ al ei și că, deși bolnav încît nu a putut participa la ședințele Muzeului, de la care nu lipsea niciodată, a continuat să-și țină cursurile.

Nicolae Drăganu a ținut cursuri de istoria limbii și literaturii române vechi și de sintaxă și a condus seminariile de pe lingă cursurile respective. În fiecare an era prezentată literatura, dar și activitatea culturală din cîte un secol (XVI, XVII și XVIII). Cursul de sintaxă era ținut paralel cu cele de literatură română veche. Menționăm că a fost primul curs de sintaxă a limbii române ținut în universitățile de la noi.

Fără îndoială că rezultatele bogatei sale activități de filolog și de cercetător în domeniul sintaxei s-au reflectat cu prisosință în lecții, care aveau o înaltă ținută științifică. Prezentate clar, ele puteau fi urmărite și înțelese ușor.

În ziua de 9 noiembrie 1932 l-am audiat prima dată pe Nicolae Drăganu. Eram în sala de curs „Vasile Bogrea” din clădirea centrală a Universității. La nouă și un sfert a apărut în ușă profesorul. Cu pas domol a ajuns la catedră, a scos notițele din servietă și a început să ne vorbească despre *Literatură religioasă din Transilvania din secolul al XVII-lea*. M-a impresionat vocea lui liniștită și mai ales privirea lui blîndă care exprima multă bunătate, fapt pe care îl remarcă și Sextil Pușcariu: „El ne vorbea nouă prin ochii lui blînzi, prin privirea-i de o nespusă bunătate și prin glasul lui, în ale cărui mlădieri se reflecta un suflet nobil și capabil de mari elanuri”¹³. În cursul anilor am reușit să observ că, atunci cînd expunea un rezultat la care a ajuns după lungi și migăloase cercetări, fața i se îmbujora ușor și timbrul vocii se ridica puțin.

Cursul de *Sintaxă a limbii române* cuprindea două părți. În prima se discutau bazele teoretice ale sintaxei, făcîndu-se numeroase referiri la studiile românești, precum și la multe studii străine și se insistă asupra necesității ca în cercetările de sintaxă să se aibă în vedere neapărat și factorul psihic. În partea a doua a cursului ni s-a prezentat sintaxa propoziției, cuprinzînd numeroase contribuții personale.

La cursul de *Istoria limbii și literaturii române vechi*, pentru a demonstra justetea punctului său de vedere, de exemplu că autorul unui text vechi a tradus direct (din greacă, latină sau slavă) sau a mai folosit o traducere anterioară, dădea o mulțime de cuvinte ce se găsesc numai în unul sau în altul dintre texte, sau invers, cuvinte ce se găsesc în ambele texte și care probează filiația dintre ele.

În anul I a trebuit să urmăresc seminarul de pe lingă cursul de Istoria limbii și literaturii române vechi. Am făcut interpretări din *Codicele de la Ieud*. În primele două ședințe s-au făcut interpretări de către studenții mai avansați (atunci studenții din toți anii urmau același curs și același seminar) îndrumați de profesor. Au fost prezentate apoi două sau trei lucrări de către studenți din ani mai mari. După ce se citea o parte din lucrare, se purtau discuții asupra celor expuse de referent. Profesorul Nicolae Drăganu, dîndu-și seama că cei din anul I sîntem cam derutați,

¹³ *Ibidem*, p. 1.

după ce făcea aprecieri asupra părților din lucrare, nu uita să explice cum trebuie să lucrăm. Dintre studenții din anul I eu am luat prima lucrare. L-am rugat pe profesor să-mi dea unele indicații. Mi le-a dat cu plăcere, ba aș putea spune că mi le-a dat cu îngăduința unui părinte. Până la prezentarea lucrării am mai solicitat asemenea indicații și mi-au fost date cu multă bunăvoință, așa cum le dădea tuturor celor care i le cereau. La susținerea lucrării am încercat să trag unele concluzii care, fără indoială, au fost „cam prea îndrăznețe”, cum le-a caracterizat Nicolae Drăganu. Totuși, n-aș putea spune că încercarea mea nu i-a plăcut, fapt pe care aveam să-l aflui mai târziu.

Sfătuitor discret l-am avut și în primul an în care am funcționat ca asistent la Lingvistică generală. Aveam masa de lucru într-un cabinet destul de mare, care de fapt era al lui Nicolae Drăganu și Alexe Procopovici. Ei lucrau însă acasă. Aici veneau numai când participau la ședințele de seminar. În mai multe rânduri Nicolae Drăganu m-a văzut citind câte o lucrare de lingvistică. Se interesa ce problemă urmărește și, discret, îmi atrăgea atenția că Meillet sau alt lingvist crede că problema poate fi interpretată și altfel. Uneori își expunea propria sa părere. Cîteodată venea în cabinet și Dimitrie Popovici, cu care Nicolae Drăganu se întreținea cu multă plăcere și devenea foarte vesel. Când discutau câte o problemă care îl preocupa, Nicolae Drăganu aducea din memorie atâtea argumente cu o exactitate surprinzătoare, încît rămâneam copleșit.

S-a afirmat că rezultatele remarcabile la care a ajuns Nicolae Drăganu sînt rodul unei excesive documentări. Dar atît în domeniul interpretării de texte vechi, cît și în cel al etimologiilor sau în al explicării numelor de locuri și de persoană este nevoie și de foarte multă imaginație. Lui nu i-a lipsit aceasta. Însă „teama de a nu sacrifica prea mult imaginației a făcut pe Drăganu să se înarmeze cu cel mai sever control documentar”, spune D. Popovici¹⁴. Această îmbinare fericită a fost resimțită și în lecțiile sale.

Apreciindu-i-se meritele de cercetător neobosit în domeniul limbii, i s-a făcut cîntea, pe care o merita cu prisosință, de a fi fost ales, în 1939, primul președinte al Societății de Lingvistică din țara noastră, fără a fi putut participa la vreo ședință. În același an a fost ales membru activ al Academiei Române, dar a încetat din viață înainte de a fi pronunțat discursul de recepție.

Opera lui Nicolae Drăganu, prin rezultatele deosebit de valoroase la care a ajuns, rămîne în lingvistica noastră și ca „un izvor bogat de material factic și de informații, îndeosebi în domeniul textelor vechi de limbă, al toponimiei și al gramaticii”¹⁵.

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31

¹⁴ D. Popovici, *art. cit.*, p. 4.

¹⁵ D. Macrea, *op. cit.*, p. 364.

BIBLIOGRAFIA OPERELOR LUI NICOLAE DRĂGANU*

1939—1984**

1939

202. *Cuvîntare rostită [...]* la înmormîntarea Profesorului *Gustav Kisch*, în „Anuarul Universității din Cluj”, 1937—1938, Cluj, 1939, p. 257—260.

1941

203. *Transcrierea textelor chirilice*, în „Hrisovul”, I, 1941, p. 46—59.

1943

204. *Ancienneté et expansion des Roumains d'après la toponymie, l'onomastique et la langue*, în „Balcania”, VI, 1943, p. 423—463.
205. *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor : Un capitol de sintaxă românească. Lucrare postumă*, București, 1943, 181 p. (Societatea Română de Lingvistică, Seria II. Studii, 3).

Recenzii și referințe: Gh. N. Dragomirescu, în „Langue et littérature”, IV, 1948, nr. 1—2, p. 229—230.

Romulus Todoran, în „Transilvania”, 75, 1944, nr. 6—7, p. 491—492.

1945

206. *Elemente de sintaxă a limbii române. Lucrare postumă*, București, 1945, 110 p. (Societatea Română de Lingvistică, Seria I. Memorii, 4).

Recenzii și referințe: Gh. N. Dragomirescu, în „Langue et littérature”, IV, 1948, nr. 1—2, p. 230—231.

R. [omulus] T. [odoran], în „Transilvania”, 76, 1945, nr. 3—4, p. 102—103.

207. *Istoria sintaxei. Lucrare postumă*, București, 1945, 335 p. (Societatea Română de Lingvistică, Seria I. Memorii, 5).

Recenzii și referințe: Gh. N. Dragomirescu, în „Langue et littérature”, IV, 1948, nr. 1—2, p. 231—232.

1970

208. *Storia della sintassi generale. Opera postuma*. Traduzione dal rumeno della Dott. Paola Bardelli Plomteux, con note, premesse e illustrazioni di Carlo Tagliavini, Bologna, Casa Editrice Prof. Riccardo Pátron, 1970, XXVII + 490 p.

Recenzii și referințe: M. Borcilă, în „Tribuna”, XIV, 1970, nr. 32, p. 4.

209. [Cuvînt omagial rostit în anul 1937 cu ocazia împlinirii a 40 de ani de activitate a maestrului G. Enescu], prezentat de Mircea Curticeanu, *Omagiul Universității din Cluj*, în „Tribuna”, XIV, 1970, nr. 39, p. 14.

1974

- 209a. Ion Rusu Sărățeanu, Ion Mureșan, *Din corespondența lui Iulian Marțian* [Scrisori de la Ion Bîanu, Nerva Hodoș, Nicolae Drăganu, Vasile Bogrea], în „Arhiva Someșană”. Studii, comunicări, referate, Nășăud, 2, 1974, p. 146—160.

* Întocmită de Elisabeta Faiciuc.

** Continuă bibliografia pentru perioada 1906—1938, publicată în „Dacoromania”, X, 1941, p. 169—183. Cuprinde și completări pentru aceeași perioadă.

[Completări pentru perioada 1906—1938]

1907

210. *Concert la Năsăud*, în „Revista Bistriței”, III, 1907, nr. 19, p. 3.
211. *Prelegeri publice la gimnaziul din Năsăud*, în „Revista Bistriței”, III, 1907, nr. 12, p. 1.

1910

212. *Neaos* [Etimologie], în „Transilvania”, XII, 1910, nr. 5, p. 377.

1913

213. *Jubileul gimnazial din Năsăud*, în „Lucefărul”, XII, 1913, nr. 21, p. 680.

1919

214. *Organizarea unei universități în părțile noastre*, în „Analele Uniunii Profesorilor Români din Ardeal, Banat și Părțile Ungurene”, Actele Congresului profesorilor și profesoarelor de la școalele superioare, secundare și speciale din Dacia superioară, Sibiu, 19—21 ianuarie 1919, Sibiu, 1919.

1924

215. *O rectificare*, în „Dacoromania”, III, 1922—1923, Cluj, 1924, p. 801—802.

1926

216. *Al doilea congres al filologilor români*, în „Societatea de mline”, III, 1926, nr. 18, p. 338.

1929

217. *O interesantă poruncă a vicarului Ioan Măriun*, în „Arhiva someșană”, II, 1927—1929, nr. 10, p. 121—123.

1934

218. [Colaborare la:] *Dicționarul limbii române*. Publicat de Academia Română, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, Tom. II, partea 1) (F ~ I), București, Imprimeria Națională, 1934.
219. *Recenzie*: Tremi Lajos, *A románság őshazája és a kontinuitás*. A Jancsó Benedek társaság kiadványa. Budapest, 1931, 20 p. (La patrie ancestrale des Roumains et sa continuité. Édition société J. Benedek), în „Revue de Transylvanie”, I, 1934, nr. 3, p. 397—407.

1935

220. *Recenzie*: Melich János: *A honfoglaláskori Magyarországnak*. (La Hongrie à l'époque de sa constitution), Budapest, 1925—1929, 434 p.; Németh Gyula, *Nyelvtudományunk és a történetírás* (Notre linguistique et l'historiographie), dans: HÖMAN BALINT, *A magyar történetírás új útjai* (Les nouvelles voies de l'historiographie hongroise), Budapest, 1931, p. 365—396, în „Revue de Transylvanie”, II, 1935, nr. 2, p. 240—269.

1936

221. [În colaborare cu I. Chinezu:] *Raport despre activitatea Secției literară-filologice în anul 1935—1936*, în „Transilvania”, LXVII, 1936, nr. 4, p. 354—356.

1937

222. [În colaborare cu I. Chinezu:] *Raport despre activitatea Secției literară-filologice în anul 1936—1937*, în „Transilvania”, LXVIII, 1937, nr. 4, p. 236—238.
223. *Vechimea relațiilor anglo-române*, în „Adevărul literar și artistic”, XVIII, 1937, nr. 854, p. 8.

[Recenzii și referințe la titlurile cuprinse în bibliografia din „Dacoromania”, X]

Ad 8. *Limbă și istorie*:

Nesemnată, în „Vieața nouă”, V, 1910, nr. 23, p. 475.

Ad 23. *Istoria școalelor năsădene scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existență (1863—1913) a gimnaziului superior fundațional din Năsăud*:

A. A.-G., în „Convorbiri literare”, XLVIII, 1914, nr. 1, p. 85—86.

Ion Mateiaș, în „Lucefărul”, XIII, 1914, nr. 6, p. 174—177.

C. M., în „Revista generală a învățămîntului”, IX, 1913, nr. 4, p. 206—207.

- Ad 27. *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu și Codicele Marțian*:
Gorge Pascu, în *Istoria literaturii și limbii române din secolul XVI*, București, 1921, p. 135—147.
Eufrosina Simionescu, în „Arhiva”, XXVIII, 1921, p. 301—307.
- Ad 35. *Accentul și formele duble ale citorva cuvinte*:
N. Georgescu-Tistu, în „Dacoromania”, II, 1921—1922, Cluj, 1922, p. 832—833.
G. Pascu, în „Arhiva”, XXIX, 1922, nr. 2, p. 284.
- Ad 36. *George Coșbuc, poetul Liceului Grăniceresc din Năsăud*:
N. Georgescu-Tistu, în „Dacoromania”, II, 1921—1922, Cluj, 1922, p. 839—840.
S., în „Rămuri”, XVI, 1922, p. 64.
I. Șiadbei, în „Viața românească”, XIV, 1922, vol. III, p. 292—293.
Nesemnată, în „Gîndirea”, VII, 1927, nr. 2, p. 79.
- Ad 46. *Catehisme luterane*:
N. Cartoian, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională” — Cluj, II, 1923, București, 1924, p. 402—403.
- Ad 47. *Cea mai veche carte rătăcitoră*:
N. Georgescu-Tistu, în „Dacoromania”, II, 1921—1922, Cluj, 1922, p. 848—849.
Sever Pop, în „Erdélyi Irodalmi Szemle”, LVI, 1924, nr. 3—4, p. 232—234.
I. Șiadbei, în „Viața românească”, XV, 1923, vol. LIII, p. 452.
- Ad 48. *Critica științifică în filologia noastră actuală*:
S. Pușcariu, în „Dacoromania”, II, 1921—1922, Cluj, 1922, p. 718—722.
August Scriban, *Răspuns lui N. Drăganu*, în „Arhiva”, XXX, 1923, nr. 1, p. 88—89.
- Ad 49. *Etimologii*:
August Scriban, *Alt răspuns lui N. Drăganu*, în „Arhiva”, XXX, 1923, nr. 2, p. 217—218.
- Ad 56. *Un fragment din cel mai vechiu Molitvenic românesc*:
N. Cartoian, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, Cluj, II, 1923, București, 1924, p. 401—402.
- Ad 60. *Conjuncțiile de și dacă*:
Al. Rosetti, în „Grai și suflet”, II, 1925—1926, fasc. 1, p. 183.
- Ad 65. *Manuscrisul Liceului Grăniceresc „G. Coșbuc” din Năsăud și săsismele celor mai vechi manuscrise românești*:
Al. Rosetti, în „Grai și suflet”, II, 1925—1926, fasc. 1, p. 167—179.
I. Șiadbei, în „Viața românească”, XVI, 1924, vol. LVIII, p. 148.
- Ad 67. *Pagini de literatură veche*:
C. D. F. [ortunescu], în „Arhivele Olteniei”, III, 1924, nr. 12, p. 181.
- Ad 69. *Toponimie și istorie*:
C. D. F. [ortunescu], în „Arhivele Olteniei”, III, 1924, nr. 12, p. 181.
L. Treml, în „Ungarische Jahrbücher”, VIII, 1928, II, 1/2, p. 44.
- Ad 79. *Codicele pribeagului Gheorghe Ștefan, Voenodul Moldovei*:
N. Georgescu-Tistu, în „Dacoromania”, IV, 1924—1926, partea 2, Cluj, 1927, p. 1212.
Friedrich Miller, în „Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde”, I, I, 1928, p. 23.
G. Pascu, în „Revista critică”, I, 1927, nr. 1, p. 72—73.
C. Tagliavini, în „Studi Rumeni”, I—II, 1927, p. 116.
- Ad 84. *Versuri vechi*:
C. Tagliavini, în „Studi Rumeni”, I—II, 1927, p. 143.
- Ad 90. *Cuvinte și obiceiuri*:
Sever Pop, în „Țara Bârsei”, VI, 1934, nr. 4, p. 374.
C. Tagliavini, în „Studi Rumeni”, IV, 1929—30, p. 141, 143—144.
- Ad 92. *Despre ce Psaltire și Liturghie vorbește Pavel Tordasi la 1570?*:
Em. Grigoraș, *Un mic răspuns*, în „Adevărul literar și artistic”, V, 1924, nr. 185, p. 8.
- Ad 94. *Etimologii*:
L. T., în „Ungarische Jahrbücher”, VII, 1927, p. 465.
- Ad 95. *George Coșbuc la liceul din Năsăud și raporturile lui cu grănicerii*:
N. Iorga, în „Revista istorică”, XIII, 1927, nr. 4—6, p. 165—167.
T. Roșculeț, în „Revista critică”, I, 1927, nr. 3—4, p. 258—261.
Nesemnată, în „Societatea de mîine”, III, 1926, nr. 49—50, p. 785.
Nesemnată, în „Transilvania”, LVIII, 1927, nr. 4, p. 160—162.

- Ad 102. *Mihai Halici. Contribuție la istoria culturală românească din sec. XVII:*
 Kristóf György, in „Erdélyi Irodalmi Szemle”, IV, 1927, nr. 3—4, p. 408—410.
 I. Șiadbei, in „Viața românească”, XX, vol. LXXIV, 1928, nr. 5—6, p. 348.
 M. Ștefănescu, in „Arhiva”, XXXIII, 1926, nr. 3—4, p. 299—300.
 C. Tagliavini, in „Studi Rumeni”, I—II, 1927, p. 130—132.
 Trembl L., in „Ungarische Jahrbücher”, VII, 1927, p. 465—466.
 Nesemnată, in „Revista istorică”, XII, 1926, nr. 10—12, p. 368—371.
- Ad 103. *Tache Papahagi. Grăful și folclorul Maramureșului:*
 T. Papahagi, *Răspuns la o dare de seamă*, in „Grai și suflet”, III, 1927, fasc. 1, p. 241—252.
 T. Papahagi, *Încheierea unei discuții*, in „Grai și suflet”, III, 1928, fasc. 2, p. 434—439.
- Ad 111. *Cuvinte și obiceiuri:*
 L. T., in „Ungarische Jahrbücher”, IX, 1929, nr. 1, p. 121.
- Ad 113. *Etimologii:*
 Al. Procopovici, in „Revista filologică”, II, 1928, nr. 3, p. 318—345.
- Ad 115. *Toponimie și istorie:*
 C. D. F.[ortunescu], in „Arhivele Olteniei”, VII, 1928, nr. 36, p. 168—169.
 N. Iorga, in „Revista istorică”, XIV, 1928, nr. 4—6, p. 230—231.
 V. Motogna, in „Revista istorică”, XIV, 1928, nr. 10—12, p. 350—354.
 A. Oțetea, in „Viața românească”, XX, 1928, vol. LXXIII, p. 480—481.
 C. Tagliavini, in „Studi Rumeni”, III, 1928, p. 161—165.
 Nesemnată, in „Societatea de mline”, V, 1928, nr. 6, p. 135—136.
- Ad 119. *Cei dințiiu studenți români ardeleni la universitățile apusene:*
 N. Iorga, *Primii studenți români la universitățile străine*, in „Revue Historique du Sud-Est-Européen”, VI, 1929, nr. 1—3, p. 99—100.
- Ad 120. *Etimologii:*
 G. Pascu, in „Revista critică”, III, 1929, nr. 1, p. 52.
 C. Tagliavini, in „Studi Rumeni”, IV, 1929—1930, p. 130.
 T. L., in „Ungarische Jahrbücher”, IX, 1929, nr. 1, p. 121.
- Ad 140. *Ampoiu:*
 O. Densusianu, in „Grai și suflet”, V, 1931—1932, fasc. 2, p. 360—361.
 G. Pascu, in „Revista critică”, VI, 1932, nr. 1, p. 79.
- Ad 149. *Numele proprii cu sufixul -șu:*
 G. Istrate, in „Buletinul Institutului de Filologie Română «Al. Philippide»”, II, 1935, p. 269—271.
 Nesemnată, in „Ungarische Jahrbücher”, XIV, 1934, p. 402.
- Ad 150. *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticii:*
 Valentin Gr. Chelaru, in „Arhiva”, XI, 1934, nr. 3—4, p. 180—186.
 D. Crânjală, in „Slavia”, XIV, 1937, nr. 4, p. 602—619.
 Șt. Crișan, in „Societatea de mline”, X, 1933, nr. 7, 8 și 9, p. 169—170.
 O. D.[ensusianu], in „Grai și suflet”, VI, 1933—1934, p. 352—358.
 C. D. Fortunescu, in „Arhivele Olteniei”, XIII, 1934, nr. 71—73, p. 219.
 L. Galdi, *Nouvelles recherches sur les relations hongaro-roumains*, in „Études hongroises”, XIV—XV, 1936—1937, Paris, 1937, p. 254—260.
 C. Gerola, in „Convorbiri literare”, LXVI, 1933, p. 379—380.
 N. Iorga, *L'extrême frontière de l'élément roumain — un livre récent de M. Nicolas Drăganu*, in „Revue Historique du Sud-Est-Européen”, X, 1933, nr. 4—6, p. 141—144.
 Knieszsa István, *Pseudorumänen in Pannonien und in den Nordkarpaten*, in „Archivum Europae Centro-Orientalis”, I, 1935, p. 97—220 și II, 1936, p. 84—178.
 I. Moșu, in „Pagini literare”, I, 1934, nr. 3—4, p. 201.
 Șt. Pașca, in „Gînd românesc”, I, 1933, nr. 6, p. 280—285.
 Lucia Pop, in „Buletinul Institutului de Filologie Română «Al. Philippide»”, I, 1934, p. 225—233.
 S. Pușcariu, in „Dacoromania”, VIII, 1934—1935, București, 1936, p. 284—289.
 I. I. Russu, in „L'Europe Orientale”, XIV, 1934, fasc. III—IV, p. 253—256.
 L. Tamás, in „Zeitschrift für Ortsnamenforschung”, XIII, 1937, p. 200—201.
- Ad 178. *Vechimea și răspîndirea românilor pe baza toponimiei și a onomasticii:*
 C. S., in „Țara Bârsel”, VI, 1934, nr. 5, p. 475—477.
- Ad 201. *Un manuscris de apocrif religios ardelen din sec. al XV-lea?*
 I. C. Cazan, in „Revista istorică română”, IX, 1939, p. 453—454.

[Despre Nicolae Drăganu]

- I. Agârbiceanu, *Profesorul univ. Dr. Nicolae Drăgan*, în „Tribuna”, II, 1939, nr. 293, p. 8.
- Idem, *Profesorul dr. Nicolae Drăganu comemorat de „Astra”*, în „Tribuna”, III, 1940, nr. 13, p. 6.
- Idem, *Profesorul univ. Dr. Nicolae Drăgan*, în „Agu”, XI, 1940, nr. 1, p. 29—30.
- Idem, *Nicolae Drăganu*, în „Transilvania”, LXXI, 1940, nr. 1—2, p. 6—11 și în I. Agârbiceanu, *Meditație în septembrie. Publicistică literară*, Cluj, Editura Dacia, 1971, p. 93—99.
- Jana Balaceiu — Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingviști și filologi români*, București, Editura Albatros, 1978, p. 115—117.
- Bercea, Livius Petru, *Contribuția lui N. Drăganu la dezvoltarea studiilor românești de sintaxă*, „Filologie XX”, 1, 1977, p. 11—15.
- C. Boșca-Mălin, *S-a stins încă un grănicer*, în „Tribuna”, II, 1939, nr. 294, p. 2.
- Radu Brateș, *Nicolae Drăganu*, în „Cultura creștină”, 1939, p. 753—755.
- Th. Capidan, *Nicolae Drăganu*, în „Langue et littérature”, I, 1940, nr. 1, p. 122—124.
- N. C. [artojan], *Nicolae Drăganu*, în „Cercetări literare”, IV, 1940, p. XIII—XIV.
- Idem, *Discurs de recepție [la Academia Română]. N. Drăganu*, în „Manuscriptum”, V, 1974, nr. 2, p. 134, 140—145.
- Ion Chinezu, *Noi academicieni*, în „Gînd românesc”, VII, 1939, nr. 1—6, p. 124—125.
- I. C., *Însuflețita sărbătorire a dlui prof. univ. Dr. N. Drăgan la Năsăud*, în „Năzuința”, II, 1939, nr. 29, p. 3.
- (gsb), *Un drum la Năsăud cu Prof. Drăgan*, în „Tribuna”, II, 1939, nr. 294, p. 2.
- Aurelia Ionașcu, *Doliul graniței năsăudene*, în „Tribuna”, II, 1939, nr. 294, p. 2.
- Iorgu Iordan, *Nicolae Drăganu*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Al. Philippide»”, VI, 1939, p. 287.
- Idem, *Anul filologic (1939)*, în „Însemnări ieșene”, V, 1940, vol. XIV, nr. 4, p. 129—133.
- Idem, *Nicolae Drăganu 1884—1939*, București, 1942, 15 p. (Societatea Română de Lingvistică, Seria I. Memorii, 1).
- Referință: G. Istrate, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Al. Philippide»”, IX, 1942, p. 220—221.
- D. Macrea, în *Studii de istorie a limbii și a lingvisticii române*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963, p. 194—213.
- Idem, în *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 348—364.
- Nicolae Mocanu [= Romulus Todoran], *Un cărturar orădean: Nicolae Drăganu*, în „Pagini literare”, VII, 1940, nr. 1—2, p. 42—45.
- Nicanor, *Nicolae Drăganu*, în „Viața românească”, XXXII, 1940, nr. 1, p. 177—178.
- Gavril Pop, *Nicolae Drăgan. Amintiri din alte vremuri*, în „Tribuna”, II, 1939, nr. 294, p. 2.
- Elvira Popa, *Decanul nostru*, în „Tribuna”, II, 1939, nr. 294, p. 8.
- D. Popovici, *Nicolae Drăganu*, în „Gînd românesc”, VIII, 1940, nr. 1—4, p. 3—9.
- Sextil Pușcariu, *Nicolae Drăganu*, în „Dacoromania”, X, București, 1941, p. 1—7.
- Idem, *Nicolae Drăgan 18 februarie 1884—18 decembrie 1939*, în „Revue de Transylvanie”, V, 1939, nr. 4, p. 543—549.
- A. R. [osetti], *Nécrologie*, în „Bulletin linguistique”, VII, 1939, p. 186—187.
- Octavian A. Seridon, *Profesorul N. Drăganu ales membru al Academiei Române*, în „Năzuința”, III, 1939, nr. 28, p. 2.
- Idem, *Rînduri tirzii pentru Nicolae Drăganu*, în „Năzuința”, III, 1940, nr. 61, p. 3.
- P. Swiggers, *Nicolae Drăganu: une perspective roumaine sur l'histoire des théories syntaxiques*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXXII, 1981, nr. 5, p. 499—502.
- O. Șchiau, *Un mare filolog: Nicolae Drăganu*, în „Tribuna”, XIII, 1969, nr. 51, p. 3.
- Idem, *Literatură română veche*, în „Steaua”, LXXXV, 1984, nr. 3, p. 32.
- Romulus Todoran, *Nicolae Drăganu*, în „Transilvania”, LXXIII, 1942, nr. 12, p. 973—974.
- M. Zdrenghea, *Nicolae Drăganu*, în „Tribuna”, XXVIII, 1984, nr. 7, p. 3.
- Nesemnată, *O distincție meritată*, în „Săptămîna”, IV, 1931, nr. 178, p. 1—2.
- Alte informații despre activitatea lui N. Drăganu, vezi în *Rapoartele despre gimnaziul superior fundațional din Năsăud pe anii școlari 1906/1907*, p. 9, 21—24, 26, 29, 32; *1907/1908*, p. 7—8, 15, 22—26; *1908/1909*, p. 41—43, 49—50, 56, 59, 62—66; *1909/1910*, p. 35, 48, 49, 55, 59, 60; *1910/1911*, p. 15, 32, 33; *1911/1912*, p. 34, 54—56; *1912/1913*, p. 26, 50, 52; *1913/1914*, p. 29, 31, 32, 43—45, 51, 53, 55; *1914/1915*, p. 37, 40, 51, 54—56, 58, 63; *1915/1916*, p. 15, 21, 31, 35, 37, 39; *1916/1917*, p. 23, 28, 35—38; „Anuarul Liceului Român Grăniceresc din Năsăud”, Anii școlari *1918/1919*, p. 17; *1919/1920*, p. 3; „Anuarul Universității din Cluj” pe anii *1919—1920*, p. 13, 21, 29; *1921—22*, p.

182; 1922/23, p. 112; 1923—24, p. 122, 124, 130, 132, 141; 1924—25, p. 10, 11, 94, 96, 105, 110; 1925—1927, p. 4, 141, 164; 1927/28, p. 138, 156, 168; 1928/29, p. 135, 159—160; 1929/30, p. 158, 183; 1930/31, p. 158, 190, 204; 1931/32, p. 182—183, 209, 223; 1932—33, p. 176—177, 209, 223; 1933—34, p. 186, 188—189, 216, 233; 1934—35, p. 228, 230—231, 262, 280; 1935—36, p. 164—165, 194, 213; 1936—37, p. 294, 296—297, 329, 348; 1937—38, p. 186, 188—189, 222, 244, 245; 1938—39, p. 206, 208—209, 243, 261—262; „Gazeta Bistriței”, VI, 1926, nr. 14, p. 2; IX, 1929, nr. 7, p. 2; „Revista de sociologie”, I, 1931, nr. 2, p. 45—46; „Săptămîna”, II, 1929, nr. 13, p. 2; „Transilvania”, XLV, 1914, nr. 4, p. 155.

Nolă: Titlul de la poziția 214 și referințele despre N. Drăganu ale lui I. Agrbiceanu, din „Tribuna”, 1939, ale Elvirei Popa, din „Tribuna”, 1939, și ale lui N. Cartoian, din „Manuscriptum”, 1974, ne-au fost comunicate de Pia Gradea.

PREOCUPĂRI DE LIMBĂ ÎN ACTIVITATEA LUI ANDREI ȘAGUNA

DE

TRAIAN VEDINAȘ

Pașoptiștii transilvăneni Timotei Cipariu, A. T. Laurian, Simion Bărnuțiu și George Barițiu au avut, după cum se știe, constante preocupări filologice și lingvistice, T. Cipariu fiind un adevărat european în cercetările sale. O investigație atentă a epocii nu poate trece însă cu vederea unele contribuții ale lui Andrei Șaguna și ale emulilor săi, cu privire la rosturile limbii. Ele se înscriu într-o orientare din care au făcut parte Vasile Popp, Ioan Maiorescu, Aaron Florian, Pavel Vasici, Visarion Roman și Al. Papiu-Ilarian. Toți aceștia, după 1859, au luat poziție față de tendințele latinizante ¹.

În ceea ce-l privește pe Șaguna reținem pentru început o încercare de tinerete: *Gramatica Valachica*, o prelucrare după Diaconovici-Loga, cu intenții evident didactice. Modul ei de alcătuire, diferit de original, confirmă faptul că Șaguna „poseda valoroase cunoștințe de gramatică română și latină” ².

La un deceniu după stabilirea în Transilvania, cînd numeroasele ctitoriri șaguniene sînt conturate, iradiază și preocupările lui privind limba, într-o „aforisire” a „biblicelor” lui Heliade-Rădulescu ³, în prefața de la *Biblia* tradusă și tipărită la Sibiu între 1856 și 1858, în diferite acte oficiale și politice, precum și în concepția unor cărturari și dascăli strînși în jurul „Telegrafului român”, al tipografiei ortodoxe sibiene și al Institutului teologic-pedagogic din Sibiu, edificii culturale născute din inițiativa și lupta politică a lui Șaguna.

În 1856 începe la Sibiu sub îndrumarea viitorului mitropolit o nouă tălmăcire a cărții sacre, avînd drept model *Biblia de la București* și concepția despre limbă a lui Simion Ștefan. În același timp, I. Heliade-Rădulescu avea în lucru la Paris o originală tentativă de traducere a aceleiași cărți. În acest efort, eruditul muntean nu mai ține cont de principiile din *Gramatica românească* pe care o dăruise școlilor românești la 1828, ci abordează o viziune filologică ce-l apropie tacit de latinistii transilvăneni. Nu este locul să analizăm aici aceste elemente distonante ale concepției lui Heliade-Rădulescu despre limbă. Precizăm doar faptul că ele se mulau pe anumite contradicții ale însăși personalității scriitorului,

¹ Victor V. Grecu, *Direcții și grupări în lingvistica transilvană din secolul trecut*, în „Lucrări științifice”, Institutul Pedagogic Oradea, 1970, p. 13.

² Iacob Mărza, *Gramatica lui Andrei Șaguna*, în I.R., XX, 1971, nr. 1, p. 32.

³ D. Macrea, *Lingvistică și cultură*, București, 1978, p. 141—142.

vizibile mai ales în timpul revoluției pașoptiste. Totuși în epocă marelui pașoptist avea un prestigiu deosebit datorită cărui nu se puneau problema refuzării unei năzuințe de tălmăcire inedită a *Bibliei* în românește. Era însă aici un pericol : inovațiile lingvistice ale lui Heliade ar fi putut aduce anumite dimensiuni de natură cărturărească, care să-i dezbină pe învățații români, într-un moment în care „unirea-n cuget și-n simțire” era mai mult decât necesară. Șaguna, cu deplina lui vocație de om politic, a înțeles situația și a procedat la aforisirea „biblicelor”, criticând autorul pentru „rea credință” : „De aici însă se vede rea credința lui, căci cînd ar fi el așa de ortodox, precum se fălește, atunci cu bună seamă nu ar viri în *Biblia* noastră cuvintele *Bibliei* din Valican : *genesis, sancta, terra, congregatio, edificare*, ș.a., ci ar rămîne pe lingă cuvintele pînă acum întrebuintate în *Biblie*”⁴.

Am dori să precizăm faptul că poziția șaguniană se revendică în această atitudine critică nu numai de la tradiția mai veche, ci și de la unele idei ale Școlii ardelenene, cum este aceea a lui Samuil Micu, prin care acesta se pronunța împotriva celor care „latinizăluiesc”⁵, dezvăluindu-și spiritul echilibrat în ceea ce privește raportul dintre tradiție și inovație în limbă. Un astfel de echilibru nu există la I. Heliade-Rădulescu ; de aceea Șaguna îi spune cu ironie că vrea să intre cu traducerea în limba română „prin poartă și ușă de furu”⁶. Dovedindu-și gustul pentru frumusețea limbii populare, polemistul de la Sibiu recurge la formule de umor proverbial : „dar biblicistul parizian intră mai întîi cu piele de oaie și numai mai tîrziu o leapădă aceasta și rămîne cu cea de lup”⁷.

Publicația șaguniană „Telegraful român”, prin texte semnate și nesemnate, susține ideile ctitorului, aproape în limbajul acestuia : „După aceste principii ce ne-am pus noi, nu vom arunca deocamdată de tot din limbă zicerile : *trebuie, feliu, veacu, sfîrșitu*, și altele asemenea pentru ca să zicem : *debue, spetiă, seculu, fine*, ș.c.l., căci acele sînt trecute în carnea și singele românului, iar, cu cele din urmă anevoie se va familiariza”⁸. Incidența dintre stilul lui Șaguna în critica „biblicelor” heliadești și această punere la punct a tendinței latinizante este limpede și o vom găsi și mai clar formulată în articolele, din aceeași publicație, intitulate generic *Ortografia română* și semnate N. Mihălțeanu. De aici reținem o referință critică chiar la Timotei Cipariu : „Calea aceasta [latinizantă, n.n.] ne-o arată numai ortografia părintelui Cipariu cu puținele schimbări în explicarea semnelor, și neadaptînd etimologia dînsului, bazată numai pe antichități citeodată nesigure și neajunse de cea mai mare parte a celor ce se ocupă cu cetirea și scrierea neavînd nici mediele ce se cer spre a urma dînsului în regiunile cele înalte filologice”⁹.

Perspectiva care susține ideea de mai sus este aceea a educației școlare, preopinental marelui erudit fiind probabil unul din dascălii, cu

⁴ Andrei Șaguna, *Aforisirea biblicelor lui I. Heliade-Rădulescu*, Sibiu, 1858, p. 17.

⁵ Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Biserica ortodoxă română una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968, p. 98.

⁶ Andrei Șaguna, *op. cit.*, p. 13.

⁷ *Ibidem*, p. 18.

⁸ *Monarhia austriacă. Transilvania*, în „Telegraful român”, III, 1855, nr. 14, p. 55.

⁹ N. Mihălțeanu, *Ortografia română*, în „Telegraful român”, XIV, 1866, nr. 72, p. 386.

puțină pregătire filologică, ai acelor vremi de întemeiere de fapt a filologiei românești, și care pe drept cuvânt îl are „părinte” pe Timotei Cipariu. Dascălul acesta, cum l-am numit pe N. Mihălțeanu, a înțeles că latinismul, chiar și cel moderat al lui Timotei Cipariu, se îndepărta vizibil de limba populară, de aceea el propunea în locul ortografiei etimologizante o ortografie întemeiată pe limba populară: „E vorba să facem o ortografie, care să corespundă stadiului de astăzi al dezvoltării limbii materne. Și aceasta se poate cu puțin sacrificiu, să rămână principiul etimologic, însă fără să ne întoarcem și să ne pierdem chiar în sanscrită. De vom merge așa afund, niciodată nu vom avea o limbă cultă și plăcută, vorbită și înțeleasă de întregul popor”¹⁰.

O anumită „neștiință” își spune cuvântul aici, pentru că formula „să rămână principiul etimologic” emană un involuntar umor caragialesc. În fond acest punct de vedere refuza oarecum erudiția filologică, situându-se sănătos în tradiția limbii vorbite de popor, fără însă nici o intenție fermă pentru constituirea unei limbi literare unitare, argumentată științific, cum năzuiau, în felul lor, să realizeze erudiții latiniști. Adepții tradiției erau mai aproape de sufletul viu al limbii, iar cărturarii școlii de la Blaj aspirau spre litera ei pură. Și de o parte și de alta mai erau încă multe de făcut. Cele două tendințe reprezentau o contradicție necesară, pe care o va transforma în sinteză spiritul maioreșcian, prin gustul deschis spre frumusețea limbii orale și prin fundamentarea gramaticii în principiul fonetic. Dar să urmărim mai departe cultul pentru tradiție al lui Șaguna, care s-a manifestat nu numai polemic, precum în disputa cu Heliade-Rădulescu și în critica emulilor săi adusă etimologismului latinizant, ci și constructiv, într-o prea puțin cunoscută „prefață” a lui la *Biblia* de la Sibiu, tipărită cu litere chirilice¹¹.

În acest text ni se dezvăluie cu și mai multă pregnanță fundamentul pe care Șaguna și-a întemeiat atitudinea față de Heliade: „Limba *Bibliei* pentru un popor numai o dată se face, dacă s-a învins piedica cea mare a traducerii credincioase și înțelese și dacă poporul au primit limba aceasta așa zicind în însăși ființa sa. Atunci următorii n-au de a mai face alta, ci numai de a reinnoi și îndrepta așa cum ar fi reinnoit și îndreptat traducătorul cel dintîi al *Bibliei*, de ar fi trăit pînă în veacurile lor”¹².

Consecvent unui astfel de ideal întemeiat pe tradiție, fără a fi tradiționalist pentru acele vremi, el aduce un binemeritat omagiu lui Simion Ștefan și traducătorilor *Bibliei* de la 1688. În evocare Șaguna devine patetic, ironia din polemica cu Heliade-Rădulescu este înlocuită cu un lirism binefăcător, cu o „înaripare” demnă de un spirit pașoptist: „Deșteptarea poporului românesc din barbaria veacurilor, împretenirea lui mai îndeaproape cu legea lui Dumnezeu, pășirea lui către lumina cea bună a civilizației și a culturai, înfrățirea neamului românesc, pe care minia Proniei l-au semănat prin atitea țări deosebite și printre atitea neamuri străine, răminerea în viață a limbei sale naționale. Toate aceste binecuvîntări neasemănate avem a le mulțami acestor ediții vechi ale

¹⁰ *Ibidem*, in „Telegraful român”, XIV, 1866, nr. 73, p. 391.

¹¹ *Biblia adevăta dumnezeiasca scriptură a legii celei vechi și cei noao*, Sibiu, 1856—1858.

¹² *Ibidem*, p. VI.

S. Scripturi, acestor monumente neperitoare ale limbei, moralității și preste tot ale vieții noastre naționale și bisericești”¹³.

Ideile luministe și pașoptiste vibrează curgător în acest elogiu în care Andrei Șaguna concentrează elemente de istorie și politică, de civilizație și cultură românească. El aduce laude și apără limba, se entuziasmează de cîștigurile trecutului și se revoltă cu ascunsă tenacitate împotriva prezentului vremii sale. Idealul deșteptării naționale își găsește temeiuri și zvicniri în osîrdia înaintașilor, de aceea pe Simion Ștefan ni-l înfățișează ca pe un veritabil luptător¹⁴.

Apelul la înaintașul său îl face Șaguna cu scopul de a-și îmbărbăta contemporanii și pe sine atît în continuarea tradiției culturale, cit și pentru argumentele de care avea nevoie pentru restaurarea mitropoliei ortodoxe ardelen, precum și pentru alte inițiative politice și diplomatice legate de emanciparea românilor transilvăneni. Referința la *Biblia de la București* este tot de natură politică, dar în alt sens, cel al luptei pentru păstrarea unității spirituale românești. Această aspirație o exprimă Șaguna în mod limpede, cînd precizează : „Sănătoasă și coaptă au fost și cunoștința, ce au avut-o ei [traducătorii de la Bălgrad și București, n. n.] despre limba poporului românesc de această sfîntă carte. Pentru aceea au și îmbrăcat traducerea lor în veșmintul limbei aceleia, care să fie înțeleasă de toți românii de pretutindenea”¹⁵.

Tocmai în numele unei astfel de limbi „care să fie înțeleasă de toți românii de pretutindenea” el a luptat pentru unitatea neamului românesc. În acest sens acțiunea lui este pe aceeași linie cu năzuința comună de emancipare națională și socială a celorlalți pașoptiști transilvăneni. Ca și aceștia, a păstrat o constantă legătură cu poporul, legătură pe care o exprimă plastic, cu privire la condiția celui care traduce : „și așa traducătorul nu e decît un răsunset nu numai al limbei, ci și al simțirei și preste tot al chipului cugetării poporului”¹⁶. Limba este deci simțire și creștere colectivă și aici Șaguna se opune latinistilor prefigurînd spiritul maioreșcian, manifestat, cum se știe, cu vehemență împotriva „școlii lui Bărnuțiu”.

Implicat în tradiția cărturărească „din toate țările locuite de români”, Andrei Șaguna a retipărit *Mineele de la Rîmnic* și, însușindu-și tacit „precuvîntările”, actualizează un elogiu adus de Chesarie de Rîmnic tuturor truditorilor în limbă românească de dinainte de secolul al XVIII-lea : „cari necurmat și cu multă osteneală au tălmăcit cărți istorice, teologice și morale, atît din limba elinească mai virtos, precum și din cea slovenească”¹⁷. Tălmăcitorii aceștia au fost : Paisie, Ilarion, Gherontie,

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ „Cu un tact care pe vremurile acelea întunecate și viscoloase e de mirare, au cunoscut mitropolitul nostru din Bălgrad, Simion Ștefan, trebuințele limbei din *Biblia românească*, cînd zice în precuvîntarea sa : « Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sînt buni, carii umblă în toate țările, așa și cuvintele acelea sînt bune, care le înțeleg toți ; noi drept aceea ne-am silit din cite am putut să izvodim așa, cum să înțeleagă toți » ” (*Ibidem*, p. VII).

¹⁵ *Ibidem*, p. VI.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Mineii lunii august*, Sibiu, 1854, p. 3.

Grigore, Isac, Iosif, Ștefan, al căror continuator prin Chesarie de Rimnic se consideră și Șaguna.

Retipărirea aceasta a *Mineelor*, despre care se spune că Șaguna le-a corectat „foaie cu foaie”¹⁸, ne amintește de o replică dată în Academia Română de către Alexandru Odobescu lui Al. Papiu-Ilarian, care, în *Viața și opera lui Georgiu Șincai*, nu menționa fapte de cultură în celelalte „țări” românești. Odobescu nu era de acord cu poziția istoricului ardelean, intrucît atît în Țara Românească cît și în Moldova au existat în acel veac cărturari, cum au fost episcopii de Rimnic, la fel de erudiți și implicați în destinul culturii românești, precum corifeii Școlii ardelenе. Atitudinea lui Șaguna față de tradiție este astfel contemporană cu acele puncte de vedere care, asemeni celui al lui Alexandru Odobescu, îmbrățișau problemele culturii românești din perspectiva totalității tradiției.

În momentul în care tipografia sibiană și „Telegraful român” se decid să treacă de la scrierea chirilică la cea latină, apar atît în textele lui Șaguna cît și în cele ale emulilor săi anumite concesii latiniste. Se scrie astfel *sum* pentru *sînt*, precum și *studiulu*, *edatu*, *castigu*, *relegea*, *Sabiū*. Acestea nu sînt însă altceva decît contaminări datorate epocii, concepția despre limbă a lui Șaguna menținîndu-se în respectul față de tradiție și o anumită reținerе față de neologisme. Pentru traducerea *Bibliei*, subliniază el, „cuvintele străine mai anevoie de înțeles s-au păstrat numai acolo unde le-au ținut și traducătorii altor neamuri și unde nu s-au putut suplini prin cuvinte vii românești dar dintr-alte limba acestei cărți nu e făcută, ci luată chiar din gura poporului”¹⁹. Încă o dată Șaguna e atașat de limba poporului, de valențele ei expresive. Chiar surprinderea globală de către cărturar a fenomenului limbii este făcută în prelungirea unei mentalități populare : „Iară limba noastră e pom viu, care în toată primăvara se schimbă, ramurile bătrîne și fără suc se usucă și cad, mlădițe tinere ies și cresc, frunza veștejește și se scutură, dar alta nouă curînd îl împodobește, toate ale lui se fac și se desfac, numai trupina rămîne totdeauna aceeași”²⁰. Gîndul acesta este cel al unui poet al naturii, dar dincolo de imaginea dialecticii anotimpurilor stăruie gîndul asupra limbii, ce exprimă dezvoltarea ei : unele cuvinte „se usucă și cad” — cele învechite, iar altele „ies și cresc” — cele noi, alcătuiind o dialectică proprie în care doar „trupina” — fondul de bază al cuvintelor — rămîne aceeași. Este surprins astfel procesul de dezvoltare a limbii după ritmuri ale naturii, dar și ale cugetării.

Șaguna s-a preocupat și de statutul politic al limbii românești din imperiu. În 1860, el propunea în senatul imperiului îmbunătățiri cu privire la legislație și administrație, între altele specificînd nevoia unui învățămînt în limbile naționale²¹, iar într-o dietă transilvană, la 1865, afirma răspicat : „Eu cînd mă aflu pe terenul poziției mele oficiale mă folosesc de limba

¹⁸ Gheorghe Tulbure, *Mitropolitul Șaguna. Opera literară, scrisori pastorale, circulări școlare, diverse*, Sibiu, 1938, p. 41.

¹⁹ *Biblia*... p. VI.

²⁰ *Ibidem*, p. VII.

²¹ Nicolae Popcea, *Arhiepiscopul și mitropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1879, p. 274.

română”²². De asemenea el a afirmat nu o dată necesitatea prezenței limbii românești în administrația bisericească²³.

Andrei Șaguna n-a fost un filolog, așa cum se profilează peste epocă figura, încă nedeplin cunoscută, a lui Timotei Cipariu, acest veritabil model al cărturarului pașoptist, în cultura românească. Șaguna s-a preocupat însă de limbă din imperative politice și educative, integrându-se împreună cu discipolii săi într-o „direcție” nelatinistă, întemeiată pe limba poporului, pe limba vie. În esență este vorba de cultivarea tradițiilor deja existente ale limbii românești. Pe de altă parte, în numele aceleiași limbi strămoșești, el se confrunta cu politica dualistă, pentru a dobîndi libertatea limbilor naționale. Acest sens al preocupărilor filologice ale lui Șaguna se integra luptei mai largi dusă de pe diferite poziții de către românii din Transilvania și naționalitățile din imperiu, pentru emancipare națională și eliberare socială.

PRÉOCCUPATIONS LINGUISTIQUES DANS L'ACTIVITÉ D'ANDREI ȘAGUNA

(RÉSUMÉ)

Pour Andrei Șaguna, un représentant typique de la pensée roumaine de Transylvanie d'après 1848, la langue était une modalité de découvrir l'unité spirituelle des Roumains. Il a plaidé ainsi pour la résurrection de la langue traditionnelle à une époque où le peuple roumain cherchait les moyens de réaliser la liberté politique.

Martie 1983

Cluj-Napoca, str. Mehedinți, 92

²² Cuventarea escelentiei sale P. Arhiepiscopu și Mitropolitu Andreiu baronu de Șaguna ținută în conferența dietală privată din 16/28 nov. 1865, în „Telegraful român”, XIII, 1865, nr. 192, p. 366.

²³ Datorită faptului că românii transilvăneni erau mereu amenințați cu deznaționalizarea, pe diferite căi, Șaguna, cu puțini ani înainte de moarte, a lăsat urmașilor săi drept idee de apărut și susținut: „limba națională a poporului” să fie și „limba clerului și arhierilor respectivi” (Andrei Șaguna, *Enchiridion*, Sibiu, 1871, p. IX).

« JE combine UNE combine, JE gondole UNE gondole ».

NOMS DÉVERBAUX ET VERBES DÉNOMINAUX DANS LES LANGUES ROMANES

PAR

IOAN BACIU¹

Au siècle passé, F. Diez¹ constatait que les langues romanes, comme le latin, peuvent tirer des noms à partir des verbes et sans l'aide de suffixes. Il précisait même que : « ... le nouveau mot se règle sur les formes du singulier du présent de l'indicatif roman » (p. 268). Plus tard, A. Darmesteter² se ralliait à son opinion tout en ajoutant l'impératif, l'infinitif et les participes présent et passé parmi les formes verbales dont il est tiré des noms. A son tour, Kr. Nyrop³ reprenait la formation des noms déverbaux et, dans le IIIe volume, faisait plusieurs constatations :

a) les substantifs « verbaux » sont soit masculins, soit féminins ;
b) les masculins « présentent généralement le radical du pur verbe » (§ 541), c'est-à-dire se terminent par une consonne ; les féminins « se terminent toujours par un *e* féminin » (*ibidem*) ;

c) « Au moyen âge, la formation masculine l'emportait de beaucoup. [...] Ce n'est que peu à peu que la formation féminine gagne du terrain. Dans les périodes modernes, son emploi est devenu si général que, de nos jours, elle paraît être sur le point de remplacer la formation féminine » (*ibidem*). Ce changement serait « difficile à expliquer » (§ 549). Pourtant Kr. Nyrop rapporte l'opinion de G. Lené selon qui « substantiver le radical verbal allongé d'un *e* féminin » (*ibidem*) aurait l'avantage de protéger ce radical des changements phonétiques qui écartent le nom du verbe dont il a été tiré ;

d) en effet, dit Kr. Nyrop : « A cause de la concordance qui existe entre les substantifs verbaux et les formes du présent de l'indicatif [...] les particularités phonétiques propres aux formes verbales se retrouvent dans les substantifs [...] » (§ 543). Dans les paragraphes 543 à 546 il est question des changements phonétiques concernant les noms déverbaux masculins, mais rien de semblable quant aux féminins (présentés au § 548).

¹ *Grammaire des langues romanes*, 3e éd. refondue et augmentée, Paris, 1874, tome II, pp. 265—268.

² *De la création actuelle de mots nouveaux dans la langue française et des lois qui la régissent*, Paris, 1877, p. 49 sqq. Après A. Darmesteter, G. Paris admet que des noms peuvent être créés à partir de l'indicatif présent dans toutes les langues romanes « Romania », XXIX, 1900, p. 443).

³ *Grammaire historique de la langue française*, Copenhague, 2e éd., 1er vol. — 1904, 11e vol. — 1924, IIIe vol. — 1936.

Malgré Fr. Diez et malgré la reconnaissance d'une « concordance » entre les déverbaux et l'indicatif présent, Kr. Nyrop, comme G. Lené qu'il cite, parle d'un *e* féminin qui s'ajouterait au radical verbal⁴. Or, selon notre avis, ce *e* ne s'ajoute pas et le fait qu'on ne s'en soit pas rendu compte provient de ce que, même une fois admise l'idée que les noms déverbaux sont tirés de l'indicatif présent, on n'a pas pensé à préciser la personne de l'indicatif présent dont on tire les noms : *cette personne est la première du singulier et le e est sa désinence*. Cette dernière affirmation est appuyée par les constatations suivantes.

Des 62 exemples de noms masculins que donne Kr. Nyrop (§ 542), 42 sont antérieurs au XIIIe siècle et 10 seulement postérieurs au XVe siècle, alors que des 69 exemples de noms déverbaux féminins donnés au § 548, 11 seulement sont antérieurs au XIIe siècle. Or, la première personne de l'indicatif présent « se terminait régulièrement au moyen âge par une consonne »⁵, mais « Dès le XIIe siècle, l'*e* féminin, qui se trouvait aussi dans toutes les 2es et 3es personnes du sing., a été introduit dans les 1res personnes qui n'en avaient pas [...] »⁶.

Ce qui précède explique pourquoi les déverbaux les plus anciens, terminés en consonne et se confondant avec le « radical du pur verbe », sont masculins, alors qu'après le XIIe siècle les féminins sont de plus en plus nombreux : tirés d'un indicatif présent à désinence *-e*, ces derniers sont, grâce à la forme, des féminins (le français populaire actuel ne fait-il pas des féminins de : *incendie*, *âge*, *orage*, *ouvrage*, etc. sur la seule base du *-e* muet final ?⁶).

Même les exceptions et les cas particuliers s'expliquent par la première personne de l'indicatif présent. Ainsi, les quelques noms déverbaux terminés en *-e* muet et antérieurs au XIIIe siècle s'expliquent par des raisons phonétiques qui ont déterminé le maintien d'une voyelle finale. Pour ceux de ces substantifs qui figurent dans les listes de Nyrop aux §§ 542 et 548 du IIIe vol., nous renvoyons entre parenthèses à l'endroit du Ier volume du même ouvrage où est expliqué le maintien de la finale : *amende* (§ 251, 5°), *chasse* (§ 250, 5°), *cintre* (§ 251, 4°), *couche* (§ 251, 6°), *danse* (§ 250, 5°), *demande* (§ 251, 5°), *échange* (§ 250, 5°), *entaille* (§ 250, 5°), *joute* (§ 251, 5°), *nage* (§ 251, 6°), *trace* (§ 250, 5°), *reproche* (*ibidem*), *sacre* (§ 251, 4°), *trouble* (§ 251, 1°). Un nom comme *paie*, attesté en 1175, peut déjà avoir le *-e* analogique qui, justement à l'époque, commence à paraître dans les formes de Ire personne. Qu'une partie de ces noms soient masculins s'explique par la pression de l'immense majorité des autres déverbaux qui à l'époque étaient masculins parce que sans *-e* final.

Les changements du genre signalés par Kr. Nyrop (III, § 551) vont le plus souvent dans le sens du remplacement d'un masculin par un féminin : *apostille*, *encontre*, *offre*, *relâche*, *rencontre*, etc., masculins avec *-e* dû à un groupe de consonnes, deviennent des féminins sous la pression du nombre croissant de noms féminins tirés du présent à désinence ana-

⁴ Et c'est ce que feront en général les spécialistes. Cf. par exemple « Les noms postverbaux masculins présentent ordinairement le radical pur ; les noms postverbaux féminins allongent d'un *e* féminin le radical verbal (M. Grevisse, *Le Bon Usage*, 7e éd., 1961, § 132).

⁵ Kr. Nyrop, *op. cit.*, II, § 115. Cf. aussi § 118.

⁶ P. Guiraud, *Le Français populaire*, Paris, P.U.F., 1965, p. 31.

logique -e. Les fluctuations, manifestées à certaines époques par l'existence de doublets (Nyrop, III, § 550), s'expliquent de la même façon, même si souvent on revient et on se fixe au masculin initial.

Que le point de départ dans la création de noms déverbaux soit le plus souvent la première personne de l'indicatif présent est prouvé par des noms comme *relief*, où le verbe assourdit le *v* seulement à la première personne, la seule où il était à la finale absolue du mot (plus tard on a tiré un nouveau nom du moderne *je relève* : la *relève*) ; comme *soutien* provenu de *je soutien* auquel on n'a plus ajouté le *s* quand *je soutiens* a paru (en échange, dans *revien* on a ajouté, de façon erronée, un *t* au lieu du *s* de la première personne, de même dans *effors* devenu *effort*) ; comme *cri* (attesté au Xe siècle) et *échange* (attesté en 1080) qui, s'ils étaient tirés de la IIIe personne, devraient avoir, au moins de façon sporadique, le -*t* final (sur *criet*, *eschagnet*), ce qui n'est pas attesté⁷.

Précisons enfin que si les déverbaux féminins ne présentent pas de changement phonétique, c'est parce que le -e final protège la consonne (l'assourdissement de *v* dans *relief* n'est plus possible), comme l'a montré G. Lené, mais aussi parce que, étant, la plupart du temps, plus récents et tirés de verbes du groupe régulier, le verbe ne présente pas/ plus d'alternances dans le radical.

Si, en français, il n'est pas toujours, et pour tout le monde, évident que les noms déverbaux soient tirés de la première personne, en italien (*abbai*, *abbono*, *abbraccio*, *affronto*, etc.), en espagnol (*abono*, *abrazo*, *anticipo*, etc.) et en portugais (*abandono*, *apreço*, *arranjo*, etc.), l'identité du nom et de la première personne de l'indicatif présent est évidente et le nom y est toujours masculin.

Quant au roumain, personne, à notre connaissance, n'a encore soutenu que les noms déverbaux seraient formés sur l'indicatif présent (et encore moins sur la première personne de ce temps)⁸. Il est vrai que dans l'immense majorité des cas qu'on prenne le radical de l'infinitif ou la première personne de l'indicatif présent le résultat est le même. Il suffit pourtant que ces deux formes divergent et le nom va avec l'indicatif présent : *a crede* — *crez* « je crois » (dialectal) — *crez* « idéal, croyance », *a plăcea* — *plac* « je plais » — *plac* « plaisir », *a purta* — *port* « je porte » — *port* « port », *a rezema* — *reazem* « j'appuie » — *reazem* « appui », *a răsufla* — *răsuflu* « je respire » — *răsuflu* « respiration », *a semăna* — *seamăn* « je ressemble » — *seamăn* (dans l'expression *fără seamăn* « sans pareil »), *a vedea* — *văz* « je vois » (dialectal) — *văz* « vue », etc. Même

⁷ Pourtant *échange* figure dans la *Chanson de Roland* sous la forme *escange*, alors que dès les premiers vers on a des verbes à la IIIe personne avec *t* final conservé : *aimet*, *reclimet*, *culchet*, *apeiet*, *encambriet*, etc.

⁸ Il y a quand même deux exceptions : I. Coteanu (*Creația lexicală în poezia noastră nouă*, in *LL*, 2, 1956, p. 100) affirme que le nom n'est pas toujours dérivé de l'infinitif, mais aussi de l'indicatif présent et précise même la première personne, mais seulement à propos du nom *mulțam* « merci » qui ne provient pas de *mulțumesc* « je remercie », comme le croit I. Coteanu, mais d'une formule de souhait : [*iți doresc*] *mulți ani*, d'où par ellipse et agglutination résulte *mulțam* dont on a ensuite tiré *a mulțumi*. L'autre exception, c'est Th. Hristea (*Substantive postverbale*, in *SCL*, XI, 1960, nr. 3, p. 508) : *inot* « nage » proviendrait soit de l'indicatif présent, soit de l'infinitif *a inota* « nager ». Comme on le voit, aucun des deux auteurs n'affirme l'existence d'un procédé systématique de création nominale déverbale à partir de la première personne de l'indicatif présent.

dans un cas comme celui de *simț* « sens, sentiment », *auz* « ouïe », *sughîț* « hoquet » qui semblent aller avec les infinitifs *simți*, *auzi*, *sughîța* on trouve des présents dialectaux : *simț*, *auz*, *sughîț*.

Ce qui complique la situation et camoufle le lien entre le nom et l'indicatif présent, c'est la conjugaison à l'aide d'infices (-*ez*-, -*esc*-). Pour obtenir le nom il faut éliminer de la première personne l'infice (la désinence étant dans ces cas toujours zéro). Que le nom se rattache quand même à l'indicatif présent et non à l'infinitif est prouvé par les hésitations dans l'emploi des infices⁹ : *a lucra* — *lucrez* « je travaille » — *lucru* « travail », mais *lucru* « je travaille » est attesté dans la langue ancienne⁹ et dans les dialectes modernes. Sur le modèle de *lucru* et d'autres noms se trouvant dans la même situation on a pu procéder de la même façon pour *balans* « balancement » / *balansez* « je balance », *condens* « condensation » / *condensez* « je condense », *protest* « protestation » / *protestez* « je proteste », etc., tous des noms dérivés de verbes empruntés au français à l'époque moderne et qui, en roumain, se sont toujours conjugués avec l'infice -*ez*-.

Du point de vue de la productivité de ce procédé de création lexicale, en français, en italien et en espagnol, on a affaire à un procédé très productif qui a donné des centaines de noms et continue d'en donner. Le portugais et, surtout, le roumain présentent un cas à part. En portugais, le nombre des déverbaux tirés de la première personne de l'indicatif présent est plus réduit et, très souvent, quand ils existent, ce sont des doublets à côté de dérivés à suffixe : à *apreçar* correspondent *apreço* et *apreciação*, à *abastar* — *abasto* et *abastança*, à *abonar* — *abono* et *abonação*, à *abortar* — *abôrto* et *abortamento*, à *abusar* — *abuso* et *abusão*, à *acanhâr* — *acanho* et *acanhamento*, à *accusar* — *accuso* et *accusação*, etc.

En roumain, le nombre des noms déverbaux est modeste¹⁰ et, fait important, le procédé semble ne (presque) plus être productif. C'est dire

⁹ Cf. O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, II, § 69, in *Opere*, II, Bucarest, 1975, et I. I. Dimitrescu et alii, *Istoria limbii române*, Bucarest, 1978, p. 301. *Lucru*, donné comme déverbal par *Dicționarul limbii române moderne* (DLRM), Bucarest, 1958, est considéré comme continuant lat. *lucrum* par Al. Niculescu dans une communication au XVIIe Congrès international de linguistique et philologie romanes d'Aix-en-Provence, 1983 (voir les travaux à paraître). La vérité est que la phonétique historique n'exclut pas cette filiation et que, pour trancher, il faut recourir à des données extralinguistiques qui font souvent défaut. La double origine possible se rencontre ailleurs. Ainsi, DLRM donne *abans* comme emprunt du fr. *avance*, alors que ce peut être également un déverbal (à moins qu'il ne soit prouvé que *avans* est apparu en roumain avant *a avansa*). D'autres fois la prise de conscience de l'existence d'un modèle de création déverbale permet d'éclaircir des étymologies : roum. *nivel* ne peut provenir ni du fr. *niveau*, ni de l'it. *livello*, mais seulement d'une contamination des deux, qui n'est pas attestée, ou du verbe *eu nivel(ez)* « je nivelle » (cf. Th. Hristea, loc. cit.).

¹⁰ Nous donnons ci-après une liste quasi complète des noms tirés de la première personne de l'indicatif présent (nous avons omis les noms qui auraient pu être empruntés au vieux slave, au français ou à l'italien, bien que parfois seule une étude historique du vocabulaire puisse décider si le nom est emprunté ou tiré du verbe emprunté, de même que ceux qui, hérités du latin, ont évolué vers une forme se confondant avec celle du verbe) : *accept*, *afum*, *aleg*, *alint*, *altoi*, *ameste*, *apăs*, *arunc*, *astimpăr*, *auz*, *avint*, *balans*, *blestem*, *botez*, *casc*, *chibz*, *cint*, *ciștiș*, *cobor*, *colind*, *consum*, *cost*, *crez*, *cuget*, *curm*, *cutremur*, *dejun*, *denunț*, *deochi*, *deranj*, *descint*, *devans*, *dezghel*, *dezinteres*, *dezmaț*, *dezvăț*, *dichis*, *dogor*, *dreg*, *fulger*, *frământ*, *grai*, *gres*, *inconjur*, *increș*, *indemn*, *inec*, *ingheș*, *inot*, *intunece*, *invăț*, *jur*, *jind*, *leșin*, *licăr*, *lucru*, *mestece*, *miros*, *mir*, *mustru*, *nechez*, *nivel*, *onor*, *păștru*, *plac*, *plictis*, *plimb*, *polei*, *port*, *prăpăd*, *prăval*, *preget*, *priveghii*, *protest*, *pup*, *răsuflu*, *răzbun*, *reacem*, *respir*, *retez*, *salt*, *sărut*, *schimb*, *scutur*, *seamăn*, *simț*, *sorb*, *sprîjin*, *spulber*, *spumeg*, *spurc*, *străluc*, *strănut*, *strop*, *sughîț*, *supăr*, *susp*, *susur*, *șuier*, *tăval*, *trai*, *treier*, *tremur*, *tun*, *usuc*, *valâm*, *vaiet*, *vaier*, *văz*, *zbor*, *zbucium*, *zdruncin*,

que la plupart des noms déverbaux sont d'un certain âge (on a vu que certains sont formés sur une forme de présent qui n'est plus en usage) et que certains sont d'un usage assez restreint ou spécialisé. Ainsi, *crez*, *cuget*, *pliotis*, *retez*, *răzbun*, *respir*, etc. sont littéraires ou vieillis, *mir*, *plac*, *înconjur*, *seamăn*, etc. ne s'emploient plus que dans quelques expressions (*de mirul lumii* « qui fait l'étonnement du monde », *a face pe plac* « faire le plaisir de », *fără înconjur* « sans ambages », etc.). Leur volume réduit et surtout leur air souvent vieillot leur donne une certaine préférence dans le langage poétique, fait déjà signalé ¹¹.

Cette situation particulière du roumain peut être mise en rapport avec le processus progressif de désaffectation de l'infinitif long en tant que verbe (emploi dans lequel il est remplacé par une forme tronquée de la finale *-re* et précédée de la préposition *a*). De cette façon, pratiquement à tout verbe correspond un substantif verbal sous la forme de l'ancien infinitif long et la création de noms déverbaux à partir de l'indicatif présent ne conduirait qu'à des doublets ¹².

On peut arriver à des couples nom-verbe à la première personne identiques non seulement par la création de noms déverbaux, mais aussi par ce qu'on pourrait appeler symétriquement des verbes dénominaux. Nous avons montré ailleurs ¹³ que des verbes comme *émotionner* ou *rébellionner* souvent condamnés ont apparu dès l'époque latine et se sont multipliés pendant toute l'histoire du français. Nous avons expliqué ce phénomène par un changement dans les rapports entre nom et verbe. En latin classique le verbe primait le nom et ce dernier en était souvent dérivé. Selon les besoins textuels on pouvait aller de l'un à l'autre, donc : $V \rightleftharpoons S$. Or, dès le latin vulgaire tout se passe comme si le nom était mieux fixé dans la compétence des sujets parlants, d'où des égarements sur la route du retour vers le verbe : $V \rightleftharpoons S$ est remplacé par $V_1 \rightarrow S \rightarrow V_2$: lat. *dare* → *donum* → *donare*, *canere* → *cantum* → *cantare*, etc. ; ancien fr. : *partir* → *partage* → *partager*, *querre* → *quête* → *quêter*, etc. ; fr. mod. : *agir* → *action* → *actionner*, *fondre* → *fusion* → *fusionner*, etc.

Au cours de l'histoire, V_2 a pu : 1° disparaître comme simple raté passager (*couvrir* → *covert* → *coverter*), 2° remplacer V_1 (v. *partager*, *quêter*), 3° coexister avec V_1 avec spécialisation du sens (*agir* – *actionner*). Le succès des V_2 s'explique par leur flexion toujours régulière, ce qui n'était pas toujours le cas des V_1 , et par le rétablissement du lien formel, souvent estompé pour les V_1 , avec le nom, c'est-à-dire d'une motivation.

Ce modèle de création de verbes dénominaux existe dans d'autres langues romanes, mais beaucoup moins productif. En roumain on ren-

zgrci. Ces noms sont enregistrés comme déverbaux soit par DLRM, soit par Th. Hristea, *op. cit.*, pp. 505 sqq., soit par Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, Bucarest, 1954, pp. 151–152. Pourtant DLRM donne comme déverbal *răsuflu*, mais non *sufllu*, qui serait emprunté au français (*souffle*), ce qui est illogique puisque les deux verbes *a sufla* et *a răsufla* sont de vieux mots roumains. De même *deochi* y est donné comme provenant de *de + ochi* quand il s'explique de façon plus simple par *eu deochi*. Enfin, nous ajoutons *condens* et *consult* qu'aucun des ouvrages cités ne mentionne.

¹¹ I. Coteanu, *op. cit.*, p. 101.

¹² Cf. : « En valaque ce moyen de formation a été peu employé, parce que l'infinitif suffisait en grande partie » (Fr. Diez, *op. cit.*, p. 267).

¹³ La pérennité d'un modèle de création lexicale, in *Le Verbe roman (Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane)*, XIV, Bucarest, 1980, pp. 181–188.

contre : *a cerși* → *cerșetor* → *a cerșetori* « quémander », *a dirija* → *direcție* → *a direcționa* « diriger », *a obstrua* → *obstrucție* → *a obstrucționa* « obstruer », *a oferi* → *ofertă* → *a oferta* « offrir », *a înscrie* → *inscripție* → *a inscripționa* « inscrire », *a prevedea* → *previziune* → *a previziona* « prévoir », etc. Certains de ces verbes ne sont pas enregistrés par les dictionnaires et ne s'imposeront pas, dans certains cas le nom dont est tiré le V_2 est emprunté au français. Il y a plus : parfois le V_1 existe seulement en français, le nom a été emprunté par le roumain qui en a tiré un V_2 . Ainsi, le modèle V_1 — S — V_2 fonctionne à cheval sur les deux langues : *gérer* → *gestion/gestiune* → *a gestiona* « gérer », *agresser* → *agresion/agresiune* → *a agresiona*, *lire* → *lecture/lectură* → *a lectura*, *tordre* → *torsion/torsiune* → *a torsiona*, *border* → *bordure/bordură* → *a bordura*, etc.

En italien il y a, par exemple : *influire* → *influenza* → *influenzare*, *vedere* → *visione* → *visionare*, *imprimere* → *impressione* → *impressionare*, *(ri)volgere* → *(ri)volta* → *(ri)voltare*, *pingere* → *pittura* → *pitturare*, etc.

En espagnol : *funder* → *fusion* → *fusionar*, *influir* → *influencia* → *influenciar*, *revolver* → *revolution* → *revolucionar*, etc.

En portugais : *imprimir* → *impressão* → *impressionar*, etc.

Aux V_2 s'ajoutent des verbes créés à partir de noms qui n'entretiennent aucune relation avec un V_1 :

— en espagnol : *cruz* — *cruzar*, *cuna* — *cunar*, etc.

— en français : *flèche* — *flêcher*, *lime* — *limer*, *croix* — *croiser*, etc.¹⁴

— en italien : *fascina* — *fascinare*, *fascia* — *fasciare*, *pretesto* — *pretestare*, *prigione* — *(im)prigionare*, *menzione* — *menzionare*, etc.

— en portugais : *flecha* — *flechar*, etc.

— en roumain : *fărîmă* — *a fărîma* « briser », *creion* — *a creiona* « crayonner », *ochi* — *a ochi* « viser », etc.¹⁵

Ces derniers dénominaux, ainsi que les V_2 ci-dessus, sont appelés par P. Guiraud « dénominaux purs », car ils sont formés à partir du nom à l'aide de la seule caractéristique de l'infinitif, sans l'aide d'un suffixe lexical proprement dit. Les « dénominaux purs » dans leur ensemble réalisent des couples nom-verbe où le lien génétique, la motivation, sont évidents, mais où l'identité du nom et de la première personne de l'indicatif présent ne se réalise que parfois et imparfaitement :

— en français, cela arrive si le nom de départ se termine par un *e* muet : *lime* — *je lime*, *gondole* — *je gondole*, *hache* — *je hache*, etc.¹⁶

— en italien, quand le nom se termine en *o* : *fascio* — *io fascio*, *accento* — *io accento*, etc.

— en roumain, quand le nom se termine en consonne, mais même alors le verbe a souvent un infixé qu'il faut éliminer pour retrouver le

¹⁴ Cf. P. Guiraud, *Structures étymologiques du lexique français*, Paris, [1967], pp. 93 sqq.

¹⁵ Voir l'étude de M.-L. Purdela, *Derivarea verbală imediată (nemijlocită)*, in SCL. XXI, 1970, nr. 1, pp. 9–25.

¹⁶ Il y a des cas où cette identité est altérée par une évolution phonétique divergente : *enfanter*, qui est attesté au XIIe siècle, doit avoir eu une forme de présent (*j'*) *enfant* qui, tout comme le nom *enfant*, faisait entendre le *t* final. Ensuite, la désinence analogique *e* a maintenu le *t* du verbe, alors que dans le nom il s'est amui. Quant aux verbes comme *plafonner*, plus tardif, ils sont formés sur la forme prononcée du nom avec, devant la désinence vocalique, dénasalisation : *plafond* est traité comme *action*, d'où *je plafonne* comme *j'actionne*.

nom : *picur* — *eu picur*, *ochi* (le *i* indique la palatalisation de *c* noté *ch*) — *eu ochesc* (*ch* devant *e* de l'infixe *-esc-* note toujours un *c* palatal), *creion* — *eu creionez* (infixe *-ez-*), etc.

On constate en échange des cas où le nom coïncide avec la IIIe personne du singulier de l'indicatif présent¹⁷ : dans ce cas, le nom se termine en une voyelle qui est aussi la désinence de cette personne :

— espagnol : *cuna* — *él cuna*, *acucia* — *él acucia*, *ayuda* — *él ayuda*, *hacha* — *él hacha*, etc.

— italien : *fascina* — *egli fascina*, etc.

— portugais : *flecha* — *ele flecha*, etc.

— roumain : *fărimă* — *el fărimă*, *colindă* — *el colindă*, *țesală* — *el țesală*, *seceră* — *el seceră*, etc.

En guise de conclusion, nous retenons que toutes les langues romanes manifestent et/ou ont manifesté une tendance à créer des couples nom-verbe où les deux termes soient reliés non seulement par le sens, mais aussi par la (quasi-) identité du nom avec une forme du verbe. Cette forme est dans l'immense majorité des cas celle de l'indicatif présent singulier. À l'intérieur de l'indicatif présent, c'est surtout la I^e personne qui fournit (ou se confond avec) des noms, mais des noms tirés de la IIIe personne (ou se confondant avec) existent, alors que la IIe personne ne semble pas en avoir fourni. Dans la plupart des couples, et des langues, le verbe appartient au groupe régulier continuateur des verbes latins en *-are*¹⁸. Seul le roumain présente un nombre relativement important de noms déverbaux dont le verbe est de IVe conjugaison (continueurs des verbes latins en *-ire*).

Qu'il s'agisse de déverbaux (type *combine* < *je combine*), de V₂ (type *émotion* > *j'émotionne*), de « dénominaux purs » (type *gondole* > *je gondole*) ou, enfin, de couples hérités (type des noms roum. *dor* — *eu dor* < lat. *dolum* — *doleo*, *croi* — *eu croiesc* < v. slave), en synchronie et

¹⁷ Il y a aussi des noms déverbaux qui coïncident avec la IIIe personne de l'indicatif présent :

— espagnol : *habla* — *él habla*, *prenda* — *él prende*, etc.

— italien : *carica* — *egli carica*, *conferma*, *congiura*, *condanna*, *consegna*, *falla*, *firma*, *modifica*, *nomina*, *procura*, *purga*, *protesta*, *rinuncia*, etc.

— portugais : *ajuda* — *ele ajuda*, *ameaça*, *escuta*, *espera*, *prega*, etc.

— roumain : *ceartă* — *el ceartă*, *darmă*, *joacă*, *laudă*, *lumină* (cf. *el lumin-eaz-ă*), *rimă*, *scaldă*, *toacă*, *turbă*, *vomă* (cf. *el vom-eaz-ă*), etc.

Certains déverbaux semblent être tirés de la IIIe personne du subjonctif présent (fait qui, à notre connaissance, n'a pas été relevé) :

— espagnol : *amaine* — *él amaine*, *apunte*, *arranque*, *ataque*, etc.

— italien : *tema* — *egli tema*, *tenda*, *beva*, *voglia*, *possa* (tous donnés par Fr. Diez, *op. cit.*, p. 267, comme des déverbaux).

— portugais : *escolha* — *ele escolha*, *ataque*, etc.

— roumain : *ducă* — *el să ducă*, *lipsă* — *el să lips-easc-ă*, *vază*, *veghe*. On pourrait ajouter *teamă* et *tindă* que DLRM donne comme provenant des formes latines hypothétiques **tema* et **tenda*, mais qui, comme les précédents, peuvent être tirés de *el să se teamă* et de *el să tindă*. Ceci d'autant plus qu'en italien il y a *tema* et *tenda* déverbaux (Fr. Diez, *op. cit.*, p. 267).

¹⁸ Pour le français voir notre article cité sous la note 13. Pour l'italien, G. Rholfs dit que les formes nominales fournies par les verbes des autres conjugaisons sont « molto rare » (*Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti. Sintassi e formazione delle parole*. Torino, 1969, § 1172) et, ajouterions-nous après examen de ses exemples, la plupart des formes vont avec la IIIe personne du subjonctif (*cernea*, *tema*, *possa*, *stringa*, *piova*, etc.).

dans l'esprit du sujet parlant sans préparation ni préoccupation linguistique, il s'agit d'un même type de lien entre nom et verbe et tout concourt à manifester une tendance à rapprocher le nom et la première personne singulier de l'indicatif présent¹⁹ (rarement la troisième personne de l'indicatif ou du subjonctif présents), c'est-à-dire la forme verbale la plus usuelle, la plus ancrée dans le *ego-hic-nunc* déictique²⁰.

SUBSTANTIVE DEVERBALE ȘI VERBE DENOMINALE ÎN LIMBILE ROMANICE

(Rezumat)

Se reamintește că toate limbile romanice au creat și creează substantive deverbale. Se precizează în continuare că forma verbală de plecare nu este infinitivul, nici indicativul prezent luat în bloc (cum se afirmă în mod curent), ci persoana întâi a indicativului prezent. Se arată apoi că limbile romanice creează și verbe denominale, tendința fiind, în general, altă în cazul deverbalelor cît și în al denominalelor, aceea de a se ajunge la cupluri substantiv-verb în care primul să coincidă cu forma de persoana întâi singular a indicativului (mult mai rar a conjunctivului) prezent a celui de al doilea, adică cu forma cea mai marcată deictic.

Aprilie 1984

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31

¹⁹ Cf. aussi notre article *Sur une restructuration lexicale dans les verbes et les substantifs déverbaux*, in RRL, XXVII, 1982, pp. 203–206.

²⁰ Remarquons, en passant, qu'une foule de verbes anglais d'origine française représentent en fait la première personne de l'indicatif présent (avec ou sans la désinence analogique *e*): *abhor*, *abjure*, *absorb*, *absolve*, *abuse*, *accept*, *acclimatize*, *accord*, *accredite*, *accuse*, *achieve*, *acquit*, *actualize*, *adapt*, *affect*, *affront*, *agree*, *alarm*, *amend*, *amuse*, *annoy*, *appeal*, *argue*, *arrest*, *arrive*, etc.

NUME DE FAMILIE PROVENITE DE LA NUME DE LOCALITĂȚI (II)*

DE

DUMITRU LOȘONȚI

Idiceanu : „[antroponimul] *Idiță* sau (și) *idiță* [‘șerpoaică’] cu suf. (antroponimic) *-eanu*”. E din *Idicel* MS (NALR—Trans., 7/285).

Ilovan : „< n. top. *Ilovul*, cu suf. *-an*”. De la *Ilovu* MH ne-am aștepta la un derivat în *-ean* (*ilovean*). Provine din *ilouán* < *Ilva Mare*, *Ilva Mică* [*ilova*, *iloa*] BN. Cf. și *Ilova* CS.

Inoan : „< n. top. *Inoe* (Ardeal), cu suf. *-an*”. Un asemenea toponim nu există. Antroponimul derivă din *inouán*, *inăuán* < *Inău* (*Inou*) MM, SJ, *Inău* (azi Fundătura) CJ. **Inovan**, explicat din „bg. *Inov*, cu suf. *-an*”, este o variantă a lui *Inoan* [*inouán*].

Inocan : „< n. top. *Inuc* (Ardeal), cu suf. *-an*”. Derivă din *Inoc* AB (CHEST. IV, 5/139).

Jelecuteanu, cu varianta [grafică?] **Jelecuteanu**, „pare a fi derivat de la un toponim (ardelenesc) în *-cut* (< ung. *kut* ‘fîntînă’); rămîne misterioasă prima parte (*jele-*)”. Este vorba, credem, de *Jalacuta* (oficial *Gialacuta*) HD. Cf. și *Gialacuta* (azi Fîntinele) MS.

Larniceanu, înregistrat (la p. 275) fără explicație, pare a fi o greșeală de transcriere pentru **Lainiceanu**.

Lacurezeanu, **Lacurizeanu** : „pare a fi o modificare, nu imposibilă din punct de vedere fonetic, a lui *Lacrițeanu*” [< n. top. *Lacrița*]. Derivă din *Lacu Rezii* BR.

Lăcusteianu : „[antroponimul] *Lăcustă*, cu suf. (antroponimic) *-eanu*”. Derivă și din *Locusteni* DJ (vezi Gh. Bolocan, *Formarea numelor de grup în Oltenia*, în SCL, XXXIII, 1982, p. 158).

Lămășanu, cu variantele *Lamașanu*, *Lămașanu*, e raportat „pentru temă” la „ung. *lomos* l. ‘murdar’; 2. ‘plin cu tot felul de lucruri’” și la n. top. „ung. *Lamacs*. După DO, p. 167, avem a face cu un derivat în *-aş* al lui *Lamu* < *Varlaam*”. Provine din *Lămășeni* SV.

Lăscăianu, explicat din „*lăscaie*, variantă a lui *lețcaie* ‘monedă de valoare foarte mică’, cu suf. (antroponimic) *-eanu*”, **Lăschian**, pus în legătură, pentru temă, cu *Lascu* sau (și) cu gr. *Laski(s)*, și **Leschian**, raportat, pentru temă, la pol. *Leski*, provin din *Lăscăia*, *Lăschia*, *Leschia* (oficial : *Lăschia*) MM (vezi SUCIU, p. 354).

Lehăceanu, **Lehănceanu** și **Lehăncianu** sînt derivate din n. top. *Lehacea* care nu figurează în *Indic*. În schimb, acesta menționează satul *Lehancea* BC, de la care derivă *Lehănceanu*. În cazul în care nu e vorba

* Pe marginea lucrării *Dicționar al numelor de familie românești* de Iorgu Iordan. Vezi partea I în CL, XXIX, 1984, nr. 1, p. 48–55.

de o greșeală de transcriere, *Lehăceanu* s-ar putea explica din *leheceanu* < *Lehecen* BH (CHEST. IV, 4,5/91).

Limbăș(e)an(u), explicat din „*limbos* ‘vorbăreț, flecar’, cu suf. (antroponimic) *-eanu*”, provine din *limbășân* < *Ilimbav* (săș. *Eulmbach*) SB (cf. și NALR—*Trans.*, 7/411).

Liteanu: „*litean* 1. ‘locuitor din Lituania’; 2. ‘păgin’ sau (și) < n. top. *Literi*” și *Lita* CJ.

Logig **u(u)**, înregistrat fără explicație etimologică, provine din *Logig* MS.

Loșonți: „nume, cu siguranță ungurească, având la bază, probabil, un toponim, pe care nu-l pot identifica”. E vorba de *Losonc*, azi *Lučenec*, oraș în Slovacia.

Luscan: „bg. *Lutska*, cu suf. *-an*”, este (și) o variantă a lui *Lușcan*, bine explicat din *Lușca* BN.

Macodeanu, derivat din „gr. *Makudi*, cu suf. (antroponimic) *-ean(u)*”, poate fi o greșeală de transcriere în loc de **Mocodeanu**, nume neînregistrat, < *Mocod* BN, sau o formă care se datorează influenței numelui maghiar al satului, *Makód*.

Macșai se explică cu suf. ung. *-i* nu din *Maksa* ‘Maximilian’, ci din *Maksa* (rom. *Moacăș*) CV.

Majai, raportat la „ung. *Mózsa* ‘Moise’, cu *-i*, care s-ar explica, dacă am porni de la un nume topic omonim” și la ung. *mázsa* ‘cîntar’, derivă din ung. *Mája* (rom. *Maia*) MS.

Margan, explicat din gr. *Marganis*, este o variantă a lui **Mărgan** (nume neînregistrat), care derivă din *Marga*, CS, MH.

Marotineanu se explică mai degrabă din toponimele *Marotinu de Sus*, *Marotinu de Jos* DJ, decît din antroponimul *Marotinu*, absent din fișierul autorului.

Martonoși: „*Marton*, cu suf. *-oș*; ar putea fi și o greșeală de transcriere pentru *Martinași* (*Martin* + *-aș*)”. E magh. *Martonosi*, scris cu grafie românească (ș pt. *s*), un derivat de la *Martonos* (rom. *Mărtănuș*) CV, cu suf. *-i*, care indică originea locală.

Măcreanu derivă mai probabil de la toponimul *Macrea* (sat înglobat la Argetoiaia DJ), decît de la antroponimul omofon. Cf. și Gh. Bolocan, *op. cit.*, p. 156.

Medintu poate fi într-adevăr „un singular (nou) de la *Mehedinți* [mai corect: de la *mehedinți*], simțit ca plural”, dar poate fi și o greșeală în loc de *Medinț* < *mēdinț*, formă atestată de ALR II/2, rezultată prin contragere din *mehedinț* < *Mehadia*.

Meseșean nu derivă din n. top. *Meseșeni*, care e de dată recentă, ci din n. top. *Meseș*.

Mireștean: „< n. top. *Mirești*, cu suf. *-ean*”, dar și din *Dragomirești* MM.

Mitocar(i)u, frecvent în Moldova, este explicat de la „*mitocar*, variantă, absentă în dicționare, a lui *metocar* ‘călugăr însărcinat cu administrarea unui metoc’”. Credem că derivă de la numele satelor *Mitoc* BT, IS, VS, *Mitocu Bălan* NT, *Mitocu Dragomirnei* SV.

Mocojanu, explicat cu îndoială de la *Mocod*, poate fi o variantă a lui *Mogojan* < *măgojan* < *Măgoaja* CJ.

Mosoreanu : „< n. top. *Mosoarele*, cu suf. (toponimic) *-eanu*”, dar și din *Mosoroasa* VL.

Nereanțiu, care „pare a fi it. (după finală)”, și **Nerneanțu**, înregistrat fără explicație etimologică, credem că sint greșeli de transcriere în loc de *Nereanț(iu)* < *nereanț* < *Nerău* TM (CHEST. IV, 5/46. Pentru NALR — Banat s-a notat forma *nărăianț*). Și **Neranțiu**, explicat din gr. *Nerantzi(s)*, dar raportat și la bg. *Nerantsa*, poate avea aceeași origine, ținând seama de faptul că maghiarii care nu cunosc bine limba română nu percep diftongul *ea*.

Obeanu : „n. top. *Hoba*, absent în sursele mele, dar cerut de diminutivul *Hobița*”. Cum am mai arătat, *Hobița* e diminutiv din *Ohaba*. *Obeanu* < n. top. *Obeni* VL.

Obedeanu : „< n. top. *Obedeni*; poate fi și *Obad* (Ardeal); cf. n. top. *Obedeanu*, *Obedeni*”. E și din *Obedin* DJ.

Ognean : „bg. *Ognjan*”. E (și) derivat românesc din *Ogna* (oficial : *Oena*) *Dejului* CJ, *Ogna* (oficial : *Oena*) *Mureș* AB.

Olmași, explicat din „*olm* ‘miros, mireasmă’, cu suf. *-aș* (-i arată pronunțarea « moale » a lui *ș*) cu sensul ‘mirositor’”, este magh. *Almási* [pronunțat *șlmași*], derivat cu suf. *-i* din *Almás* (rom. *Almaș*), numele mai multor sate silvănene.

Oltăreanu : „*oltar* (=altar), cu suf. (antroponimic) *-eanu*”. Poate fi un derivat din *Olteni*, nume al mai multor sate, cu suf. *-ar* (**oltenar*) și apoi cu metateza lui *r*. Cf., mai jos, *Vlădărean*.

Orzan nu derivă din „n. top. *Oarda* (Ardeal), cu suf. *-an*”. Locuitorii din *Oarda* AB sint *ordeni*, sg. *ordean* > **Ordean(u)**.

Ostrieceanu nu se explică din „*ostreț* 1. ‘leat, ștchetă, ulucă’; 2. ‘împletitură de nuiele sau de trestie, care se pune în apă, când se pescuiește’, cu suf. (antroponimic) *-eanu*”, ci din *Ostrița*, localitate în Basarabia (CHEST. IV, 5/396).

Oșlopanu : „tema este ung. *oszlop* ‘stilp, sprijin’, care a putut fi un toponim de la care s-a format numele de față; de altfel suf. augmentativ *-an* s-a putut alipi și la *oslop*”. Chiar dacă DLR l-ar înregistra pe *oslop*, explicația antroponimului ni s-ar părea foarte puțin verosimilă. Credem că e vorba de o formă greșită în loc de **Oșlob(e)anu**, pe care I. Iordan îl derivă de la n. top. *Voșlăbeni* HR, raportându-l și la n. top. *Oșlobeni* NT.

Voșlăbeni e nume recent, satul numindu-se *Vóšlab* = magh. *Vasláb*, iar locuitorii *voșlobeni*, sg. *voșloban* (NALR — *Trans.*, 7/315). Forma *Oșlobanu* a rezultat din **oșlobanu* < **oșlab* într-o vreme în care *v* din graiurile maghiare se pronunța bilabial (*u*). Acest *u* a fost interpretat greșit ca rezultat din diftongarea lui *o* (cf. *yom* < *om*). Din numele de grup *oșlobeni* (pl. lui *oșloban*) avem numirea *Oșlobeni*, de la care s-a refăcut sg. *oșlobeanu* > **Oșlobeanu**.

Otălean : „< n. top. *Otelec*, cu suf. *-an*”. Derivarea este posibilă (*otelecan* > *otelcan* > *otălcan*), dar ne putem gândi și la o formă rezultată prin metateză din **Otlăcan** < *Otlaca* AR.

Oțeleanu : „< n. top. *Oțelul*, cu suf. (toponimic) *-eanu*”, dar și din *Oțeleni* IS (CHEST. IV, 5/546—c—1, 546—c—2).

Pacioianu, înregistrat fără explicație etimologică, derivă din *Păcioiu* AG.

Paladian : „[antroponimul] *Paladi* [= *Palade*] cu suf. -an”. La fel de bine (sau mult mai probabil) poate deriva din *Paladi*, sat înglobat la satul Ionești DB.

Paloti : „*palotie* ‘snoavă’; ‘poznă’”. Dacă forma corectă este *Paloti*, nu *Paloti*, atunci este vorba de magh. *Paloczi*, întâlnit în Transilvania, < *Pálóc(z)*, localitate în URSS.

Pancianu : „< n. top. *Panciu*, cu suf. -eanu”, dar și din *Panca*, localitate în Basarabia (CHEST. IV, 5/394).

Paraianu, Părăianu, Piriianu : „< n. top. *Pîriieni* [VL], *Pîrăeni* [HD]”. Primele două forme derivă din *Părău* BV (CHEST. IV, 5/177—c, 177—e, 178—c etc.) sau și din alte toponime *Părău*. *Piriianu* provine și din *Pîriu*, frecvent ca nume de sate (vezi *Indic.*) sau ca toponim minor.

Pădineat : „*padină* ‘platou, plai’, cu suf. -eață [?]”. O fi greșeală în loc de *Pădineanț* < *Padina Matei* CS?

Pădureleanu, considerat același cu *Pădureanu* | < *Pădurea* și *Pădureni* : „(s-a pornit de la pl. articulat *pădurile*)”. Mai degrabă ar putea fi o disimilare din *pădureneanu* < n. top. *Pădureni*, întâlnit ca nume vechi de sate în multe județe (vezi *Indic.*).

Pălăceanu nu-i din „gr. *Palakas* sau (și) *Palakos*, cu suf. (antropo-nimic) -eanu”, ci din *pălăcean* < (* *pălătcean* <) *Palatca* CJ.

Pălănceanu : „< n. top. *Palancea*, cu suf. -anu”. În *Indic.* nu figurează acest toponim. Credem că e un derivat cu suf. -eanu de la *Palanca*, nume de sate în BC, IS, IF, PH, SV și VR.

Pătărlăgeanu, Pătirlăgeanu : „< n. top. *Pătirlagi*”. În *Indic.* e *Pătirlagele*.

Pătuleanu : „< n. top. *Pătuleni*” și *Pătulele* MH (cf. și Gh. Bolocan, *op. cit.*, p. 155).

Peleianu, explicat din „*pielecea* (diminutiv al lui *piele*) cu suf. -an”, ar putea fi o greșeală de transcriere pentru *Telcianu* (= *Telceanu*) < *Telciu*.

Peptănaru și Pieptănaru : „*pieptănar* ‘persoană care face sau vinde piepteni’; cf. n. top. *Peptenari*”. Poate fi (și) din *Pieptani* GJ (Gh. Bolocan, *op. cit.*, p. 160).

Perișan : „< n. top. *Periș* (Ardeal), cu suf. -an”. *Periș* MS e numire recentă. Cf. *Periș* CT, IF, *Perișani* VL, *Perișanu* IF.

Perșianu nu derivă din „n. top. *Perșani* (Ardeal) [BV]”. Locuitorii acestui sat se numesc *perșinari*, sg. *perșinar* (vezi DR, I, p. 327); CHEST. IV, 5/177—c, 178—a, 178—b etc.).

Petai : „n. top. *Petea* (Ardeal), cu suf. ung. -i, care arată originea locală”. Numele maghiar al celor 3 sate *Petea* este *Pete*, deci ar fi trebuit să avem *Petei*.

Petricianu nu credem că derivă din „n. top. *Petriceni* (Ardeal [CV])”, care e recent, ci din *Petriceni* BZ, PH. Cf. și *Petricica* BC, *Pietriceana* PH.

Petroșan(u) și Petroșeanu : „< n. top. *Petroșani*, *Petroșeni*”, dar și din *Petroș* HD, probabil și din *Petroasa* BC, HD etc.

Pilan : „*pilă* (...), cu suf. augmentativ -an”. E de la *Pilu* AR.

Pirsan : „același cu *Bîrsan*”. Poate fi și o greșeală în loc de *Pîrșan* < *Pîrșani* GJ.

Placorezeanu, înregistrat fără explicație etimologică, pare o greșeală în loc de *Lacurezeanu* (vezi mai sus).

Pleşan nu-i din *pleșă* 'pleșuvie', cu suf. *-an*, ci din toponime *Pleşa* SV, *Pleşani* BT, *Pleşi* BC, AB etc.

Ploștinaru nu-i din apelativul „*ploștină* 1. 'mlaștină'; 2. 'izlaz, pășune', cu suf. *-ar*, care arată, în cazul de față, originea locală a cuiva", ci din n. topice *Ploștina* BZ, DJ, GJ (cf. și Gh. Bolocan, *op. cit.*, p. 161), VR. Poate proveni și de la toponime minore *Ploștina*.

Podeni: „< n. top. *Podeni*”, dar și din unele din multele n. top. *Podu* (vezi *Indic.*).

Pogăceanu: „< n. top. *Pogăceni*, *Pogăceana*”. Numele corect al celui de-al doilea, (și) de la care derivă antroponimul, e *Pogăceana* MS.

Pojogeanu: „< n. top. *Pojoga* (Ardeal [HD]) sau (și) *Pojogeni*”. De la *Pojoga* derivatul e *pojogan* (CHEST. IV. 5/86). *Pojogeanu* derivă într-adevăr din *Pojogeni* GJ, dar și din *Pojogi* — Cerna VL.

Popliceanu: „< n. top. *Poplaca* (Ardeal); ar putea fi și un derivat, cu suf. (antroponimic) *-eanu*, de la *poplic* 'bucată de lemn'”. Din *Poplaca* SB avem *poplăcean* (NALR — *Trans*, 7/425) > **Poplăcean**, nume neînregistrat de autor, frecvent în SB. *Popliceanu* poate fi o greșeală pentru **Poplăceanu** sau **Topliceanu**.

Postar(i)u: „*poștar* 'curier'; 'factor poștal'”. Derivă și din *Talpa Poștei* TR (CHEST. IV, 5/918).

Prelipceanu: „< n. top. *Prelipcea*, cu suf. (toponimic) *-eanu*”. *Indic.* înregistrează doar *Prelipca*, sate în BT, SV.

Prian: „*prian* 'despre vite' care au părul cu dungi sau pete de altă culoare'. Cf. n. top. *Prianul*”. E din (și din) *Pria* SJ.

Prilipceanu e derivat din *Prilipca* BT (în *Indic.*: *Prelipca*, vezi *supra*), dar poate fi (și) o formă metatezată din *pîrlipcean* (NALR — *Banat*, vol. I, h. 3, punctul 17) < *Pîrlipăș* (oficial: *Prilipeș*) CS.

Puianu: „< n. top. *Puieni* [IF]” și *Pui* HD (NALR — *Trans.*, 7/450).

Purcarian: „(antroponimul) *Purcariu*, cu suf. *-an* (pare a fi un nume armenesc)”. Credem că e o variantă (grafică) a lui **Purcărean**, bine explicat din *Purcaru* GJ (cf. și Gh. Bolocan, *op. cit.*, p. 156), *Purcăreni* AG.

Raslăianu nu-i din „n. top. ung. *László*, cu l- > r”, ci din *răslăian* < *Reslău*, sat înglobat la *Jupînești* GJ. Pluralul *răslăieni* e înregistrat și de Gh. Bolocan, *op. cit.*, p. 153.

Răcean(u), **Recean(u)**, explicate din *Răcea*, *Răceni*, *Recea*, provin și din *Raci* GJ (Gh. Bolocan, *op. cit.*, p. 151), *Reciu* AB (CHEST. IV, 5/132) etc.

Răchiș(e)anu: „< n. top. *Răchiți*, cu suf. *-(e)anu*”, dar și din *Răchișele* ((popular) *Răchișea*) CJ.

Rădeanu: „< n. top. *Rădeana* sau (și) *Rădeni*; ar putea fi uneori și un derivat, cu suf. (antroponimic) *-eanu*, de la *Radu*”. Provine și de la *rădean* < *Rediu* NT (CHEST. IV, 5/546—c—1, 546—c—2), CJ.

Răducan(u): „bg. *Radukun*”. Cf. n. top. *Răducani* VS.

Rămureanu e derivat din *Rămureni* (Ardeal), lucru foarte puțin probabil pentru că, după cum rezultă din SUCIU, numele cătunului (azi înglobat la Nucet SB) e din 1964; în 1956 se numea Colibi.

Răscoleanu, explicat din antroponimul *Răscol*, poate proveni și din *Răscoala* HD (ALR II/833).

Rășcanu ar putea fi, uneori, „același cu *Rîșcanu*” < n. top. *Rîșca* BT, CJ (în *Indic. greșit* : *Rîșca*), NT, SV, dar s-ar putea explica și de la *Rașca* SV, VR, *Rășcani* VS, *Reșca* OT.

Regleanu, considerat același cu *Reglovski* < pol. *Rychlowski*, „al cărui suf. -ovski a fost înlocuit prin -eanu. Cf. și bg. *Răglev*” sau „și un derivat cu suf. -eanu de la *reglă*”, „variantă a lui *riglă* ‘numele a două piese ale unor obiecte de gospodărie’”, este o variantă a lui *Răglean* < *Ragla* BN.

Retezan, derivat din „n. top. *Rățez* (Ardeal), cu suf. -an”, poate fi într-adevăr o variantă a lui *rățezan* (pl. *rățezani*) < *Rățezu*, sat în GJ, nu în Ardeal (vezi și Gh. Bolocan, *art. cit.*, p. 151). La p. 160 se înregistrează și pl. *rățezeni*, care presupune un singular *rățezean*, de la care s-ar explica **Retezeanu**, derivat de I. Jordan de la „*retez*, variantă a lui *rățez*, cu suf. (antropo-nimic) -eanu”).

Rîmneanțu, raportat la „*rîmnean*, variantă a lui *rîmlean* ‘roman’ (cu suf. s. cr. -ianț)”, este o variantă a lui **Râmneanțu**, raportat, la rîndul lui, la „n. top. *Ramna* (Banat), cu suf. s. cr. -eanț, care arată originea locală”. Derivă într-adevăr din *râmneanț* < *Ramna* (CHEST. IV, 2/29), cu suf. românesc -eanț, de origine sirbo-croată.

Rîureanu: „< n. top. *Rîurenii*”. Poate fi și din *Rîușor* BV (CHEST. IV, 5/176—a, 176—e etc.).

Roșian(u): „n. top. *Roșia*, cu suf. -an(u)”. Derivă și din *Roșieni* DJ, *Roșiile* VL, *Roșița* GJ (Gh. Bolocan, *op. cit.*, p. 154; CHEST. IV, 5/846).

Rusan(u): „bg. *Rusan*; ar putea fi, uneori, și < n. top. *Rus* (Ardeal)”. Derivă într-adevăr (și) din *rusan* < *Rusu Birgăului* BN (NALR — *Trans.*, 7/253).

Rusovan: „< n. top. *Rușova* (Banat), cu *ș* > *s* greu de explicat (greșeală de transcriere sau modificare „voită”); cf. și bg. *Rusov*”. Numele popular și oficial al satului e *Rusova*, deci nu-i nimic de explicat.

Sadoveanu: „n. top. *Sadova*, cu suf. (toponimic) -eanu”. Provine și de la *Gura Sadovei* SV (CHEST. IV, 5/371).

Sasarman, Săsărman, Seserman nu-i nume german, ci provine din *săsărman* < *Săsarm* BN. La aceste forme, care, toate, se întîlnesc în BN, mai adăugăm una neînregistrată în *Dicționar*, rezultată prin metateză: **Sărsăman**. Vezi și E. Petrovici, în DR, X₂, p. 354.

Săcăleanu, explicat din „gr. *Sak(k)ali(s)* sau (și) *Sak(k)alidu*, *Sak(k)aloglu*, cu partea finală înlocuită prin suf. -eanu”, raportat la antropo-nimul *Sacaliu* [< tc. *sakalı* ‘hărbos’] și la n. top. *Săcăleni* NT, provine din *Săcalu de Pădure* și *Săcalu de Cîmpie* MS.

Serdean nu provine din „n. top. *Sereda* (-Ciucului) (Ardeal) cu suf. -ean”, ci poate fi o greșeală în loc de *Șerdean*, bine explicat din *Șard*.

Seulean, explicat din numele biblic *Saul*, cu suf. -eanu, e o greșeală în loc de *Șeulean* < *Șeulia de Mureș* MS.

Simplăceanu, cu varianta *Simpliceanu* rezultată prin apropiere „de familia lui *simplu*”, nu se poate explica din „*Semlac* (Ardeal), cu suf. (toponimic) -eanu”. Derivatul de la acest toponim e *sămlecan*, *sămnecan* și *semlecan* (CHEST. IV, 5/49) > *Semlecan*, nume răspîndit în AR, neînregistrat în *Dicționar*.

Sînboan nu-i derivat din *Sîmboieni* CJ, ci din *Sînbou* (*Sîmbou*), numele vechi și popular al satului *Sîmboieni*.

Străchinaru: „*străchin*ar, absent în dicționare, cu suf. -ar și cu sensul ‘meșter care face străchini’. Ar putea fi și un derivat «local» (cu suf. -ar) de la n. top. *Strachina*, absent în sursele mele”. *Indic.* înregistrează „*Strachina*, fostă localitate, în componența orașului Tândărei” IL.

Șareani: „ung. *sárkány* ‘smeu, balaur’. Cf. și ucr. *šarkan* ‘furtună’”. Este magh. *Sárkányi*, derivat cu suf. -i, care arată originea locală, din *Sárkány* (rom. Șercaia) BV.

Șimandan, raportat la „ung. *simándi* ‘nerușinat’”, provine de la *Șimand* AR.

Tămășanu: „n. top. *Tămășani* sau *Tămășeni*”. Provine și din *Tămașa* SJ, *Tămășești* MM (CHEST. IV, 2/369).

Tămășdan, raportat, pentru temă, la *Tămășanu*, *Tămășescu* etc. „(cu *Tămaș*-)”, derivă din *Tămașda* BH.

Tárnicer, explicat din „*tárnicer*, absent în dicționare, derivat de la *tárniță* ‘sa de lemn’, deci ‘cel care confecționează șei’, derivă din (sau și din) n. top. *Tarnița*. *Indic.* menționează 6 sate cu acest nume.

Tecușan nu derivă din „n. top. *Ticoș*, cu suf. -an”, ci din *Ticușu Nou*, *Ticușu Vechi* BV (ortografiate în SUCIU și *Tecușu*). Și *Ticușan*, explicat din „n. top. *Ticoș* și (sau) [antroponimul] *Ticuș*”, are aceeași origine.

Tetoianu: „bg. *Teto*, de la care este posibil un derivat *Tetoi* și de la acesta un derivat cu suf. (antroponimic) -eanu”. E de la *Tetoiu* VL (CHEST. IV, 5/807).

Tican: „< n. top. *Teaca* (Ardeal), cu suf. -an”. Derivă de la *Ticu* CJ, nume de la care greșit este explicat *Ticuleanu*, „cu suf. (toponimic) -(l)eanu”.

Tihan: „bg. *Tiha*”. E (și) derivat românesc din *Tiha Bîrgăului* BN.

Timpănar: „*timpănar*, absent în dicționare, nume de agent de la *timpănă*, variantă a lui *tîmpină* ‘darabană’”. Cred că provine din *tîmpenar* < *Tîmpeni* (azi Movileni) OT. Cf. și Gh. Bolocan, *op. cit.*, p. 161.

Todericeanu: „*Toderici(u)*, cu suf. (antroponimic) -eanu”. Provine (și) de la *Toderița* BV (CHEST. IV, 2/176—g, 5/177—d).

Topan: „*țopan* ‘țopîrlan’; cf. și gr. *Tsopanos*, *Tsopanu*”. E derivat din *Țop*, azi *Pădureni*, com. Mintiu Gherlii CJ.

Vălăreanu: „< n. top. *Vălari*, cu suf. (toponimic) -eanu”. Provine și de la *Valea Rea*, azi *Vălișoara* SJ.

Verșan: „*vîrșă* ‘unealtă de pescuit’, cu e pt. *î* [...], cu suf. augmentativ -an. Cf. n. top. *Verșeni*”. Derivă într-adevăr din *verșan* < *Verșeni* (CHEST. IV, 5/546—a).

Viman: „germ. *Wiemann*”. E (și) derivat românesc de la *Vima Mare*, *Vima Mică* MM (NALR — *Trans.*, 7/243).

Vlădăreanu derivă nu numai din n. top. *Vlădari*, cu suf. -eanu, așa cum crede și Gh. Bolocan, *op. cit.*, p. 147, 149, ci și din *Vlădeni* BV (CHEST. IV, 5/178—a, 178—c; NALR — *Trans.*, 7/419). Sextil Pușcariu, care cunoștea în Brașov numele purtat de „o persoană originară din satul apropiat *Vlădeni*”, îl explică prin disimilare regresivă din **Vlăde-neanu* < *Vlădeni*, cu suf. -eanu (DR, I, p. 327—328). Ne-am putea gândi

și la o formă rezultată prin metateză din * *vlădenar* < *Vlădeni*, cu suf. -ar. Oricum ar fi luat naștere, modelul există cel puțin în BV: *beclerean* < *Beclean*, *hîrserean* < *Hîrseni* (nu numai din *Hîrsari*, cum afirmă Gh. Bolocan, *art. cit.*, p. 139), *ilerean* < *Ileni*. Aș mai adăuga *zoltărean* < *Zoltán*, azi Mihai Viteazu MS (NALR — *Trans.*, 7/364).

Zagavianu: „< n. top. *Zagavei*, cu suf. -anu”. Atît *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, 1902, cit și *Indic. înregistrează* doar pe *Zagavia* IS.

Zaman, explicat din gr. *Zamanis*, dar raportat și la bg. *Zamana*, e o variantă a lui *Zăman*, corect explicat din *Zam* CJ, HD (NALR — *Trans.*, 7/371) și hazardat pus în legătură cu gr. *Zamanos*.

Zavaleanu nu-i derivat din „gr. *Zavali(s)*”, cu suf. rom. -eanu”, ci e același cu **Zăvăleanu**, bine explicat din *Zăval* DJ (ALR II/872; Gh. Bolocan, *op. cit.*, p. 154).

Zăgărean(u): „gr. *Zagari(s)*. Formația trimite la un toponim ca temă; acesta ar putea fi n. top. *Zagra* (Ardeal)”. Credem că derivă într-adevăr de la un toponim românesc, dar nu de la *Zagra*, de la care avem *Zăgrean* (formă neînregistrată) și *Zegreanu* (formă hipercorectă), ci de la *Zagăr* (ung. *Zágor*) MS. Tot de la acest toponim provine și *Zogorean*, nume neînregistrat în *Dicționar*, întîlnit în MS.

Zărnoveanu, explicat cu îndoială din n. top. sl. **Zernov*, **Zernoveanu** și **Zîrnoveanu**, a căror temă „pare a fi un toponim; cf. ucr. *zernovij*, rus. *zernovoj* ‘de cereale, de grăunțe’”, sînt variante ale aceluiași nume rezultat din *zîrnovean* < *Zărnești* BV (cf. și CHEST. IV, 5/178—b).

Zilișteanu: „< n. top. *Zilișteu*; cf. și n. top. *Zilișteanca*”. Într-adevăr e și un derivat din *Zilișteanca* (CHEST. IV, 2/264).

Aprilie 1984

Institutul de Lingvistică și Istoric Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

CONECTIVE SPAȚIALE ÎN ENGLEZĂ ȘI ROMÂNĂ

DE

MARIANA GRUIȚĂ

1. Clasificarea cea mai adecvată a conectivelor care compun sistemul **subordonator interpropozițional** ni se pare a fi cea care are la bază principiul specializării semantico-funcționale. Potrivit acestui criteriu, se constată existența, atât în engleză, cât și în română, a următoarelor tipuri fundamentale :

- subordonatori de tip circumstanțial ;
- subordonatori de tip necircumstanțial.

Subordonatorii de tip **circumstanțial** se caracterizează printr-o specializare semantico-funcțională, mai mult sau mai puțin rigidă, dar prezentă la fiecare. Cei cu o specializare **totală**, exclusivă, au o semantică univocă : [+conectiv] [+circumstanță]. Circumstanța se poate rescrie, pentru fiecare conectiv strict specializat, numai într-o singură variantă din următoarele¹ :

[+cauză]	— <i>because, fiindcă</i> ;
[+concesie]	— <i>although, deși</i> ;
[+condiție]	— <i>unless, în caz că</i> ;
[+scop]	— <i>in order that, pentru ca să</i> ;
[+consecință]	— <i>so that, încît</i> ;
[+opoziție]	— <i>rather than, în loc să</i> ;
[+cumul]	— <i>not only that, pe lângă că</i> ;
[+excepție]	— <i>except that, în afară de</i> .

Semantica univocă a conectivelor de tipul celor menționate mai sus se corelează cu o unifuncționalitate sintactică, cu o specializare strictă, exclusivă, pentru unul și numai pentru unul din raporturile circumstanțiale prezentate. De pildă, *because* sau *fiindcă* nu pot realiza decît raportul cauzal, fiind inapte pentru a mijloci relații cu o altă nuanță logico-gramaticală.

Subordonatorii circumstanțiali cu o specializare **parțială** sînt conective care, în virtutea semanticii lor, sînt specializați pentru anumite raporturi, dar pot avea o sintaxă mai elastică, depășind monovalența funcțională. În cazul acestora, trăsătura [+circumstanță] se rescrie în următoarele variante :

[+loc]	— <i>where, unde</i> ;
[+timp]	— <i>when, cînd</i> ;
[+mod]	— <i>as, cum</i> .

¹ Pentru fiecare „circumstanță” dăm cîte un singur exemplu ilustrativ din cele două limbi. Ne abținem de la ilustrarea *condiției* cu *if* și *dacă* deoarece aceste conective depășesc, ca utilizare, perimetrul raportului circumstanțial. Pentru considerarea lui *rather than* drept conectiv subordonator interpropozițional, vezi Sandra Annear Thompson, „*Instead of*” and „*Rather than*” *Clauses in English*, în „*Journal of Linguistics*”, 1972, nr. 2, p. 237—249.

2.0. Conectivetele circumstanțiale specializate în realizarea unor raporturi spațiale pot indica, cu ajutorul subordonatelor de loc pe care le introduc, următoarele nuanțe: *locul unde se desfășoară acțiunea* (Sp_1), *locul spre care este direcționată acțiunea* (Sp_2) și *punctul de plecare al acțiunii* (Sp_3). Ambele limbi dispun de adverbe relative sau locuțiuni adverbiale adecvate celor trei subtipuri (Sp_1 , Sp_2 , Sp_3).

2.1. Subtipul Sp_1

Subordonata Sp_1 utilizează adverbele spațiale de bază, fără prepoziții: *where* (E) și *unde* (R). Cînd ideea de loc are un caracter nedefinit, atît engleza, cît și româna, dispun de adverbe compuse, în structura cărora intră obligatoriu un element cu semnificația [+Nedefinit]: *wherever*, *wheresoever*, *everywhere* (*that*), pentru E și *oriunde*, *orișiunde*, pentru R. Preferința variantelor standard este pentru *wherever* (E) și *oriunde* (R). *Orișiunde*, de pildă, are un caracter popular, iar *wheresoever*, deși exprimă destul de accentuat ideea de loc nedefinit, este foarte puțin utilizat².

O particularitate a conectivelor spațiale englezești constă în nerespectarea consecvență a regimului lor verbal-personal³. Acest lucru se manifestă prin apariția unor subordonate de loc fără verb copulativ⁴:

(1) (a) *Where* $\sqrt{\text{possible}}$, *try to avoid errors.*

(b) *Wherever* $\sqrt{\text{known}}$, *he is always acclaimed by crowds.*

sau prin apariția unor construcții locale participiale⁵, introduse prin adverb relativ:

(2) *Where having nothing*, *nothing can he lose.*

2.2. Subtipul Sp_2

Pentru a indica direcția (în cazul verbelor de mișcare), există în ambele limbi patru posibilități:

a) Utilizarea conectivelor de la Sp_1 :

(3) (a) *Go where/ wherever you like.*

(b) *Du-te unde/ oriunde vrei.*

² Vezi George Curme, *English Grammar*, New York, 1947, p. 177. Precizăm că autorul citat este singurul care menționează și acest conectiv. De altfel, gramaticile limbii engleze tratează destul de sumar raportul interpropozițional spațial, expedindu-l în câteva exemple cu *where*, eventual *wherever*, fără prepoziții (vezi Otto Jespersen, *A Modern English Grammar on Historical Principles*, vol. V, London, 1961, p. 346; R. W. Pence and D. W. Emery, *A Grammar of Present-Day English*, London, 1963, p. 184; R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik, *A Grammar of Contemporary English*, New York, 1972, p. 745; etc.).

³ Pentru regimul verbal-personal al conectivelor subordonatoare interpropoziționale, vezi D. D. Drașoveanu, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în CL, XIII, 1968, nr. 1, p. 19—21; vezi și D. D. Drașoveanu, *Sensul relațional în limba română*, rezumatul tezei de doctorat, Cluj-Napoca, 1974, p. 15. Pentru definirea conceptului de regim, vezi John Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge, 1968, p. 241. Pentru o abordare contrastivă, englezo-română, a regimului verbal-personal al conectivelor subordonatoare interpropoziționale, vezi Mariana Gruîță, *Statutul conectivelor subordonatoare în engleză și română*, în CL, XXV, 1980, nr. 1, p. 38.

⁴ În Quirk et al., *op. cit.*, p. 745, asemenea subordonate sînt numite "abbreviated clauses" (propoziții prescurtate).

⁵ Condiția transformării unei subordonate locale într-o asemenea construcție este identitatea dintre subiectul acesteia și cel al regentei (vezi G. Curme, *op. cit.*, p. 178, de unde am preluat și exemplul).

b) Utilizarea conectivelor de la Sp_1 precedate de o prepoziție care conține informația [+ Direcție]: *to*, *towards* (E), *pînă*, *pe* (R):

(4) (a) *Just drive me to where you took that lady.*

(b) *He turned his head towards where I stood.*

(c) *Du-te pînă unde/pe unde/pe oriunde poți.*

c) Utilizarea unor adverbe specifice pentru Sp_2 : *whither* (E), *încotro*, *oriîncotro* (R):

(5) (a) *Go whither you will.*

(b) *Merge încotro/oriîncotro îl duce norocul.*

d) Utilizarea unor pronume relative (*who*, *which* etc. (E) și *cine*, *ce*, *care* (R)) precedate de prepoziții cu o semantică direcțională (*to*, *towards* (E), *către*, *spre* la (R)):

(6) (a) *Go to whomever you like.*

(b) *Du-te spre/către/la cine dorești.*

Observații. (1) Mijloacele de la b), c) și d) sint mai puternice, mai precise, deoarece se adaugă, față de a), informația prepoziției (b, d) sau semantica mai precisă, mai specializată a adverbului (c).

(2) Mijloacele de la c) sint vii, active doar în R, unde adverbul *încotro* este conectivul preferat pentru mișcare, direcție. În schimb, *whither* are un caracter arhaic⁶, fiind doar ocazional utilizat în engleza actuală, sfera lui de întrebuințare restringindu-se la limbajul poetic⁷.

(3) Avînd un conectiv activ, specializat pentru direcție (*încotro/oriîncotro*), româna face apel la construcțiile prepoziționale doar în situații speciale, pentru a indica limita unei extensiuni într-o anumită direcție (*pînă unde*) sau o direcție mai puțin precizată (*pe unde*).

(4) Adverbele *unde* (fără prepoziție) și *încotro* rămîn, așadar, principalele conective ale lui Sp_2 din R. Introducînd însă și un Sp_1 , *unde* (fără prepoziție) are o distribuție mai largă, cu care cea a lui *încotro* se află în raport de incluziune (*unde* poate apărea în orice context al lui *încotro*, dar nu și invers⁸).

2.3. Subtipul Sp_3

Punctul de plecare al acțiunii este indicat prin aceleași adverbe fundamentale (*where* și *unde*) sau compuse ale acestora (*wherever*, *everywhere*; *oriunde*, *oriînde*) precedate de prepoziții specifice (*from*, *de*):

(7) (a) *Start reading from where we stopped yesterday.*

(b) *Începeți să citiți de unde am rămas ieri.*

Observații. (1) După cum se vede, Sp_3 se caracterizează prin asocierea *prepoziție + adverb*, în vederea alcătuirii unui conectiv complex. Menționăm că engleza veche a dispus și de un conectiv neprepozițional pentru Sp_3 (*whence*⁹):

(8) *Return whence you came.*

Fiind înlocuit de *from where*, astăzi mai apare doar în stilul poetic (uneori și în forma *from whence*¹⁰).

⁶ Vezi G. Scheurweghs, *Present-Day English Syntax*, 2nd ed., London, 1961, p. 263.

⁷ Vezi George Curme, *op. cit.*, p. 177.

⁸ Vezi Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București], 1960, p. 28.

⁹ Vezi J. C. Nesfield, *English Grammar Past and Present*, London, 1931, p. 101 și G. Scheurweghs, *op. cit.*, p. 263.

¹⁰ Vezi George Curme, *op. cit.*, p. 177.

(2) Și româna dispune de adverbe neprepoziționale pentru Sp_3 (*dincotro*, *oridincotro*, *orideunde*). Spre deosebire de engleză, aici lipsa prepoziției este însă doar aparentă. Prepoziția este încorporată în structura acestor cuvinte compuse, fiind mascată însă de ușoare modificări fonetice (*de + încotro* → *dincotro*¹¹ etc.) sau de aglutinarea grafică (*ori + de + unde* → *orideunde*).

(3) În cazul lui Sp_3 engleza cunoaște fenomenul detașării prepoziției (*from*) de adverbul relativ (*where*), fenomen cunoscut în literatura de specialitate sub denumirea de "preposition stranding" (abandonarea prepoziției)¹²:

(9) *He now lives where I came from.*

(4) Româna utilizează și o prepoziție compusă (*de pe*) care, împreună cu *unde*, indică un punct de plecare neprecizat:

(10) *A venit și el de pe unde a fost dus.*

(5) În situații cu totul speciale, *from where/de unde* pot introduce și subordonate care aparțin unui subtip mixt ($Sp_3 + Sp_2$). În aceste cazuri, prepoziția (*from/de*) care indică, cum am văzut, punctul de plecare, este cerută de predicatul subordonatei. Direcția mișcării, în schimb, este implicată în semantica grupului verbal din regentă¹³. Din această cauză, în engleză apare o situație curioasă, cînd predicatul regentei își reclamă propria sa prepoziție de direcție (*to*), adăugată celeilalte prepoziții (*from*) cerută de verbul subordonatei. În acest fel *where* are două prepoziții (*to — where — from*)¹⁴:

(11) *Go back to where you came from.*

În română, neexistînd detașarea lui *de*, nu e posibilă nici apariția celei de-a doua prepoziții, cerută de verbul regentei:

(12) *I-am spus să-l ducă de unde l-a luat.*

(6) Subordonatele Sp_3 introduse prin pronume relative cu prepoziții sînt, în ambele limbi, posibile, dar se utilizează mai rar. Pentru română, precizăm că pronumele relativ se asociază în asemenea împrejurări cu alte prepoziții, diferite de cele cu care se asociază adverbele relative (*de la*). Observația e valabilă și pentru Sp_2 (*către*, *spre*).

3. Observații finale

(a) Raportul spațial dispune în ambele limbi de puține conective de bază (*where*, *unde*, *încotro* și compusele lor). Acestea pot însă acoperi întreaga gamă de nuanțe relaționale de loc, apelînd în acest scop la prepoziții. Față de cele trei prepoziții utilizate de engleză (*to*, *towards*, *from*), româna are la dispoziție o listă mai bogată (*de*, *de pe*, *pe*, *pînă*, *către*, *spre*, *de la*), exprimînd mai nuanțat ideea de loc (de exemplu, limita spațială — *pînă*; aproximația spațială — *pe*; un punct de plecare neprecizat — *de pe*)¹⁵.

¹¹ Vezi *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958, p. 248.

¹² Vezi Robert Rodman, *On the Stranding of Preposition in English*, in *UCLA Papers in Syntax*, ed. by George Bedell, Los Angeles, 1972, p. 78—106. Pentru descrierea acestui fenomen ("preposition stranding") la atributive, vezi Mariana Gruță, *Aspecte ale relativizării în engleză și română*, în SIUBB, Series Philologia, 1981, fasc. 1, p. 14—19.

¹³ Vezi Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, București, 1980, p. 139.

¹⁴ Vezi R. W. Zandvoort, *A Handbook of English Grammar*, 3rd ed., London, 1965, p. 216.

¹⁵ Pentru diferite nuanțe spațiale exprimate cu ajutorul ansamblului *prepoziție + adverb*, vezi Mioara Avram, *op. cit.*, p. 28.

(b) Engleza este pe cale de a renunța la conectivile spațiale care nu-l cuprind în structura lor pe *where*¹⁶ (vezi cazul lui *whither* și *whence*). În schimb, în română, *încotro* și compusele sale sint foarte vii, fiind utilizate în paralel cu formele adverbului fundamental (*unde*).

(c) Conectivile gramaticale spațiale pot să apară, în ambele limbi, singure sau corelate cu conective semantice spațiale¹⁷ (*there, acolo*), această ultimă situație fiind o modalitate de exprimare a emfazei. Engleza utilizează acest procedeu mai rar și numai în topica B — A¹⁸ (*where... there*). Româna apelează frecvent la el, în topica A — B, mai ales (*acolo... unde*)¹⁹, dar și în topica B — A (*unde... acolo*), pentru realizarea emfazei maxime.

INTERCLAUSAL LOCAL CONNECTIVES IN ENGLISH AND ROMANIAN

(Abstract)

The article represents a contrastive analysis of the English and Romanian *interclausal local connectives*. Place is expressed in both languages by a rather small number of basic connectives, which, however, are able to cover the whole gamut of locative relations by resorting to prepositions to this effect. The following aspects are treated in detail: differences in the inventory (between the two languages), the distribution of the connectives according to various styles, observance of the morpho-syntactic government, the use of correlatives, preposition-stranding.

Februarie 1984

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31

¹⁶ Notăm că, înainte de acestea, engleza a renunțat definitiv la alt conectiv spațial, de data aceasta compus cu *where* (*whence*). În engleza actuală, *whence* e utilizat exclusiv cu sens opozițional și cauzal (vezi Otto Jespersen, *op. cit.*, p. 360).

¹⁷ Pentru conceptul de *conectiv semantic*, vezi G. Gruiță, *Conectiv gramaticale — conectiv semantic*, în LR, XXIX, 1980, nr. 6, p. 597—603.

¹⁸ A = regenta; B = subordonata spațială.

¹⁹ În anumite situații, cele două elemente utilizate în topica A — B pot ajunge unul în imediata vecinătate a celuilalt: *Acolo să te duci unde te-am trimis eu* > *Să te duci acolo unde te-am trimis eu*. Și în asemenea contexte, conectivul semantic (*acolo*) și cel gramatical (*unde*) își păstrează identitatea, rămânând fiecare încadrat în propoziții separate. Pentru o altă interpretare, vezi Mioara Avram, *op. cit.*, p. 29 și Magdalena Vulpe, *op. cit.*, p. 143; în ambele locuri, *acolo unde* este considerată drept o „îmbinare locuțională”, în schimb, *de acolo de unde*, *pe acolo pe unde* sint refuzate unei asemenea interpretări.

CONVEXITATEA ȘI TIPOLOGIA TEXTUALĂ

DE

ELENA DRAGOȘ

0. Rindurile care urmează încearcă să aducă un argument în plus în favoarea puterii și universalității matematicii aplicate, a felului în care matematica „modelează și unifică investigațiile” (Gudder 1977, 221) diverselor științe, contribuind la limpezirea punctelor de vedere într-o anumită problemă.

0.1. Potrivit unei aserțiuni aparținând lui E. Coseriu (1980, 47), apropierea lingvisticii de matematică poate să-i confere acesteia din urmă statutul unei forme de epistemologie aplicată, răspunzând în același timp rigorilor unei interdisciplinarități externe, generice, metaobiectuale, intrinseci și permanente: „l'interdisciplinarità riguardante la linguistica e le scienze matematiche si trova a mio parere a livelli e in ambiti diversi: si presenta come interdisciplinarità contingente per quel che riguarda la statistica e si dà invece come interdisciplinarità generica e permanente per quel che riguarda la costruzione di modelli ossia per quanto corrisponde alla matematica come forma dell'epistemologia applicata”¹. Este și în intenția noastră de a prezenta un model matematic care ar putea contribui la elaborarea unei tipologii textuale mai riguroase, propunându-ne deocamdată testarea modelului într-un cadru mai larg.

1. Convexitatea abstractă — concept luat ca bază pentru elaborarea modelului nostru —, deci convexitatea care nu face referință la spațiul linear, ei este propice considerării noțiunii naturale de mixtură, specificind proporția relativă a două elemente ce intră în combinație, funcționează cu câteva proprietăți matematice.

Combinatia convexă: $\langle 8/9, F, B \rangle$ unde $8/9 F$ și $1/9 B$ $\lambda : (1 - \lambda)$, $\lambda \in [0, 1]$ este descrisă prin: $\langle \lambda, F, B \rangle$.

Proprietăți matematice

1) Dacă $\lambda = 1$ avem F pur: $\langle 1, F, B \rangle = F$

2) $\langle \lambda, F, B \rangle = \langle 1 - \lambda, B, F \rangle$ pentru toți $\lambda \in [0, 1]$.

3) Să presupunem că primul amestec F, B este: $\langle 8/9, F, B \rangle$; amestecând două părți W cu nouă părți $\langle 8/9, F, B \rangle$ obținem:

$$\langle 9/11, \langle 8/9, F, B \rangle W \rangle.$$

¹ „Interdisciplinaritatea privind lingvistica și științele matematice se găsește, după părerea mea, la nivele și sfere diferite: se prezintă ca interdisciplinaritate contingentă pentru că privește statistica și se dă, dimpotrivă, ca interdisciplinaritate generică și permanentă, pentru că privește construcția de modele, mai precis, atit cît corespunde matematicii ca formă de epistemologie aplicată”.

Am putea amesteca B și W în proporție de 1 : 2 pentru a obține :

$$\langle 1/3, B, W \rangle.$$

Apoi amestecăm opt părți F cu trei părți $\langle 1/3, B, W \rangle$ pentru a obține : $\langle 8/11, F \langle 1/3, B, W \rangle \rangle$. Conchidem că :

$\langle 9/11, \langle 8/9, F, B \rangle W \rangle = \langle 8/11, F \langle 1/3, B, W \rangle \rangle$. De unde legea asociativă : $\langle \lambda, F, \langle \mu, B, W \rangle \rangle = \langle \lambda + (1 - \lambda)\mu, \langle \lambda[\lambda + (1 - \lambda)\mu]^{-1}, F, B, W \rangle \rangle$.

4) O mixtură F și B în proporție de 8 : 1 este identică cu o mixtură F și X în proporție de 8 : 1. Deci $X = B$:

$$\langle \lambda, F, B \rangle = \langle \lambda, F, X \rangle \text{ pentru orice } \lambda \neq 1 \text{ implică } B = X.$$

1.1. Combinația convexă cu două sau trei elemente (dublete sau triplete) poate fi antrenată în înțelegerea textului² dacă se iau ca elemente de bază unitățile comunicative : enunțul și enunțarea³. Selectarea acestor doi parametri în vederea realizării unei posibile tipologii textuale are următoarele rațiuni :

a) textul este un produs al comunicării verbale și deci principalii săi parametri rămân cei lingvistici (fonici, semantici, sintactici) ;

b) textul este apoi o unitate a lingvisticii vorbirii și deci subunitățile lui vizează uzul acesteia, enunțul și enunțarea fiind elemente destul de cuprinzătoare pentru determinarea configurației lingvisticii discursului sau a vorbirii. Prin urmare textul trebuie să satisfacă și exigențele gramaticale și pe cele ale comunicării (Segre 1979, 77–88), enunțul și enunțarea dovedindu-se apte pentru a le servi pe amândouă ;

c) enunțul și enunțarea sînt strîns legate de situația de comunicare sau de condițiile comunicării lingvistice, în afară de factorii semantici și sintactici, astfel încît componentul pragmatic se impune de la sine, putînd imprima caracteristici determinante textului. Deci factorii situaționali și socioculturali, intrînd în corelație cu cei lingvistici, definesc o structură unitară numită text, așa cum o concepe J. S. Petöfi : “a sequence of spoken or written verbal elements functioning as a single whole, which is qualified according to some (mostly extralinguistic) criterion”⁴ (apud Berruto 1979, 502) sau G. Berruto (1979, 502) : “text as a verbal product matched to (brought together with) its context of situation, in every possible sense of the term « context »”⁵. Dacă adăugăm și faptul că noțiunea

² Conceptul de *text* e întrebuințat aici cu accețiunea de fapt de comunicare, care subînțelege discursul, fiind rezultatul concret, audibil sau vizibil, al acestuia (van Dijk 1981).

³ Lingvistica structurală s-a ocupat, mai ales, de enunț, pragmatica aducînd o schimbare de perspectivă, prin impunerea prezenței enunțării, cu consecințe de diverse aspecte (Coquet 1983). În momentul în care enunțarea transpare în enunț, adică în momentul depistării caracteristicilor formale ale enunțării, sarcina studierii acestei probleme e preluată de lingvistica textuală (Benveniste 1970). În acest caz, putem echivala enunțarea cu *discours* și enunțul cu *histoire*, în accețiunea lui E. Benveniste. La Greimas – Courtès 1979, s.v. *énoncé*, enunțul e starea rezultativă, după eliminarea mărcilor de enunțare, putîndu-se obține astfel un *text énoncif*, prin urmare ca la E. Benveniste. Vezi, de asemenea, și noțiunile de *debrayage* și *ambrayage* de la Greimas – Courtès 1979.

⁴ „O secvență de elemente verbale spuse sau scrise funcționînd ca un singur tot, care e calificată în acord cu cîteva criterii (mai ales extralingvistice)”.

⁵ „Text ca un produs verbal egalat cu (luat împreună cu) contextul său de situație, în orice sens posibil al termenului « context »”.

de *text* se substituie în mod obișnuit celei de *discurs*, cum ramarcă T. A. van Dijk : "the abstract theoretical construct underlying what is usually called a discourse"⁶ (*apud* Berruto 1979, 495–508), ne încredințăm mai mult asupra eficacității noțiunilor de enunț și enunțare în conservarea unor parametri pragmatici de timp, loc, mod, persoană, prin care sint identificați, de obicei.

1.2. Se știe că sarcina imediată a lingvisticii textului este elaborarea unei tipologii textuale (Segre 1979). De altfel, însăși noțiunea de text este asociată de unii cercetători (de exemplu, G. Berruto 1979) numai situației de termen observațional cînd se vorbește de 'texte' sau de 'tipuri de texte'. Eforturile lingvisticii actuale de a elabora o teorie a textului sint în parte întirziate atît din pricina autorității pe care o exercită încă gîndirea semantic-gramaticală a propoziției, „prelungită” la text, cît și din pricina aspectelor incontestabil variate și practic infinite ridicate de interpretarea textelor prin factori pragmatici. Cum însă pragmatica se impune tot mai mult ca un component al gramaticii textului și al lingvisticii, în general, colaborînd asiduu și cu elemente de natură semantică, ne explicăm de ce o tipologie textuală solicită un filtru pragmatic.

Din aceeași perspectivă a lingvisticii textului, se solicită investigarea producției unităților de comunicare. Din examinarea termenului *producție*, reiese că el include rezultatul concret al asamblării enunțului cu enunțarea, produsul acestei asamblări, cu referință concretă la actul ce-i dă naștere (Segre 1979, 81), prin urmare, din nou se face referirea la pragmatică.

Din cele de mai sus, rezultă o caracteristică fundamentală a lingvisticii textului, și anume caracterul ei interdisciplinar, caracter care iese în evidență mai mult cînd se discută tipologia textuală. Nucleul generator al acestei interdisciplinarități, după T. A. van Dijk (1979, 510), rămîne gramatica. Dacă din această gramatică selectăm, ca unități transfractice ale procesului comunicării, enunțul și enunțarea, și le raportăm la (sociologie și) pragmatică, avem ca rezultat necesitatea ca această gramatică să dispună de un component pragmatic cerut de corelarea actelor de vorbire din enunț și enunțare — structuri contextuale specifice — cu structura morfosintactică și semantică a textului în întregime (van Dijk 1979, 516). Încă Ch. Morris afirmase că nu se poate face semantică fără pragmatică; *mutatis mutandis* : nu analizăm textul (din punct de vedere semantic, de exemplu) înainte de a ști la ce servește. Subordonarea structurii textului funcției sale este o atitudine ce ne va facilita încercarea la care ne-am angajat.

Textul, fiind definit prin condițiile producerii (și receptării) sale (Giuliani, Ciliberti, Camboni 1979, 175), intră în circuitul comunicațional atît cu elementele sale lingvistice, cît și cu convențiile sociale și culturale determinate ("text [...] can be defined as 'text of', i.e., the linguistic part of a nonlinguistically defined object"⁷ — Giuliani, Ciliberti, Camboni 1979, 175). Astfel, dacă se va considera că structura lingvistică e funcțională în comunicare, se va trece la descoperirea celorlalte caracteristici lingvistice ce se cuplează cu situația de comunicare. De exemplu,

⁶ „Constructul teoretic abstract avînd la bază ceea ce se numește uzual un discurs”.

⁷ „Text [...] poate fi definit ca 'text al', de pildă, partea lingvistică a obiectului definit nonlingvistic”.

enunțul din text, conceput sub forma suitelor de enunțuri apare preponderent în anumite situații de comunicare, așa după cum enunțarea are „sferele” ei. Cel mai adesea însă enunțul și enunțarea apar relaționate sistematic în text, relaționare la care contribuie în mare măsură macro-semantica textului (van Dijk 1979, 520).

2. Corelarea convexității abstracte de mai sus cu factorii lingvistici comunicaționali, enunțul și enunțarea, ce apar cu necesitate în text, impune filtrarea lor prin componentul pragmatic. Un rol preponderent îl au aici funcțiile limbajului considerate ca elemente hotărâtoare în determinarea situațiilor comunicaționale, a contextelor, funcții concepute ca „sortes de sphères d'action concurant à un même but” (Greimas — Courtès 1979, s.v. *Fonction*). Funcțiile limbajului apar deci ca prelungiri ale contextului, putînd detalia relația dintre producătorul textului și consumatorul lui. Cîm aceste unități comunicaționale, enunțul și enunțarea, apar în text în proporții diferite, ne-am oprit la problema consecințelor asupra structurii textului a proporțiilor lor matematice.

2.1. Dacă enunțul se echivalează cu comunicare la persoana a III-a, eventual la timpuri trecute, iar enunțarea este, din contra, comunicare la persoana I, timpul prezent sau viitor, cu deictice pronominale sau adverbiale, atunci ceea ce rezultă, prin corelarea cu convexitatea abstractă, sînt texte de diverse tipuri.

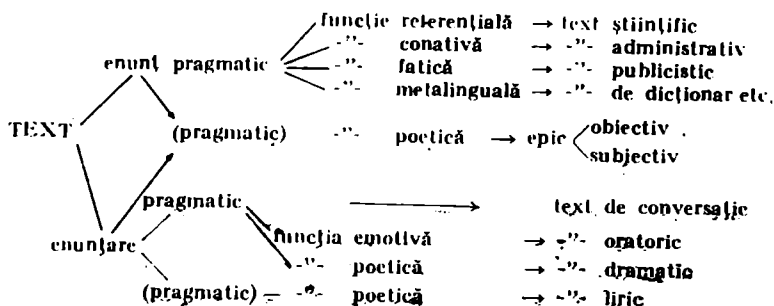
Mai întîi, observăm că, potrivit primei proprietăți matematice ($\lambda = 1 \rightarrow \langle \lambda, F, B \rangle = F$), în care notăm cu F = enunțul și cu B = enunțarea, în sfera de acțiune a funcției referențiale se realizează textul științific ce răspunde la o situație de enunț pur; dacă sfera de acțiune e funcție conativă, rezultă textul social-administrativ, cu funcția fatică — textul publicistic, iar cu funcția metalinguală, identificabilă și în celelalte texte în varii proporții, rezultă un text în care enunțul e preponderent (textul de dicționar, de manual, de critică literară etc.).

2.2. Dacă aceeași proprietate matematică se aplică cu termenii inversați: $\lambda = 1 \rightarrow \langle \lambda, B, F \rangle = B$, rezultă că $B = 1$, deci o enunțare „pură”. Dintre funcțiile limbajului corelate cu enunțarea, doar cea poetică și emotivă răspund acestei proprietăți, rezultînd, respectiv, textul literar-artistic și cel oratoric. De obicei, textul literar-artistic efasează componentul pragmatic (Segre 1979, 87), dar în cazul cînd îl ia în considerare, rezultă, prin funcția poetică, textul dramatic, ca un reflex artistic al textului conversativ. Estomparea totală a filtrului pragmatic dă textul liric. (M. Dragomirescu spunea cîndva că teatrul e o poezie jucată.) A se observa că în antichitate, liricul și dramaticul au format o unitate, dramele sofoclene fiind considerate concomitent și texte lirice. Pe măsură ce drama se modernizează, liricul cedează în fața dramaticului, paralel cu inserția tot mai masivă a enunțului în didascalii (la Camil Petrescu, de exemplu, indicațiile regizorale ocupă un spațiu apreciabil, constituind un nou text).

2.3. Textul literar-artistic sau poetic poate fi tratat și din punctul de vedere al celei de a doua proprietăți, după care: $\langle \lambda, F, B \rangle = \langle 1 - \lambda, B, F \rangle$, ceea ce validează situația textului epic modern ca o continuare a epopeii antice. În măsura în care λ ia valori relative între $[0, 1]$, deosebim o epică obiectivă și una subiectivă, de exemplu, povestirea la persoana a III-a sau cea la persoana I.

2.4. Același text epic actualizează cea de a treia proprietate a convexității abstracte, după care un triplet de tipul: $\langle F, B, W \rangle$ poate să apară în proporții diferite, W reprezentând vorbirea indirect liberă, rezultat al amalgamării celorlalte două elemente — enunțul și enunțarea — : $\langle \lambda, F \langle \mu, B, W \rangle \rangle = \langle \lambda + (1 - \lambda)\mu, \langle \lambda[\lambda + (1 - \lambda)\mu]^{-1}, F, B \rangle, W \rangle$, în care $\lambda, \mu \neq 0$. Recunoaștem aici avatarurile unui text epic modern, în care coexistă enunțul, enunțarea, precum și mixajul lor — vorbirea indirect liberă.

De asemenea, trebuie recunoscută marea capacitate a literaturii artistice de a se structura în forme diverse nu numai prin organizarea celor două entități lingvistico-comunicative — enunțul și enunțarea —, ci și prin apelul la textele nonartistice, formate exclusiv pe baza unuia din elementele de mai sus, de tipul enunțului științific, publicistic, administrativ, metalingual etc. Credem că această largă audiență acordată de textul literar-artistice celorlalte texte se datorează nonrigidității comenzii pragmatice, așa cum s-a afirmat mai sus. Într-o privire sinoptică, considerind textul ca un rezultat al unei tensiuni între enunț și enunțare, poate rezulta următorul graf :

Se poate observa cum impunerea pragmaticii, ca relație dintre semne și utilizatorii lor, la care se adaugă și funcțiile limbajului, determină anumite tipuri de texte. Textul de conversație, de exemplu, având rol exclusiv pragmatic, presupune cu necesitate fenomenul enunțării, în plenitudinea realizării lui, ca act de producere. În momentul în care interesul practic scade în favoarea celui estetic, se ajunge la alte tipuri de texte. E cazul textului epic, liric. Dar sistemul se construiește pentru a fi distrus (așa cum ar spune I. Lotman): textul dramatic, deși e grevat de funcția poetică, totuși, pentru motivul că relațiile dintre locutor și alocutor sint „prezentate”, impune componentul pragmatic, enunțarea din teatru având calități pragmatice de un anume tip.

Intrind în componența textului și, implicit, a discursului narativ, enunțul și enunțarea polarizează câteva diviziuni ale compoziției. De exemplu, descrierea se realizează, de obicei, numai prin secvența de enunț, dialogul numai prin enunțare. Narațiunea, în schimb, le coroborează pe amândouă, dar în așa fel încât e imposibil să existe enunț pur sau enunțare pură. Tocmai aceste grade de relativ le poate sesiza convexitatea abstractă.

3. În concluziile noastre ne-am oprit la ideea că diversele tipologii textuale propuse au ținut seama de înțelesul, maniera sau obiectul reprezentării, iar faptul că tipologia literar artistică rămâne neschimbată

din antichitate pînă astăzi validează eficacitatea filtrului pragmatic, de care s-a ținut, desigur, seama.

Tipologia textului artistic în care aspectul pragmatic e mai șters subliniază pluralitatea de atitudini comunicaționale (Segre 1979) și complexitatea deosebită pe care o afirmă prin mixajul propriilor clase de texte, dar și prin transgresarea spre nonartistic. E, în fond, ceea ce G. Genette numește transtextualitate sau punerea unui text în relație cu alte texte.

O tipologie textuală poate funcționa ca un limbaj, cu inventarul elementelor, relațiile dintre ele și ierarhia lor; inventarul, în cazul nostru, e dat de enunț, enunțare și componentul pragmatic, rețeaua de relații e definită opozițional sau integrativ, iar ierarhia s-a impus în sensul în care enunțul este o structură, iar enunțarea (ca proces) un structurant.

BIBLIOGRAFIE

- E. Benveniste 1970, *L'appareil formel de l'énonciation*, în «Langages», 17, p. 12—18.
- G. Berruto 1979, *A Sociolinguistic view on the text-linguistics*, în Petöfi 1979, p. 495—508.
- J. Cl. Coquet 1983, *L'implicite de l'énonciation*, în «Langages» 70, p. 9—14.
- E. Coseriu 1980, *Interdisciplinarità e linguaggio*, în Braga, Braitenberg, Cipolli, Coseriu, Crespi-Reghizzi, Mehler, Titone, *L'accostamento interdisciplinare allo studio del linguaggio*, Milano, Franco Angeli, p. 43—65.
- Paula Diaconescu 1974, *Structura stilistică a limbii. Stilurile funcționale ale limbii române literare moderne*, în SCL., XXIV, nr. 3, p. 229—243.
- T. A. van Dijk 1972, *Foundation for Typologies of Text*, în „Semiotica”, 6, nr. 4, p. 297—324.
- T. A. van Dijk 1979, *New Developments and Problems in Textlinguistics*, în Petöfi 1979, p. 509—523.
- T. A. van Dijk 1981, *Texte*, Univ. of Amsterdam, nov., p. 1—27. Article pour le *Dictionnaire des littératures en langues français*, sous la rédaction de Jean Pierre de Beaumarchais, Daniel Couty et Alain Rey.
- J. Dubois 1969, *Énoncé et énonciation*, în «Langages», 13, p. 100—110.
- U. Eco 1979, *Lector in fabula. La cooperazione interpretativa nei testi narrativi*, (Studi), Milano, Bompiani.
- G. Genette 1979, *Introduction à l'architexte*, Paris, Ed. du Seuil.
- M. S. Giuliani, A. Ciliberti, M. Camboni 1979, *Speculations on Text as a Linguistic and Cultural Construct*, în Petöfi 1979, p. 170—180.
- A. J. Greimas, J. Courtés 1979, *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Paris, Hachette Université.
- S. Gudder 1977, *Convexity and Mixtures*, în „SIAM Review”, 19, nr. 2, p. 221—240.
- J. S. Petöfi 1975, *Sémantique — pragmatique, théorie du texte*, în J. S. Petöfi, *Vers une théorie partielle du texte* („Papiere zur Textlinguistik”, vol. 9), Hamburg, Buske Verlag, p. 88—111.
- J. S. Petöfi (ed.) 1979, I, II, *Text vs Sentence: Basic Questions of Text Linguistics*, Hamburg, Buske Verlag.
- C. Segre 1979, *The Nature of Text*, în Petöfi 1979, p. 77—88.
- Z. Szabó 1981, *Text Levels and their Historical Dimensions (Viewed from a Stylistic point of view)*, în RRL., XXVI, nr. 5, p. 455—468.

THE CONVEXITY AND THE TEXTUAL TYPOLOGY

(Abstract)

The present paper is intended to provide the force of applied mathematical concept — abstract convexity — in the problem of textual typology, through the communication units: enunciation and enunciation.

Aprilie 1984

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31

DESPRE VOCABULARUL ROMÂNESC AUTOHTON

(În legătură cu o nouă monografie)

DE

ION I. RUSSU

Este binecunoscută preocuparea mai mult sau mai puțin intensă și stăruitoare, competentă sau adesea chiar... „amatoristă”, a lingvisticii (mai ales, firește, etimologia cuvintelor), în ultimele două veacuri, de a scoate la iveală factorul lexical și gramatical anteroman în fondul arhaic de bază al limbii „istorice și populare” (cum o numea Hasdeu) a românilor, adică acel material moștenit din idiomurile Europei sud-estice — în primul rând traco-dacic — și asimilat în textura neolatină a vorbirii lor. Cu toate că până în ultimele două decenii nu se cunoșteau adevăratele proporții și importanța lingvistică a unui astfel de material lexical preroman, toți cercetătorii filologi și istorici erau conștienți de utilitatea și valoarea lui documentară în dificila problemă a formării limbii și a etnogenezei românești. Chestiunea s-a înfățișat în general sub două aspecte, în două etape, urmărite de noi în curs de peste trei decenii și fundamentate la un interval de un deceniu : a) cuvintele comune cu albaneza (*Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, București, 1970 : 71 cuvinte); b) elementele preromane în ansamblu, adică atît cele comune (constatate) în actuala limbă albaneză, cît și cele care lipsesc în aceasta din urmă ori nu au fost atestate încă în ea : 90 — 100 termeni, în total circa 170 ; în fond, tot ce poate fi considerat acum cu certitudine ori probabilitate variabilă ca provenind din substrat : vechi cuvinte exclusiv românești neromane, cu etimologie indo-europeană de un anumit tip (satemi). Precum s-a arătat, cele „două” categorii (comune sau nu cu albaneza) formează un singur bloc lexical, cu aceleași norme de evoluție fonetică și morfologică indo-europeană și tracică de o parte, de alta romanică și românească, împreună cu elementele ce se constată în limba albaneză (*Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romanică*, București, 1981); deci categoria lexicală de mai sus a) nu există de sine stătătoare, nu mai poate să formeze o problemă de studiu, ci este o simplă parte integrantă (maximum 40%) din totalul lexicului autohton al limbii române.

În cele două monografii citate (exhaustive la nivelul cunoștințelor și posibilităților din anii 1970 și 1981) s-a stabilit și pus în lumină valoarea lingvistică și istorică, importanța etnologică a factorului lingvistic preroman din limba română. Era singura cale de ieșire din dilemele create de situația confuză a vocabularului „obscur” (fără etimologie) în problema formării limbii române. Aceasta se dovedește acum a fi un idiom roman altoit pe fondul social-etnic și lingvistic (lexical) autohton traco-dacic; iar cuvintele preromane s-au impus ca un excelent criteriu, chiar condiție

absolut necesară, pentru explicarea firească a fenomenului de romanizare a populațiilor băștinașe în zona balcanică (Moesia, Tracia, Dalmația) și în cea carpatică (Dacia provincie și zonele traco-dace împrejmuitoare). Problema formării limbii române, prin fuzionarea cu elementul lexical preroman, ca și etnogeneza românilor în provinciile Moesia (parțial Tracia) și Dacia se proiectează într-o lumină nouă, în contururi realiste, concrete, aducând corecturi substanțiale concepțiilor mai vechi ce își au începuturile în tezele Școlii latiniste ardelene.

Monografia din 1981 a lăsat, în chip firesc, deschisă poarta identificării altor cuvinte vechi românești nelatine, care pot să aibă o etimologie indo-europeană; deci numai contribuții noi în compartimentul lexical-etimologic sînt în măsură să ducă mai departe, îmbunătățindu-le, rezultatele destul de ample, dar, natural, încă incomplete ale studiului de ansamblu al lexicului preroman traco-dacic al limbii române. În loc de asemenea contribuții (ce sînt în realitate ceva mai greu de realizat), a apărut în 1983 o foarte elegantă monografie, cu aspect agreabil și de vastă erudiție, asupra vocabularului autohton, datorată prof. Gr. Brâncuș de la Universitatea din București¹, care se limitează la prima formă-etapă menționată mai sus (*a*), fără a ignora însă cuvintele românești ce lipsesc în albaneză (*b*). Pare a fi un material dintr-o redactare veche de vreo 15 ani, cu multe adaosuri de citate din ultima vreme. Lăsînd la o parte faptul relevant mai sus, că azi este contraindicat studiul aparte al „elementului lexical albano-român” detașat din ansamblul lexicului autohton indo-european (traco-dacic) al limbii române (identificat și analizat de noi în 1981), trebuie observat că, după conținut și lămuririle din prefață ale autorului („am cercetat în lucrarea de față fondul lexical de origine traco-dacă pe care româna îl are în comun cu albaneza” — p. 5), titlul cărții lui Gr. Brâncuș nu e complet, necesitînd un subtitlu explicativ: *Elemente comune albaneze și românești* (cum am procedat și noi în 1970, știînd bine și atunci că limba română are și alte cuvinte indo-europene traco-dace, mai numeroase și chiar mai importante; cf. mai sus, *b*). În continuare autorul afirmă: „ne-am impus această limitare a cercetării din convingerea că vechea metodă a comparației cu albaneza este calea cea mai sigură de a descoperi și explica vocabularul autohton al românei”; aserțiunea ar fi bună în sine, prudentă și chiar sigură; dar cum am dovedit (în special în 1981) e unilaterală, insuficientă, căci nu ajută la stabilirea și elucidarea vocabularului românesc autohton ce lipsește în albaneză (*b*). Termenii din această limbă ușurează uneori identificarea caracterului și structurii indo-europene a cuvintelor (ex. *brusture*, *bucura*, *mazăre*, *mugure*, *sîmbure* etc., chiar dacă pentru acestea nu se poate găsi deocamdată o etimologie indo-europeană clară); în unele cazuri, ele au dus la o etimologie evidentă (*dărîma* — alb. *dërmoj*, i.-e. **der-m-* „a sparge, surpa”; *gălbează* — alb. *gëlbazë*, i.-e. **g^hel-bh-* „durere, chin”; *grumaz*, *strungă* ș.a., toate explicate analitic în 1970 și în 1981).

¹ Grigore Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, 197 p., în 8° mic. Sumar: Prefață, p. 5; Abrevieri, p. 7; I. Introducere, p. 9; II. Împrumut din albaneză sau moștenire din substrat?, p. 19; III. Cuvinte autohtone sigure, p. 28; IV. Cuvinte autohtone probabile, p. 130; V. Analiza morfologică și fonetică, p. 152; VI. Semantica, p. 157; VII. Răspîndirea dialectală, p. 164; VIII. Poziția în ansamblul lexical, p. 177; Concluzii, p. 183; Bibliografie, p. 189.

Unii lingviști din ultima vreme, mai ales albanezi, dar și români, s-au atașat mult prea strâns de criteriul „comparației cu albaneza”, pe motiv că, astfel avem asigurat „al doilea termen de comparație” pentru (o parte din) cuvintele indo-europene ale limbii române; dar am arătat (mai insistent, categoric, în 1981) că există „al doilea (sau al treilea, patrulea etc.) termen”, tot atît de asemănător, uneori identic cu arhetipul celui românesc, în alte limbi indo-europene. Asemenea constatare a produs surprindere și nedumerire la romaniștii noștri care s-au dovedit nefamiliarizați cu indo-europenistica; de aici cramponarea lor de criteriul celui de „al doilea termen de comparație”, albaneza, și ignorarea altor cuvinte românești. Am spus și am demonstrat (în 1970, 1981) că etimologiile formulate de lingviștii albanezi (E. Çabej s.a.), prin criterii interne albaneze tirzii, pentru unele vechi cuvinte „albano-române” (indo-europene) nu sînt valabile, căci cercetarea trebuie să meargă la surse: faza indo-europeană sau traco-dacică; de ex. pentru *gâlbează*, *strungă*, *vătuiu* etc. Nu e necesar, nici posibil să discutăm aici chestiuni de principiu și generalități, ca și scepticismul lui Gr. Brăncuș (de ex., p. 9: „elementele autohtone din limba română reprezintă și astăzi [...] domeniul cel mai puțin elucidat al istoriei acestei limbi; [...] nu depășește încă sfera ipotezelor [...]), care arată lipsa de familiarizare a autorului cu comparatistica și chiar cu unele aspecte ale etimologiei lexicului ereditar al limbii române. Este în schimb necesar pentru autor și cititorii săi a se face aici o examinare atentă a capitolelor III și IV, unde erorile în clasificarea cuvintelor afectează considerațiile din tabele și statisticile din capitolele V—VIII, cu concluziile.

În capitolul III, *Cuvinte autohtone sigure* (89 de termeni), alături de cele cu adevărat sigure (*abur*, *arcea*, *baci*, *balaur* etc.), se înșiră unele ce trebuie neapărat scoase din enumerare, elucidîndu-se totodată situația lor și a altor cuvinte: *bîlc* (fonetica!); *bîr* (onomatopee); *buc* (?); *căciulă* e autohton sigur, dar în albaneză pare împrumut recent din română; *ceafă* e dubios din cauza fonetismului; *cioară* (echivoc); *cioc* (onomatopee — ?); *ciucă* (?); *ciuf*, *ciump* (*pociumb*); *a ciupi* e evident slav; *coacăză* (greco-roman ?); *droaie* este autohton traco-dacic, dar nu are a face cu alb. *drojē* „teamă, frică”; *fluier* (fonetismul!); *ghiuj* (?); *hameș* (?), poate fi menționat ung. *hamis* „fals, perfid” (?); *jumătate* e latin; *lete* (?); *leurdă* (?); *mal* e autohton „albano-român”, dar în vechile toponime ungurești *Buch-mala*, mons *Baros-mal*, *Nyr-mal*, *Uj-mal*, *Zeg-mal*, ori recent atestate cum e *Kender-mal* „Ghendremal” (Sălaș) etc., elementul *-mal* nu poate fi rom. *mal*; *mare* „grand, gros” e tracic, dar nu are absolut nimic a face cu alb. *madhe* „mare” ce vine din i.-e. **meg-*, cu lat. *magnus*, gr. *mégas* etc.; *măgar* este albanez și român de proveniență greacă medievală; *mărar* e gr. *máraithron*; *mușcoi* (slav ?); *noian* nu are a face cu alb. *ujanē*; *pupăză* (?); *rață* este slav în română și maghiară (*ruca*, pronunțat *ruța*); *strugure* e sigur autohton (numai în nordul Dunării), dar legătura cu alb. *shtruđ-* este dubioasă; *știră* (echivoc — ?); *țepă* e slav în română și albaneză: *thep-*; *urđă* e autohton în română, dar în albaneză e împrumut din română; *zară* este aceeași temă cu traco-dacicul *zăr*, dar nu are a face cu alb. *dhallē*. Din totalul de cuvinte „sigure albano-române” se scad cele 27 de mai sus și se adaugă cele sigure din cap. IV, încît totalul

cuvintelor autohtone comune albaneze și românești rămâne tot în jurul cifrei de 70 (cum am stabilit în anul 1970).

Dintre *Cuvinte[le] autohtone probabile*, capitolul IV, unele nu sînt și nu pot fi „probabile”: bân. *abeș* (turc. ?); *acă-* în *acătare* e lat. (?); *ariohită* (?); *băiat* e autohton, dar nu comun cu albaneza; *bâl* e slav; *borș* (?); *bua*, *abua* sînt onomatopee; *bulz* trebuie trecut la cap. III; *burduf* e echivoc; *căpută* e albano-român, de trecut la cap. III; *ceară* „spate, cîrcă” (?); *chelbe* (turc. ?); *codru* e evident lat. *quadrum*, *Codr-*; *Crăciun* e exclus să fie anteroman, ori albanez („buturuga ce arde continuu în noaptea Crăciunului...”), dar nu e nici latin („creatio”, „calatio” ș.a.), ci e slav, împrumutat și în ung. *Karácsony*; *creș* pare a fi și albanez, de trecut la cap. III; la fel și verbele *a crușa* și *a curma*; *daltă* este evident slav; *daș* e alb.-rom., de trecut la cap. III, ca și importantul verb *dă-rîma*; *fluture* este latin, ca și în albaneză; *gărdină* e alb.-rom., de trecut la cap. III; *gogă* e onomatopeic (?); *lai* e echivoc; *lehăi* nu poate fi autohton din cauza fonetismului (cf. ung. *léha*) ?; *mătură* e alb.-rom., de trecut la cap. III; *mire* e autohton, dar n-are a face cu alb. *i mirë*; *mură* (?); *murză* (?); *negură* e evident lat. *nebula*; *oacă* (?); *păstaie* e alb.-rom., de trecut la cap. III; *pielm* (?); *pururi* e alb.-rom., probabil autohton; *sarică* (?); *scorbura* e lat. (?), ca și *spuză*; *stăpîn* e mai curînd slav; *sterp* e alb.-rom., de trecut la cap. III, la fel poate și *stîină*; *traistă* e gr. *tágis-tron*, *trag-*; *șîră* e onomatopee; *vătuin* e alb.-rom., vechi indo-european.

Pentru cele mai multe din cuvintele considerate de noi mai sus ca indo-europene, formele și tălmăcirile etimologice se găsesc în monografia din 1970 și toate în *Etnogeneza românilor* (1981); este inutil a le repeta aici. Este însă regretabil că, în graba răsfoirii monografiei noastre din 1970, Gr. Brîncuș a uitat și a omis din listele sale de cuvinte „albano-române” vocabule ca *barz(u)* (ce trebuie pus înaintea lui *barză*, derivat „daco-român”, larg și inutil discutat pe două pagini — 37—40), *mărat* — alb. *mjerë*, *scula* — alb. *shkul*, *tshkul*, *zhgulë* cu etimologie indo-europeană evidentă: **skeub-l-* „a împinge”, ori *șale* — alb. *shalë*. La fel de regretabil este, apoi, că albanizantii noștri nu iau act de vocabule autohtone din seria ce am stabilit-o în 1981, ca: *adia*, *aprig*, *arunca*, *baier*, *beregată*, *caier*, *cîrlig*, *gorun*, *mișca*, *rezema*, *vălăma* etc. Fără asemenea elemente din substrat, nu se va elucida niciodată „vocabularul autohton al limbii române”, decît parțial și echivoc.

Despre celelalte capitole (V—VIII; vezi nota 1) și concluziile autorului n-ar avea rost a discuta aici, căci ele sînt — cum am arătat — afectate parțial de nepotrivirile în clasificarea cuvintelor din capitolele III și IV, ori sînt în majoritate spuse anterior de alți autori, mai vechi sau mai noi. Trebuie relevat, în sfîrșit, că prin includerea forțată (fără posibilitate de identificare a unei etimologii indo-europene, care nu poate să existe) între cuvintele realmente autohtone a unor termeni cu totul străini de acest domeniu, cum sînt *Crăciun* și *daltă* slave, *hameș*, *lihăi* (?), *măgar* grec, *negură* latin, *rață* slav, *traistă* grec etc., ori a cîtorva onomatopee, se pot da argumente amatorilor, traco-dacomaniilor care compromit știința lingvisticii și mai ales etimologia.

Această lucrare, cu largă orientare în bibliografia albanologică și generală, rezultat al unei munci îndelungate și tenace, avînd cîteva lacune de concepție, are foarte puține erori de imprimare, fiind editată cu îngri-

jire². Între calitățile acestei lucrări de vastă erudiție se înscriu rigoarea și cumpătarea stilului. Dar din partea unei monografii noi, asupra unui asemenea subiect se așteaptă rezultate lingvistice-etimologice noi, care să sporească ori cel puțin să contribuie la consolidarea tezei despre caracterul traco-dacic al vocabularului românesc autohton, invocat mereu de Gr. Brâncuș cînd se referă la cuvintele „albano-române” (de ex., p. 6 : „aceste cuvinte au intrat în latina carpato-dunăreană direct din graiul geto-dacilor în procesul de bilingvism [...]”; cititorul se poate întreba : și în dialectul aromân, meglenit și istroromân, ca și în albaneză, tot din graiul geto-dacilor au intrat?). Ce se aștepta în ultimii ani și se așteaptă în viitor din partea româniștilor este nu numai elucidarea critică a relațiilor de natură indo-europeană a limbii române cu albaneza, ci mai ales stabilirea altor etimologii indo-europene valabile pentru cuvintele, încă „obscur”, vechi (ca *îndemna*, *isca*, *mior*) ale limbii române.

Ianuarie 1984

Institutul de Istorie și Arheologie
Cluj-Napoca, str. E. Isac, 2

² Totuși cîteva inconsecvențe sînt de relevat : p. 23, nota 2 : nu „EA”, ci „EȘE” (cum este corect la p. 195) ; p. 192 : *Indogermanisches Jahrbuch* ; p. 193 : „KZ”, abrevierea tradițională pentru *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* a lui A. Kuhn, apare la p. 13 ca „ZVS” ; p. 196 : în germană se scrie *Balkanologie* ; ung. *Lajos*, nu „Lájos”, Selișcev, cum e corect la p. 137. La bibliografie, de relevat lipsa lucrării lui George G. Murnu, *Rumänische Lehnwörter im Neugriechischen, mit historischen Vorbemerkungen*. Mit einem Nachtrag herausgegeben von H. Mihăescu, București, Editura Academiei R. S. România, 1977, 105 p.

VASILE ARVINTE, *Român, românesc, România. Studiu filologic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, 240 p.

Lucrarea profesorului Vasile Arvinte, subintitulată de autor cu prea multă modestie „studiu filologic”, este o veritabilă monografie a subiectului, ea aducând în discuție o problemă de maximă importanță pentru lămurirea etnogenezei poporului român și pentru devenirea sa ca entitate națională. Cercetarea numelor de popoare implică, pe lângă investigarea aspectelor lexicografice specifice (numele de popoare, deși aparțin lexicului comun din punct de vedere gramatical, au un statut cu totul aparte din punct de vedere semantic), studiul istoric, etnografic, de istorie a culturii și de istorie a mentalităților, ceea ce a dat posibilitatea ca în studiul etnonimelor să apară interpretări diferențiate și, uneori, contradictorii.

În cazul special al limbii române, studii filologice, precum și studii istorice elaborate până acum de diferiți cercetători au încercat explicarea „miracolului istoric” al unei persistențe istorice, aceea a comunității romanice dunărene și a conștiinței latinității ei. Aceste studii au dat rezolvări doar parțiale etimologiei, sensurilor și vechimii acestor sensuri a doar trei cuvinte care implică, în primul rând pe plan diacronic, autodefinirea poporului nostru, dar și evoluția conștiinței sale naționale: *român, românesc, România*.

În cazul limbii române, elucidarea tuturor aspectelor legate de etimologia și evoluția sensurilor celor trei cuvinte presupune efectuarea unor investigații vaste care depășesc cu mult teritoriul lingvistic. Ba, de mai multe ori, aceste investigații se desfășoară mai mult pe teritoriul istoriei, al celei sociale și culturale în mod deosebit.

Bazată pe o bibliografie deosebit de bogată (este suficient să amintim că asupra subiectului s-au aplecat lingviști români și străini, precum Giuliano Bonfante, Edouard Bourciez, Petru Cănel, Eugenio Coseriu, Ernst Gamillscheg, Bogdan-Petriceicu Hasdeu, Iorgu Iordan, Gaston Paris, Alexandru Philippide, George Pascu, Sextil Pușcariu, Carlo Tagliavini etc.), lucrarea *Român, românesc, România* își propune elucidarea unei diversități de probleme, folosind metodele studiului filologic (și prin filologie Vasile Arvinte înțelege un ansamblu de cercetări interdisciplinare între care lingvistica ocupă locul central), precum numele etnic *român* și sensurile sale, denumiri geografice și modalități de realizare a lor în limba română, procesul lingvistic de creare a denumirii *România*, numele poporului, al limbii și țării locuite de români în limbile germană, franceză etc.

Discutând etimologia cuvintului *român*, autorul dovedește indubitabil că, încă din secolul al IV-lea, *romanus* primește la romanitatea de la Dunărea de jos sensul de „creștin latin”, în opoziție, pe de o parte, cu populațiile barbare necreștine, pe de alta cu creștinismul de expresie grecească, devenit ulterior cel bizantin. Faptul trebuie remarcat în viitoarele discuții asupra vechimii creștinismului românesc.

Un spațiu extins se acordă problemei fonetismelor *român* și *rumân*, Vasile Arvinte optând pentru teza susținută de Alexandru Philippide, și anume că *român* reprezintă o dezvoltare fonetică normală în cadrul limbii române, fiind formal mai vechi decât *rumân*, cel din urmă fiind considerat de majoritatea lingviștilor ca singur descendent „legitim” al lui *romanus*, forma cu -o fiind atribuită de ei influenței cărturărești; autorul aduce în favoarea tezei adoptate noi argumente, care par să o susțină.

Un câștig de necontestat al cercetării întreprinse este dovedirea bazei dialectale reale a fonetismului *român*. Ne întrebăm dacă păstrarea formei *român* nu își găsește o explicație și în influența limbii literare (manifestată la nivelul educației elementare prin abecedare, gramatică etc.) asupra graiurilor.

Argumentele istorice aduse ar trebui, însă, reexamineate de la caz la caz. Astfel, toponimul din 1464 *Românești* (scris *Romanesth*) considerat ca „suspect” și de Nicolae Drăganu, trebuie considerat astfel și din punctul de vedere al celui care a redactat documentul: nu știm dacă el cunoștea sau nu limba română, cu precizie, însă — documentul este redactat în limba latină — putem presupune o formă cultă influențată de limba latină.

De asemenea, discuția trebuie purtată nuanțat de la un caz la altul în cercetarea prezentei formelor *român* — *rumân* la cărturarilor noștri. Studiul lui Th. Gartner *Über der Volksnamen*

der Rumănen (Cernăuți, 1893), este depășit de informația actuală, iar cel al lui Eugen Stănescu nu ține cont de exigențele filologice. Într-o asemenea discuție nu putem invoca, de exemplu, fonetismul din cronicile lui Grigore Ureche sau Miron Costin, transmise doar prin copii ulterioare și, în majoritate, muntene. Oricum, frecvența tot mai mare a formei *român* în textele din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea poate fi atribuită în cea mai mare măsură formației cărturărești a autorilor sau copiştilor lor și mai puțin bazei dialectale. Cu certitudine, formele *român*, *romănesc* au fost susținute în permanență de cărturarii conștienți de latinitatea limbii române și impuse de curentul latinist.

Unul dintre cele mai interesante capitole ale lucrării este *Procesul lingvistic de creare a denumirii România*, parte întru totul remarcabilă. Autorul face o foarte subtilă analiză a sensurilor cuvintelor *român*, „vorbitor al unui idiom romanic”, „creștin”, „iobag” și „om”, și *rumânie*, „iobăgie”, „limbă română”, „românism”, „românime”. Credem că între sensurile primului cuvânt și ale celui de-al doilea există un paralelism perfect, cu rezerva că *rumân*, „iobag” și *rumânie*, „iobăgie” trebuie înțelese în contextul particular al iobăgiei românești, dezvoltată prin stratificări interne în satele libere, care la începuturile ei și pentru o bună bucată de timp după aceea și-a avut o structură individuală, confirmată de legea (*nescrisă*) a fării, la care se apelează în multe din textele noastre vechi, sau de *jus valachicum*, de altfel ori menționat în documentele străine. Înțelegerea corectă a creării termenului *rumân*, „șerb” trebuie pusă în legătură cu termenul echivalent din Moldova și Transilvania, *vecin*; *român*, „șerb”, reprezentând un sens derivat din cel de „om”, trebuind să fie scos, astfel, în afara confuziei etnic — social.

Român, *romănesc*, *România* a profesorului Vasile Arvinte este o lucrare erudită, originală și, din toate punctele de vedere, incitantă. Și ce se poate cere mai mult unei lucrări de lingvistică?

Aprilie 1984

Mihai Gherman

Biblioteca Academiei R. S. România
Filia Cluj-Napoca
Str. M. Kogălniceanu, 12—14

OLIMPIA BERCA, *Dicționar istoric de rime*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, 368 p.

Se manifestă în aria cercetării lingvistice și literare un tot mai crescând interes pentru problemele, considerate în mod nejustificat aride, ale versificației, prozodiei, poeziei. Dorința de a găsi și întrebuinta o metodă științifică de identificare a valorilor poetice, în condițiile unei producții deosebit de abundente și derutante, a făcut ca o seamă de cercetători ai fenomenului literar să revină la „serviciile” unor mijloace despre care s-a crezut a-și fi pierdut eficiența o dată cu amurgul versului clasic. Un adevărat grup de cercetare s-a constituit în acest sens la Timișoara, cu scopul de a valorifica în aria limbii și literaturii române cele mai recente orientări din știința literaturii mondiale. Grupul, din care face parte și Olimpia Berca, se impune tot mai mult ca un centru de investigație cu autoritate și cu rezultate extrem de interesante. Printre aceste rezultate se numără și un de curind apărut *Dicționar istoric de rime*, semnat de autoarea mai sus menționată. Olimpia Berca nu se află la cea dintâi cercetare în domeniul versificației românești, iar amintitul *Dicționar* este rodul mai multor ani de muncă și al unui efort considerabil. În circa 60 000 de articole (cupluri rimate) autoarea organizează, pe cîteva criterii specifice, totalitatea rimelor utilizate de 32 de poeți reprezentativi ai literaturii noastre, de la Dosoftei la Tudor Arghezi.

De la bun început se cuvine să remarcăm că în această selecție de nume autoarea nu are cum să rezolve în mod exhaustiv tezaurul de rime românești și nici nu și-a propus așa ceva. Și-a propus și a izbutit în schimb să dea o imagine de ansamblu, cu aspect monografic, asupra principalelor repere valorice ale sistemului rimec românesc.

Noutatea *Dicționarului* realizat de Olimpia Berca (într-o tradiție nu prea bogată, dar meritorie a cercetării în cauză) constă în aplicarea distincției ce se face între *rimă*, ca realitate fonologică, și *cuvinte-rimă*, ca realitate fonosemantică. Implicit această distincție inversează sensul lucrării, prezentul dicționar pornind de la rezultatele poetice obținute în ordine cronologică, nemăfîind așadar un instrument potențial de lucru, așa cum a fost chiar pentru uzul pro-

priu, *Dicționarul de rime* al lui Mihai Eminescu și cum se prezintă *Dicționarul de rime* întocmit de Nicolae Lazăr, apărut în 1969. Într-o *Introducere* autoarea notează această deosebire de nuanță: „Notînd cuvintele-rimă, ne-am străduit să surprindem dinamica reală a faptelor, intercondiționarea sistem-proces, altfel spus, modul în care posibilitatea devine realitate în uzul poetic al limbii” (p. 7).

Reducția la „secvența sonoră în poziție de rimă”, care se practica pînă acum, izola problemele rimei în abstract și necontrolabil. Dicționarele astfel întocmite erau în situația de a propune, de pildă, rime inutilizabile în realitatea poetică sau, invers, de a neglija rime de o mare rezonanță estetică. *Dicționarul* Olimpiei Berca nemaifiind un simplu instrument de lucru, devine, în perspectiva istoriei literare, un obiect (și subiect) de studiu. Considerăm că un sistem de clasificare, de ordonare a rimelor întrebuițate în versul românesc (de o diversitate și inventivitate indiscutabile) era cu prioritate necesar.

Implicit lucrarea realizată de Olimpia Berca este, pe lângă o statistică atentă a cuplurilor rimice, și o analiză în primă formă a valențelor lexicografice, lexicologice, fonosemantice, estetice în secțiune diacronică și în sincronia lor. Considerînd fenomenul rimic (examinat sub forma cuplului rimic) drept „expresia ce se realizează în planul fonologic prin recurența unor segmente echivalente din finalul versurilor, iar în planul lexical și gramatical, prin afinități semantice și tendință de sintagmatizare” (p. 7), autoarea oferă rimei un cadru concret lingvistic de desfășurare, în virtutea unei realități și a unei tradiții (folclorice chiar) a limbajului poetic românesc fondat dintotdeauna pe semnificație și mai puțin pe ideea de ornamentație în marginea ideilor. Nu sufixarea recurentă a fost intenționalitatea fenomenului rimic românesc, ci punerea *cubințelor*, dis-punerea lor într-un *proces de sintagmatizare*, pe verticala structurii poetice. Este, credem, o observație dintre cele mai interesante pe care autoarea le face în substanțialul ei studiu din *Introducere*. În consecință, Olimpia Berca este îndreptățită să considere rima drept un *fenomen stilistic*. În parte aderăm la această părere, dar numai în măsura în care problema este transferată din aria lexicului în aceea a limbajelor poetice, ceea ce autoarea nu realizează încă și intră într-o ușoară contradicție cu sine însăși. În urmarea firească a concluziei de mai sus se afirmă că rima este „unul din mijloacele de expresie ale poeziei de factură clasică (și nu numai ale acesteia), care împreună cu ansamblul celorlalte elemente stilistice, imprimă textului o anumită notă, o anumită personalitate” (p. 7). Credem, dimpotrivă, că rima nu a contribuit la personalizarea poezilor, ci tocmai la uniformizarea lor. Nu întîmplător voința de singularizare a unora s-a concretizat în refuzul rimei (nu de puține ori și la nivel de generație poetică). Nici măcar rimele sofisticate, „rare” nu au intrat în „nota” personală a poezilor decît ca o curiozitate. Nici chiar Coșbuc, poetul nostru cel mai „aservit” versificației, nu prin rime a strălucit. O altfel de concluzie (emisă de autoare în contextul analizei stilistice) este contrazisă de concluziile valabile pe care tot ea le obține în analiza matematică (în perspectiva „mulțimii”) a tezaurului rimic consultat. În funcție de frecvența absolută a cuplurilor rimice, de numărul de autori care le întrebuițează și de indicele lor de uzaj, Olimpia Berca își împarte întregul material într-un *fond reprezentativ* (împărțit la rindu-i în *nuclee fundamentale*, doar 264 de cupluri din totalul de 60 000, și *subsisteme disponibile*), aflat în opoziție (de ce? n.n.) cu *nivelele individuale*. Rangul de însemnătate este acordat, evident, celui dintîi. Dar *fondul reprezentativ* conține cuplurile rimice cele mai frecvente, uzate deci, banalizate. Atunci cum ar putea tocmai ele să dea nota personală a unui poet? Pe de altă parte, am arătat, *nivelele individuale* nu au nici ele darul de a crea personalitate stilistică. În consecință, este încă de discutat în ce măsură rima intră, cel puțin sub acest aspect, în aria faptelor de stil. Credem că fenomenul rimic, nefiind nici o simplă slăve decorativă, nu este totuși mai mult decît o convenție care intră în procesul complex de creație-receptare/acceptare, așadar în linia sociologiei literare. Rămîne, oricum, în domeniul strict al versificației și n-a aspirat nicicînd la însemnătatea metricii poetice. Fără îndoială observația noastră nu exclude opinia înaintată de Olimpia Berca, ci o pune într-un alt sistem de referință.

Articolele propriu-zise de dicționar sînt lucrate atent, cu competență, sînt clare, economicoase și sînt însoțite de note de subsol, de cîte ori s-a simțit necesar. Prin bogatul fond de comunicare, prin studiul introductiv interesant și incitant, *Dicționarul istoric de rime* al Olimpiei Berca se impune ca o lucrare de maximă eficiență în ansamblul studiilor recente asupra versului românesc, fiind, după cum cu îndreptățire afirmă autoarea însăși, „o primă monografie istorică a rimelor românești în poezia cultă” (p. 8).

Aprilie 1984

Valentin Tașcu

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

PAUL MICLEĂU, *Signes poétiques*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, 280 p.

Apariția unei lucrări intitulate *Signes poétiques* e în măsură să stârnească interesul poeticienilor și al semioticienilor, deopotrivă, oferind premisele unei abordări poetice din perspectiva semnului, printr-un examen amplificat și aprofundat al acestei categorii semiotice fundamentale.

Avertizarea cititorului asupra unui aspect al construcției cărții este de natură să faciliteze lectura, dirijînd-o pe o cale mai directă în înțelegerea problematicii prezentate. Este vorba de modul desfășurării demonstrației, de calitatea de „pretext” a textului poetic sau a fragmentelor acestuia în scopul teoretizării. Lucrarea nu este o poetică în sens strict, fiindcă nu articulează, generalizînd, un cadru teoretic abstract, urmînd să fie confruntat cu texte particulare ci, dimpotrivă, pornind de la cîteva concepte (categorii, caracteristici sau procese), le reia progresiv, într-o dialectică impusă din interiorul textelor studiate.

Vom urmări în cele ce urmează cîteva aspecte ale cărții profesorului Paul Micleău.

În mod firesc, dintru început Paul Micleău ne prezintă fundamentele teoretice ale concepției sale poetice, pornind de la semiotică și poetică, prima oferind un cadru teoretic, iar a doua „un aparat metodologic riguros, născut din tehnicile lingvisticii structurale” (p. 5).

Autorul optează pentru ceea ce s-ar putea numi un „structuralism semiotic”, adică pentru un sistem de relații ce organizează un ansamblu de unități distribuite conform celor două planuri — conținut și expresie — în elemente ale substanței („dată de variațiile fonetice ale expresiei lingvistice”, p. 51) și categorii ale formei („dată de structura literară, și anume de relațiile contractate între unități pe cele două axe — paradigmatică și sintagmatică”, p. 52).

Prin solidaritatea realizată de forma expresiei și forma conținutului se articulează semnul literar, similar modelului hjelmslevian al semnului lingvistic. Statutul „unităților distinctive” ale sistemului literar (poetic), relativ la plasarea lor în modelul menționat (avînd patru „compartimente”), este mai puțin clar.

În virtutea opțiunii pentru „structuralismul semiotic”, autorul realizează demersul structuralist în analiza poetică pornind de la principiul fundamental al imanenței operei, înțelegînd prin aceasta „(...) o izolare a acestuia [a obiectului] de condițiile ce îl determină” (p. 33), „o izolare temporară a obiectului, detașat de lanțul conexiunilor unde se plasează în mod natural” (p. 47). Într-o evoluție firească, cercetarea dezvoltîndu-se pînă la a deveni o interpretare semiotică, este adoptată „*imaneța lărgită*, cu toate implicațiile în domeniul altor structuri semiotice, cu care textul contractează relații precise” (p. 49) (în mod particular cu antropologia structurală și cu psihanaliza).

Ultimul moment al „parcursului” structuralist în analiza poetică îl constituie „sistemul deschis” ce permite o mai mare libertate semiotică. Această caracteristică i-o conferă literaturii ca sistem semnificativ sau care, prin natura sa, „concordă cu particularitățile elementelor proprii sistemelor deschise” (p. 56).

În momentul în care se reia problema structurii semnului, a celui lingvistic ca și a celui poetic, autorul abandonează modelul hjelmslevian al semnului, adoptat inițial, respingînd și modelul bilateral saussurian și pe cel triangular (ternar) oferit de Benveniste, Frege, Ogden și Richards — a căror concepție o consideră „mai mult sau mai puțin plată”, (p. 62) — pentru a le opune un model piramidal, cu elementele dispuse ierarhic: la bază referentul, în centru semnificatul, iar în vîrf semnificantul (p. 63).

Modelul presupune un volum ce se îngustează dinspre referent spre semnificant (considerat „inventar de foneme”, p. 63). Semnul poetic se realizează, din această perspectivă, ca semn lingvistic supus unor structurări retorice, realizate pe paliere multiple, conform unor transformări: de natură *prozodică* (în domeniul semnificantului), de natură *iconică* (în domeniul semnificatului), prin pînerea în relief a capacității de reprezentare (p. 5, 66). Semnul poetic este, așadar, în mod esențial, *vertical*. Procesul de semiotizare intensă la care este supus referentul semnului poetic explică aplecarea autorului către un studiu al acestuia sub aspectul iconicității (p. 62—68).

Aceeași ipoteză a iconicității o vădește și interpretarea dată în volum metasemelor (în accepțiunea autorilor *Retoricii generale*, cf. p. 69—70, 85), înțelegînd prin acestea *superseme* realizate prin procedeul suprapunerii semnificatului termenului figurat asupra semnificatului termenului propriu, „rezultînd o imagine poetică caracterizată prin iconicitatea unei sinteze” (p. 69).

Analizele, interpretările pe text ale lui Paul Micleău urmăresc o dezvoltare a „pluralității sensului” (p. 7), realizarea unei lecturi creatoare, prin participare afectivă, care să valorizeze, să „recupereze” — în termenii autorului — *eul creator* prin *creativitate a receptorului*. În sensul amintit dezvoltării semnele măresc — din punct de vedere semantic — semnificația elementelor lingvistice prin instaurarea unei viziuni inedite.

Importantă este, urmînd aceluiași coordonat, ideea potrivit căreia, între metofora realizată *in praesentia* și cea realizată *in absentia*, cea de-a doua este autentică, întrucît în acest caz termenul propriu lipsește. Această „*translatio absens*”, „sugerînd mișcarea de translație semantică ce dezvăluie metofora absentă” (p. 165), impune acea participare creatoare a lectorului pe care autorul o vizează.

Înaintînd pe această linie a „deschiderii”, a pluralității poetice și corelînd-o cu ideea de polivalență a structurilor (întemeiată pe polisemie, ambiguitate semantică și pe multiple relații între unități, polisemia și ambiguitatea fiind baza structurală a lecturii plurale), de inserție a unei structuri în alta etc., autorul pledează pentru caracterul totalizant al literaturii moderne.

De altfel coordonatele esențiale ale lucrării sînt : ideea lecturii plurale, fondarea semnului poetic pe iconicitate și tendința spre totalitate a literaturii moderne.

În analizele pe text autorul dezvăluie, printr-o remarcabilă finețe, o structură similară semnului (relativ la ierarhizarea nivelurilor, la semnul în semn) în poemul modern, unde principiul stratificării permite „degajarea suprapunerii mai multor poeme într-unul singur prin [procedul] «mise en abîme» și prin structurarea arhitectonică” (p. 9).

Aceste interpretări ce se vor, după cum subliniază însuși autorul, mai mult decît o simplă decodare, o participare la actul creator (p. 9) (fapt mărturisit și de apele la anumite surse, cum sînt cele oferite de E. Benveniste, G. Delleale, U. Eco, A. J. Greimas, R. Jakobson, J. Kristeva, S. Marcus, M. Borellă, J. R. Searle, I. Lotman, Tz. Todorov ș.a.) ne conving atît asupra caracterului „deschis” al perspectivei semiotice în abordarea textului poetic, cît și asupra posibilității de a lărgi progresiv cadrul interpretativ prin situarea cercetării într-o perspectivă comunicațională, punînd accentul pe dinamismul structurilor.

Martie 1984

Rodica-Elena Pop

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31

MELANIA FLOREA, *Structura grupului nominal în limba română contemporană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, 230 p.

Structura grupului nominal în limba română contemporană, reluare într-o versiune îmbogățită a tezei de doctorat, este prima lucrare mai amplă care tratează într-o viziune de ansamblu, sistematic și analitic, problemele majore ale grupului nominal în limba română actuală. Pornind de la înregistrarea și studierea unui bogat material lingvistic, selectat din lucrări beletristice, publicistice și politico-administrative din perioada interbelică și din ultimele decenii, autoarea realizează o descriere sincretică și taxonomică a grupului nominal, urmărind aspecte teoretice și aplicative.

În *Introducere* sînt definite conceptele fundamentale ale problemei în discuție : grup nominal, construcție nominală, expansiune, insistîndu-se, în mod special, asupra componentelor grupului nominal : *centru, adjunct*. Centrul, „constituentul care are același privilegiu de ocurență cu întreg constituitul” (p. 16), este tratat unitar, fără ambiguități. Atrage atenția descrierea centrului „AL” și „CEL” care, considerate pronume, fac parte, împreună cu substantivul, din grupuri binare exocentrice, *numeralul cardinal și ordinal* (de asemenea, interpretate original). Autoarea contrazice gramatica tradițională (care vede numeralul, după criterii semantice, interpretabil ca atribut al substantivului regent), argumentînd prin prezența obligatorie a prepoziției „de” calitatea de adjunct a numelui (și nu a numeralului) în construcții ca „treizeci de studenți”. Afirmînd că „nu se poate face sintaxă excluzînd sensul” (p. 22), autoarea îmbină, în funcție de natura elementelor discutate, metode moderne, generativ-transformaționale, analiza în constituenți imediați, cu descrierile oferite de gramatica tradițională, apelînd uneori și la istoria limbii ; se asigură astfel, pe lîngă formalizare, și surprinderea unor tipuri mai variate de structuri ale grupului nominal.

Deși o astfel de sintaxă pare, în general, mai dificilă, lucrarea cîștigă în accesibilitate prin descrierea amănunțită a simbolurilor utilizate, a tipurilor de scheme grafice și a criteriilor de clasificare a structurilor grupului nominal.

Capitolul al II-lea, *Structura grupului nominal*, cuprinde 361 de structuri grupate în funcție de centrul grupului nominal respectiv (substantiv, adjectiv pronominal, numeral, pronume, AL, CEL). Descrierea urmărește expansiunile grupului nominal ordonate în cadrul fiecărui subcapitol în funcție de dimensiune, de la structura minimă spre cele cu număr mai mare de

adjuncții. Foarte interesante sînt observațiile din finalul acestui capitol, care surprind unele particularități ale relațiilor sintactice din interiorul grupului nominal și, mai ales, merită subliniată preocuparea autoarei de a formula unele tendințe specifice evoluției grupului nominal în limba română actuală. Exemplele sînt numeroase, iar insistența asupra unor „inovații”, construcții greșite care tind să cîștige teren, este de fiecare dată motivată de explicații convingătoare.

Corpusul de 100 000 de cuvinte-temă, constituit din cîte 50 de pagini selectate din opere ale lui Eugen Barbu, Geo Bogza, Ioan Grigorescu, Al. Ivăsiuc, Marin Preda, precum și un text din ziarul „Scînteia” (1972), din care au fost extrase structurile prezentate în capitolul al II-lea, este cercetat și din punctul de vedere al analizei statistice. Capitolul al III-lea conține rezultatele acestei cercetări, concretizate în observații referitoare la frecvența diferitelor tipuri de unități centru sau adjuncți (vezi și tabelele de la p. 101, 110) și la semnificațiile pe care le are această distribuție în cadrul diferitelor stiluri funcționale ale limbii române (beletristic, politico-administrativ, publicistic).

Dintr-un alt unghi sînt privite structurile grupului nominal în capitolul următor. Numărul de adjuncți care pot fi admiși în jurul unui centru este diferit și, de aceea, tipurile de structuri trebuie clasificate și după dimensiune. Grupurile nominale monomembre, minimale, se diferențiază de cele care conțin adjuncți, acestea din urmă avînd o frecvență cu alit mai mică cu cît e mai mare numărul determinanților. Urmărind să evidențieze relațiile dintre diferite grupuri nominale și latitudinile combinatorii ale constituenților grupului nominal, autoarea încheie acest capitol, nu înainte de a oferi și un tabel (p. 150) cuprinzînd o imagine complexă a posibilităților reale de a intra în relație diverși constituenți.

Capitolul al V-lea, cu caracter aplicativ, cuprinde descrierea structurilor care prezintă interes și ridică dificultăți în fața aceluia ce urmărește predarea limbii române studenților străini. Problemele topicii adjuncțiilor și a articulării substantivului, utilizarea corectă a unităților *nîște*, *unii*, *cîțiva* (care prezintă anumite interferențe distribuționale) sînt tratate sistematic, urmărind, prin prezentarea unor delimitări, eliminarea confuziilor posibile. Regulele de ocurență sau suprimare a unităților *AL*, *CEL*, riguros formulate, pun la îndemîna profesorilor care predau limba română ca limbă străină un material accesibil și deosebit de util. De asemenea, unitățile *cine*, *care*, *ce*, cu valoare interogativă, sînt studiate în legătură cu valoarea de elemente de relație, evidențiindu-se prin exemple adecvate locul propoziției relative intercalate, precum și acordul pronumelui relativ în funcție de cazul numelui la care se referă.

Prin competența și minuțiozitatea tratării, prin diversitatea și bogăția materialului lingvistic studiat, prin metodologie și viziune, lucrarea, care face uz de o vastă bibliografie, reprezintă o valoroasă contribuție la studiarea sintaxei grupului nominal.

Aprilie 1984

Smaranda Lelușiu

Cluj-Napoca, str. Gheorgheni, 202/89

IOAN KOHN, *Virtuțile compensatorii ale limbii române în traducere*, Timișoara, Editura Facla, 1983, 282 p.

Domeniul special implicat în titlul acestei originale și bogat argumentate cercetări este pe cît de generos ca deschidere pentru știința și arta traducerii, pe alit de incitant sub raportul judecății analitice privind întemeierile ei teoretice. Pentru că fără precizările riguroase ale conceptului „compensației”, circumscris perspectivei funcționale (p. 29, 97 etc.) și înțeles de autor ca principiu fundamental în practica și teoria traducerii (p. 6, 27, 103, cap. IV), sensul general al titlului poate aluneca spre confuzii generate de însăși semnificația informațională a sintagmei „virtuți compensatorii”, conducînd, eventual, la presupunerea (total opusă intențiilor lucrării) că ar exista nu numai diferențe, ci și inegalități calitative între posibilitățile de exprimare ale limbilor. Cum însă sensul referențial al limbilor este, în esență, același, și deci traductibil în definiția actual fertilă a unui specialist ca E. A. Nida, poziție împărtășită întru totul, principal, de I. Kohn, conceptul compensației vehiculat de studiul acestuia se referă deci, în exclusivitate, la pierderile valorilor stilistice originale transpuse în materia concretă a unei alte limbi, tălmăcirea integrală a nivelului estetic-stilistic fiind recunoscută ca imposibilă în cercetarea modernă a fenomenului traducerii.

Deși își propune o orientare preponderent practică, apreciată ca o contribuție de stilistică comparată (p. 30) care să releve tipuri de probleme ale traducerii în limba română, actualizatoare ale virtuților ei stilistico-poematice și sensibil manifestabile în toate compartimentele

limbii prin strădania traducătorului-poet (cap. IV—VII), credem, totuși, că cercetarea de față prezintă, în primul rînd, un interes teoretic. Însăși justificarea titlului depinde de validitatea construcției teoretice, impunînd cercetarea fundamentării ei, mai ales pentru că aportul său acoperă perimetrul unui domeniu teoretic plin acum aproape de știința românească. Așa dar analiza noastră va stăruii prioritar asupra acestui aspect, nedetaliînd demonstrațiile particulare sau comparative ale valorilor compensatorii stilistice, justificat interpretate drept *ciștiguri* estetice și expresive independente dobîndite de transpunerile literare reprezentative, dat fiind că, în domeniul limbii de receptare, traducerea se manifestă ca un *proces original creativ* (p. 124—126). Prin urmare, aceste valori poetice trebuie incluse, drept trăsături caracteristice, în stilul marilor personalități literare și, firește, studiate de cercetarea stilistică pe această coordonată particularizantă, tot așa cum marii tîlmăcitori în limba română sînt, totodată, și marii ei poeți (textele edificatoare analizate în cap. IV—VI sînt semnate de M. Eminescu, St. O. Iosif, O. Goga, Al. Philippide, L. Blaga, Șt. A. Doinaș, E. Jebeleanu etc.). Pe de altă parte, structura „fundamentală a unei limbi, „geniul” și limitele ei, resursele de expresivitate existente, dar și cele încă neexplorate... sînt înregistrate cel mai exact de traducători” (p. 129), ceea ce înseamnă că, de fapt, virtuțile compensatorii ale limbii române în traducere fac obiectul îndreptățit al disciplinei numite stilistica limbii, care inventariează repertoriul expresivității lingvistice pe diverse criterii (tradițional, structural sau funcțional), așa cum au făcut, în știința română, D. Caracostea, I. Iordan, I. Coteanu, Șt. Munteanu, G. I. Tohăneanu etc. Dar, bineînțeles, discutarea aceluiași fapt stilistic din perspectivă comparativă nu poate fi decît o contribuție revelatorie de noi aspecte ale complexității fenomenelor, mai ales atunci cînd e făcută de un cunoscător competent al limbilor respective, așa cum este I. Kohn.

Determinată teoretic, perspectiva funcțională este cea prin care se examinează receptarea poeziei universale în limba română, compensația ca principiu făcînd posibilă eventuala „biruință a traducătorului asupra originalului”, cum spunea Blaga¹. Receptarea este consecvent observată ca proces bivalent (p. 27, 115—119), interferînd potențialul general al limbii cu cel al harului creator-stilistic al poetului traducător. Totodată, ceea ce conferă deplină legitimitate transunerii poetice este *obligativitatea* de a „îmbogăți și lărgi capacitatea expresivă a limbii”², „deștelînd noi teritorii lingvistice” (F. Rosenzweig) prin mobilizarea latențelor limbii și a inventivității traducătorului, în dubla lor confruntare competitivă: cu spiritul limbii traduse și cu adevărul poetului tîlmăcit.

Pornind de la postulatul că „orice act de limbaj este în același timp un act de traducere — atît la polul expresiei cît și la cel al înțelegerii” (p. 26), demersul teoretic al lui I. Kohn se situează într-un cadru interdisciplinar coerent, constituint un „sistem” bazat pe două principii fundamentale: „traductibilitatea sensului general (referențial) al mesajelor și compensația valorilor stilistice, datorită căreia o transpunere rezistă ca valoare estetică autonomă într-un spațiu nou literar” (p. 6). Înscrisă în limitele lingvisticii aplicate, această „teorie a traducerii” interferează totodată instrumentele de analiză ale esteticii, teoriei literare, psihologiei sau teoriei comunicării (p. 258), detașîndu-se ca independentă tocmai prin necesara complementaritate a domeniilor componente. În aliajul acestora s-ar fi putut integra, cu aceeași întemeiere, după părerea noastră, o întreagă serie de achiziții și deschideri dezvoltate mai recent de diverse discipline și orientări³, cu atît mai mult cu cît autorul recunoaște valabilitatea tezei conform căreia problemele traducerii sînt cele ale întregii filozofii și culturi (G. Steiner).

În capitolele I—III cercetarea de față își argumentează solid cadrul teoretic, amplificîndu-l într-o dezbatere de idei generale, bine documentată și coordonată de un spirit exigent informat, căruia nu-i lipsește maleabilitatea. Opiniile tradiționale, notorii, care recuză traducerii orice legitimitate, revitalizezate în sisteme științifice moderne, sînt expuse pe larg, pentru a fi combătute progresiv și nuanțat, fără a infirma acele aspecte ale acestora ce au adus elucidări privitoare la complexele laturi ale problemei. Pe de altă parte, traductibilitatea sensului general este susținută pe temeiul echivalenței relative a mesajelor (idee comună multor poziții contemporane: Jakobson, Mounin, Nida, Levý etc.), acceptîndu-se cognoscibilitatea unitară a realității și obiectivitatea generală a legilor comunicării, și ajungîndu-se în final la ideea că fiecare idiom posedă mijloace de expresie egale ca eficiență comunicativă. Adoptînd această viziune, I. Kohn

¹ L. Blaga, *Cum am trad is pe Faust*, în „Steaua”, VIII, 1957, nr. 5, p. 88.

² G. Murnu, *Hiada*, Introducere și note de D. M. Pippidi, București, 1967.

³ Profitabile prin sugestiile degajate și, totodată, integrabile în sistematizarea teoretică propusă ni se par a fi și alte elemente ale receptării ca act valorizator estetic: ciștigurile sociologice literare sau cele ale diverselor direcții ale semiologiei literare, aportul semiologiei culturii (I. Lotman) al simbolicii generale, cercetările de tipologie funcțională a textelor, teoria textului și a intertextului etc.

o corelează cu o consecință a direcției adverse, după care fiecare limbă decupează diferit realitatea extralingvistică, printr-un mod de analiză specific, așa încât orice traducere nu e posibilă decât dacă se depășesc aceste incongruențe lingvistice. Discutarea intraductibilității este determinată de nevoia unei replici față de larga autoritate a promotorilor ei, clasici și moderni, implicând perspectiva lingvistică (de la Humboldt pînă la absolutizările lui Weisgerber, Bloomfield, Harris ori de la relativismul lui Whorf și Sapir pînă la Benveniste, Martinet etc.) și cea estetică (net afirmată mai ales de Croce, dar avînd adepți fervenți printre mulți alți gînditori). Credința unificatoare a tuturor acestora se sprijină pe rolul activ al limbii în cunoaștere, idee care a fertilizat, pe altă cale, orientările actuale poststructuraliste, și care, în ordinea de idei a relației limbă — gîndire, prevalează ca formativă limba, forma devenind unică, de neînlocuit, creație în și prin cuvîntul necesar, irepetabil, intraductibil, nesubstituibil. La polul opus, totala traductibilitate are reprezentanți la fel de categorici, descinzînd azi din resurecția raționalismului și a universalismului lingvistice, prin contribuția gramaticii generativ-transformaționale a lui Chomsky, a universalismului integral al lui Hjelmslev sau a întregului mentalism structuralist. Acesta din urmă își revendică ascendența tocmai din gîndirea reflexiv-teoretică a lui Goethe⁴ (citată de I. Kohn ca adept, ce-i drept, mai puțin fanatic, al „taberei” intraductibilității), care afirmă prioritatea conținutului pur în valoarea poetică, atunci cînd vorbește de deplină conservare a poeziei transpusă în proză. De unde mentalismul și o anumită semantică trag concluzia că traducerea marilor poeme în versuri într-o versiune „prozaică” este mult mai adecvată și pliabilă la sensul originalului⁵.

Cercetarea lui I. Kohn are meritul teoretic al „ancorării” în mijlocul celor două extreme, pe direcția traductibilității relative care se conjugă cu principiul funcționalității limbii (Jakobson și Levý), propunînd categoria „compensatiei” ca o consecință a poziției adoptate (p. 29), capabilă să valorifice elemente ce par ireconciliabile, cum ar fi noțiunea de cîmp semantic sau cea a conotației, alături de ideea unor valori estetice particulare încorporate de materia sensibilă a fiecărei limbi.

Așadar transpunerea *ad litteram* este condamnată ca alteratoare a sensului poetic, urmarea fidelă a modelului neputînd suplini ecorile sugestive ale formei inițiale, încărcată de specificul devenirii ei istorice, culturale și estetice, în timp ce modul „*adaptativ*” este indirect implicat prin definirea obiectivului principal al traducerii. Acesta constă în *identitatea de efect* (p. 95), rezultînd din perpetua reinnoire a convenției cu publicul (p. 97) sub imperativele refacerii unei receptări similare cu cea preconizată în original. Recuperarea inevitabilelor pierderi stilistice se realizează prin corespondențe funcționale în limba de traducere, analoage intențiilor originale. Recompunerea adecvată a esenței semnificative și estetice a operei traduse este asigurată de funcțiile contextuale echivalente ale transpunerii, vizînd efecte similare cu ale originalului și subordonate acestuia.

Neglijată sau direct infirmată de pozițiile extramiste, unitatea inextricabilă dintre sunet și sens redevine scopul major al traducerii (p. 259), *recompunînd întregul* operei transpuse. Ca produs, noua realizare se plasează ideal la limita sensibilă dintre statutul de reproducere artistică a modelului și cel de creație poetică originală, autonomă și reflectînd personalitatea poetului traducător⁶, pe cînd procesul actului traductiv se definește numai ca activitate original-creativă. De aceea traducătorul inspirat este, prin excelență, creator de limbă și de noi valori stilistico-estetice, relevabile în orice limbă, fiindcă toate limbile au propriile lor virtuți compensatorii, „compensăția” nefiind caracteristică vreunei limbi anume. În acest sens, nu putem decât regreta ambigua folosire a termenului din însuși titlul lucrării analizate, în limitele căruia este posibilă și falsa impresie a unor calități compensatorii principal specifică numai limbii române.

Aprilie 1984

Rodica Marian

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

⁴ Goethe, *apud* Galvano dela Volpe, *Critica gustului*, București, 1975, p. 131.

⁵ Galvano dela Volpe, *op. cit.*, p. 126—140.

⁶ Mulți poeți traducători, ca P. Valéry sau M. Eminescu consideră, explicit sau implicit, traducerea poetică ca o operă de creație originală; aceeași idee e larg acceptată în diverse culturi (de exemplu, în antologiile poetice portugheze, traducerea sint incluse printre poemele originale ale autorilor, fără nici o rezervă).

PETRU OALLDE, *Lupta pentru limba românească în Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1983, 322 p.

Printre ultimele apariții în colecția de lingvistică a Editurii Facla se înscrie lucrarea semnată de profesorul Petru Oallde de la Reșița. De data aceasta (față de alte cărți apărute, în aceeași colecție) este mai greu să fixezi lucrarea sub aspect tematic; o poți așeza tot altfel de bine la istoria lingvisticii, la istoria culturii, unele capitole la istoria învățămîntului românesc, altele la istoria presei; lucrarea acoperă o arle bogată de probleme, dintr-o regiune a țării, Banatul, ideea principală fiind lupta pentru apărarea și conservarea limbii române la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Sîntem avertizați în primele pagini, *Către cititori*, de metoda la care a fost obligat să apeleze, cea a „identificării autorului cu documentul” (p. 6), căci, într-adevăr, în „abundența de material” cu care a operat (încă un merit al lucrării), altă soluție nici nu se putea găsi. Recurgînd la acest procedeu, autorul a transformat lucrarea și într-un instrument de lucru prin bibliografia bine aleasă și bine ordonată, dovedind o multitudine de cunoștințe. Nu toate informațiile puse în discuție vor fi reținute, dar cu siguranță activitatea lui Vicențiu Babeș și Alexandru Mocioni, prin această carte, își va ocupa locul cuvenit în istoria luptei pentru drepturile poporului român, iar ei în galeria de intelectuali ai timpului.

Se dovedește cu argumente „intensitatea și amploarea, complexitatea și măreția luptei bănățenilor pentru apărarea și afirmarea limbii române” (p. 300). Banatul, provincia cea mai de vest a României, a avut un specific al său, asemănător într-o măsură doar cu Bucovina. Nu ar fi fost rău dacă autorul ar fi introdus un capitol în care să fi comparat activitatea din acest domeniu — un aspect al luptei pentru drepturi naționale — din cele trei provincii din Austro-Ungaria (Banat, Bucovina, Transilvania), și, într-un alt capitol, să-l fi încadrat și comparat cu preocupările din Țările Române. Ceva asemănător a realizat Doina David în lucrarea *Limba și cultură*. Avantajul ar fi fost dublu: s-ar fi dovedit unitatea și comunitatea de principii în lingvistică și istorie din toate provinciile românești și s-ar fi scos în evidență specificul (și pionieratul) activității bănățenilor, care, e drept, la un moment dat, în condițiile aprige ale legilor dualismului, era mai mult decît o simplă activitate, era un act de patriotîsm. Autorul subliniază această idee: „...toți românii din Austria (Austro-Ungaria) aveau la îndemînă un program foarte cuprinzător și foarte limpede, spre a se orienta în lupta lor națională, de apărare și afirmare a limbii române” (p. 13).

Cartea este împărțită în trei mari capitole: 1. *Climat cultural-național românesc, în Banat, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, 2. *Coordonatele principale ale luptei pentru apărarea și afirmarea limbii române*, 3. *Factorii principali care au acționat pentru apărarea și afirmarea limbii române*. Primul și al doilea au cîte trei subcapitole, iar ultimul este divizat în 6 subcapitole. Am dat aceste amănunte pentru a demonstra că, pe lîngă complexitatea materialului, el beneficiază și de o sistematizare operațională.

Problemele specifice de limbă sînt discutate în subcapitolul *Lupta pentru cultivarea limbii române* (p. 132—177), unde cititorul va lua cunoștință de activitatea lui Simeon Mangiuca, „cel mai mare filolog al Banatului” (Iosif Vulcan), Atanasie M. Marienescu și alții, ceva mai mult, de aportul bănățenilor la cunoscuta polemică dintre partizanii principiului seriei fonetice și susținătorii principiului etimologic, unul din subiectele cele mai viu discutate la vremea respectivă. Ar fi trebuit scos în evidență că lingviștii bănățeni au avut și meritul de a nu cădea în păcatul „denaturărilor latiniste”.

În subcapitolul *Presa românească în lupta pentru apărarea și afirmarea limbii române* (p. 268—276), autorul pune în discuție, cam expeditiv, materialele referitoare la limbă apărute într-o serie de ziare și reviste ale timpului. Sîntem convinși că numărul articolelor din acest domeniu a fost mai bogat în presa vremii (mai ales în „Tribuna poporului”, „Luminătorul”, „Speranța” și altele). Nu ar fi fost lipsit de interes comentariul articolelor de istorie și limbă publicate de bănățeni în revistele care apăreau în alte regiuni românești, problemă văzută în ideea contribuțiilor și răspîndirii ideilor, a legăturilor dintre toate provinciile românești.

Cu un subiect inedit, lucrare de certă valoare pentru cercetările de sociologia culturii, cartea lui Petru Oallde completează, dar și incită la noi cercetări, și în alte provincii și pentru alte perioade.

Aprilie 1984

Gabriel Vasiliu

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

Caiet de semiotică (2), Universitatea din Timișoara, Facultatea de Filologie (multigrafat), 1983, 147 p.

Apariția celui de-al doilea număr al unui *Caiet de semiotică* timișorean reprezintă un gest sahar în „horizontul de așteptare” al cititorului contemporan, asaltat de pretenziile de ecourile cercetării semnelor, un domeniu pe cât de fascinant, pe atât de labirintic. Pentru specialist, lectura celor unsprezece studii are un efect dublu, fiindcă, punându-l în fața unor idei, soluții sau încercări originale, îl invită la o evaluare individuală a fiecărei contribuții, dar și la o tentativă de a surprinde direcțiile unei orientări teoretice comune — omogene în baza spiritului de grup —, dincolo de diversitatea tematică sau metodologică firească.

Prezentarea materialelor într-o succesiune dictată de ordinea alfabetică a numelui autorilor este comodă, din punctul de vedere al redacției, dar dezavantajoasă pentru cititorul interesat de anumite aspecte ale cercetării semiotice. Titlurile studiilor sînt, desigur, un prim semnal în orientarea lectorului, dar nu totdeauna concludent. În raport cu un necesar și posibil decupaj tematic.

Mi se pare că din multitudinea conceptelor și a procedurilor din sfera semioticii se pot delasa patru „zone” de interes în care s-ar înscrie contribuțiile timișorene: *intertextualitatea, actele de limbaj, abordarea textului narativ literar, prefața — ca tip de discours*.

Intertextualitatea este unul dintre conceptele cu o uluitoare forță de atracție asupra semioticienilor aparținînd, spiritual, spațiului european, iar în ultima vreme și asupra celor mai numeroși cercetători ai literaturii, independent de programul teoretic la care aderă. Așa se face că, uneori, întîlnim surprinzătoare asociații de idei, implicînd categoria intertextualității în variate raporturi (de identificare, de cauzalitate, de finalitate) față de un fapt, un aspect, un fenomen sau un proces, ceea ce conduce, inevitabil, la o considerabilă lărgire a sensului său, paralel cu diluarea puterii explicative și a capacității sale operaționale.

Studiul lui Ivan Evseev, *Intertextualitatea simbolului arhetipal*, și al lui Livius Ciocărlie, *Considerații asupra poieticității*, nu sînt amenințate de un pericol precum cel semnalat mai sus, pentru că, o dată definiți termenii de bază, autorii rămîn fideli unui sens.

Astfel, vîndînd în conceptul de intertextualitate „semnificația unei duble depășiri metodologice” (p. 27), o depășire a „metodologiei comparatiste” înguste și o alta a doctrinei structurale care proclama „autonomia și autarhia elementelor lingvistice în cadrul discursului artistic” (p. 27), Ivan Evseev își înscrie cercetarea *simbolului arhetipal* sub incidența intertextualității, pentru a putea deduce natura lui *paradigmatică*, prin aproximarea acestui „mecanism de interdependență dintre structuri sintactice sau ansambluri lineare” (p. 31) care definește intertextualitatea.

Printr-un examen polemic, Livius Ciocărlie constată „neputința de a defini poieticitatea intratextual” (p. 22) și propune o ipoteză conform căreia poieticitatea ar trebui concepută „ca producătoare de structuri nu intra- ci intertextuale, altfel spus ca proces transformator” (p. 22). Deși preia termenul de *transtextualitate* de la Genette, care îl folosește pentru a desemna existența relației dintre texte, dincolo de tipurile ei posibile (precum *intertextualitatea, metatextualitatea, paratextualitatea*, adică „relația” de imitare și transformare, la care adaugă și *arhitextualitatea*), autorul articolului preferă să nu-l diferențieze de cel de intertextualitate, mult lărgit astfel, ca sens. E sigur însă că „La capătul unei istorii transtextuale a poeziei s-ar ști mai bine [...] în ce constă poieticitatea ei” (p. 24).

Actele de limbaj și, prin ele, unele aspecte pragmatice, cu problematica lor complexă, adesea altfel de variat pusă și rezolvată, sînt prezente în eulgerea timișoreană prin trei contribuții: Mihaela Poenaru, *Il dit (que) oui*, Smaranda Vultur, *Obliger ou persuader? — Quelques remarques sur une stratégie conversationnelle* și Maria Foarță, *Retorica participării. Figurile interlocutorilor în discursul științific* (Sec. XIX).

De la un studiu la altul se remarcă o delimitare din ce în ce mai restrictivă a *situației comunicative* în care au loc actele de limbaj, de la situația de vorbire, în general (sau contextual dialogal), la dialogul sau conversația copiilor și, în fine, la discursul științific. Dar, simultan, constatăm și o modificare justificată și previzibilă a platformei teoretice adoptate, determinată tocmai de specificul fiecărei situații comunicative vizate.

Astfel, în examinarea raportului dintre *discursul direct* și *cel raportat*, Mihaela Poenaru se folosește de rezultate ale *teoriei actelor de limbă*, pentru a aduce soluții sau sugestii referitoare la statutul și funcționarea unor verbe (performative, argumentative, perlocutive etc.) în cadrul actelor ilocutionare și perlocutionare. Ceea ce face însă mai dificilă evaluarea rezultatelor, a perspectiveilor deschise de abordarea propusă, este absența unor explicații (precizări) mai cuprinzătoare privind posibilitatea delimitării *discursului raportat*, în accepțiunea preluată de autoare din lucrarea *Pédagogie du discours rapporté*, Paris, 1976 (și diferită parțial de cea cu care ter-

menul apare la R. Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, 1963, p. 183 sau la J. Rey-Debove, *Autonymie et métalangue*, in „Cahiers de lexicologie”, II, 1967, p. 15–19), de *discursul indirect* (în sensul său „clasic”).

În scopul unei interpretări preponderent pragmatice, aplicată unui material conversațional autentic (înregistrat „pe viu”), Smaranda Vultur recurge la elemente ale *teoriei acțiunii* și la *tehnica analizei discursului* pentru a separa teoretic, izolând provizoriu, aspecte substanțial diferite. Planul acțiunii, dominat de strategia ludică, și cel al interacțiunii, dominat de strategia discursivă, se întrepătrund permanent în „dialogul” copiilor, susținându-se uneori reciproc, altele subminându-se, ceea ce sporește gradul de dificultate în fața oricărei încercări de a surprinde regulile care dirijează înălțuirea lor „suprapusă”. Printr-un demers analitic caracterizat de siguranță în minuirea metodei și coerența gândirii teoretice, autoarea schițează o sintaxă a jocului (acțiunii), grefată pe o pragmatică a discursului, pentru a observa că „L'acte de discours coïncide avec la simulation des action” (p. 131), tot așa cum „L'échange verbal a le rôle d'exhiber ce déficit [absența unei forme comune de joc — n.n., C.V.], en préparant le terrain pour une négociation possible des conventions du jeu et aussi pour une vraie conversation” (p. 133), sau pentru a preciza multitudinea rolurilor pe care o singură replică le poate „închide”: participant la un dialog de tip agresiv, non-cooperativ; actant într-o scenă simulată; comentator al scenei; distribuitor de roluri ale jocului; comentator implicit al „normelor” care dirijează repartizarea rolurilor (cf. p. 132).

Studiul Mariei Foartă demonstrează fertilitatea reexaminării unor *date vechi* dintr-o *optică nouă*, când aceasta din urmă nu este căutată ci, dimpotrivă, se impune firesc printr-o perfectă aderență la obiect. *Retorica participării* construiește imaginea completă și sistematică a unui aspect al textelor științifice românești din secolul al XIX-lea: relațiile emițător-receptor (= locutor-interlocutor sau autor-cititor), așa cum se reflectă ele în tipul de discurs, urmărit într-o anumită etapă a evoluției sale. Plecând de la fapte, pentru a ajunge la generalizări, din traiectoria demonstrativă nu lipsește nici *interpretarea* rezultatelor, prin transpunerea lor într-un sistem pragmasemantic discursiv.

Investigarea *textului narativ* este diversă; alături de basm este cercetat romanul (de la cel românesc contemporan, la romanul realist francez); aspectele urmărite sînt și ele foarte diferite (fie raportul dintre „dire” ca prezicere și „faire” ca întimplare în *Povestea lui Harap Alb*, fie simbolica unui roman al lui Zola, fie o strategie semiotică flaubertiană sau convertirea confesiunii în narare la Marin Preda), după cum variate sînt și metodele de abordare.

Elena Ghiță (*Prediction et/ou prolepse*) își realizează analiza apelînd la *decupajul textului în secvențe narative*, după modelul lui Bremond, secvențe grupate apoi în episoade, iar acestea în serii succesive. Actul (pre)zicerii funcționează discursiv atît ca liant narativ, cît și ca generator, prin prefigurare de evenimente.

În studiul amplu al lui Marcel Pop-Corniș (*Confession and Narrative in Marin Preda's „The Most Beloved Man on Earth”*), în pofida numeroșilor termeni preluați din „nomenclatura” semiotico-narativă, ni se pare că putem descoperi mai curînd un comentariu critic, trădînd sensibilitatea analitică a unei inteligențe intuitive, decît o cercetare literară întemeiată semiotic.

Văzută ca un roman al raporturilor umane derivate din „starea comunicativă” a societății moderne, *Bouvard et Pécuchet* (cf. Margareta Gyuresik, *Stratégies sémiotiques dans „Bouvard et Pécuchet”*) acceptă o lectură interesată de determinarea unor atitudini discursive *semnle* (semiotic) motivate. Degajarea și interpretarea comportamentelor naratorului, pe de-o parte, și a protagoniștilor, pe de altă parte, față de *limbaj*, evidențiază o strategie constant parodică a naratorului, generată prin (sau raportată la) tentativele serioase ori subversive ale eroilor de a schimba codul, chiar inventîndu-l.

Un alt comentariu critic convingător, cu fine observații și sugestii, este cel semnat de Anca Oprea (*Elemente simbolice în romanul „L'assommoir” de Emile Zola*). Categoria simbolului este privită, de această dată, din interiorul unui spațiu textual finit și delimitat tipologic: o operă literară narativă. Pornind de la rezultatele analizei întreprinse, un interes deosebit ar fi stîrnit posibilele generalizări și ipoteze cu privire la statutul, mecanismele de producere și formele simbolului literar narativ, dacă acceptăm că există un asemenea tip. Pentru că, deși *cercetarea simbolului* (sau *simbolica*, în sensul lui Todorov) a luat proporții copleșitoare, amplificîndu-se în timp și spațiu, în cuprindere și adîncime, mai există întrebări fără răspuns. Lingvistul și poeticianul continuă să se interogheze *cum, în ce condiții și cîl* din semnul lingvistic trebuie să se transforme pentru ca el să devină simbol literar. Or, fiecare nouă contribuție, pe această direcție, nu poate fi decît utilă.

Discursul prefețel constituie obiectul a două dintre studiile *Caietului de semiotică: La troisième préface de Stendhal au roman Lucien Leuwen — Entre le discours et le récit*, de Rodica Binder, și *Nivele narrative în discursul prefeței* de Pia Teodorescu Brînzeu. Nu este, desigur, întîmplătoare opțiunea autoarelor pentru texte din secolul al XIX-lea, texte în care, în general,

se reflectă cu fidelitate mentalitatea literară a vremii. Prefetele, aduse în discuție prin variantele lor succesive și supuse unor analize de tip naratologic și diacronic, dezvăluie structuri și semnificații insesizabile la prima vedere. Astfel, textul celei de a treia prefețe la romanul *Lucien Leuwen* este, „moutié récit, moutié discours” (p. 11), iar în planul semnificațiilor este comparabil cu enigma.

Al doilea studiu menționat se ocupă de suita prefețelor poetului englez W. Wordsworth, cuprinzând cinci texte care însoțesc, pe rând, cele cinci ediții ale *Baladelor lirice*, publicate împreună cu S.T. Coleridge. Autoarea constată că pe parcursul celor 50 de ani care despart prima ediție (1798) de ultima (1849–1850) „Complexitatea structurii discursive a textului analizat a suferit anumite mutații determinate de schimbarea contextului pragmatic” (p. 122), astfel încât în ultima sa variantă, „prefața nu mai interesează pentru discursul explicativ pentru care a fost concepută de Wordsworth, ci pentru discursul său interpretativ. [...] Structura polemică se pierde și ea, anti-subiectul confundându-se cu obiectul și anulând valoarea pragmatică a discursului persuasiv” (p. 123). Am subliniat termenii care, în optica autoarei, ar numi nivelele narative ale textului prefeței.

În finalul acestor comentarii aș remarca două aspecte: mai întâi puternica influență pe care direcția semiotică reprezentată prin Greimas o exercită asupra unora dintre autorii volumului, influență vizibilă mai cu seamă la nivelul terminologiei. Din această cauză, în unele studii se observă o anumită ambiguitate terminologică generată de însăși structura articolelor din *Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, al lui Greimas și Courtès (folosit ca sursă), precum și de caracterul circular, vicios al definițiilor (explicațiilor) date de autorii dicționarului.

Există o notă comună, o idee cu rol unificator (specifică majorității materialelor publicate în *Caiet*), chiar atunci când nu ia forma unui principiu explicit formulat. Este dorința de a repune în drepturi diacronia, nu neapărat ca perspectivă în cercetare, ci mai curând ca *mod de existență* a faptelor de cultură. Doar în raport cu acest mod de a exista, istoric, transformator, putem înțelege și explica prezentul, cu propriile sale fapte și forme de cultură.

Aprilie 1984

Carmen Vlad

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31

Semiotică și poetică. Contribuții la studiul dialogului, Universitatea din Cluj-Napoca. Facultatea de Filologie (multigrafiat), 1984, 148 p.

Dacă natura și caracteristicile obiectului de studiu se răsfing într-o anumită măsură asupra modalităților sale de abordare, a demersului explicativ, atunci acesta este cu siguranță cazul celor cinci contribuții pe care le înmănunchează prezentul volum. Spiritul polemic, argumentația alertă și convingătoare, coerența discursului exegetic a căruia progresie se realizează de la un studiu la altul, lectura incitantă, generatoare de inepuizabile reflecții, sînt notele pe care dialogul, obiect de studiu, le transmite celor cinci studii despre dialog.

Și pentru că am început cu trăsăturile comune, menționăm pe lângă convergențele „stilistice” și tematice, sugerate sau formulate explicit de titlul volumului, unitatea de perspectivă (semiotică, cu reliefarea aspectelor pragmatice) afirmată programatic de Carmen Vlad în *Prolegomena*.

Această viziune unitară, centrată în jurul definirii dialogului ca interacțiune predominant verbală, este de fapt rezultanta coroborării a cel puțin trei domenii de cercetare conexe: teoria enunțării, a actelor de limbaj (de vorbire) și teoria (lingvistica) textului, după cum se are în vedere statutul de unitate discursivă, natura eminamente acțională sau dimensiunea intra/intertextuală a dialogului.

Produs al unor fertile schimburi de opinii efectuate în cadrul seminarului intercatedre de poetică și semiotică condus de Carmen Vlad, prezenta lucrare răspunde unei duble necesități, tot mai acut resimțite la ora actuală, când cercetările asupra dialogului cunosc o sensibilă recrudescență: sistematizarea importantei cantități de informație vehiculată de literatura de specialitate și, implicit, integrarea diverselor orientări teoretice într-o viziune globală, coerentă, pe de o parte, iar pe de altă, degajarea particularităților de funcționare a dialogului artistic, ficțional, în ipostaza sa de pseudodialog liric și de intertext narativ sau dramatic.

Volumul debutează cu o introducere care fixează tema și cadrul discuției, lansînd totodată principalele repere teoretice care o vor jalona pe tot parcursul ei. Se justifică opțiunea pentru aparatul semiotic ca modalitate de aproximare a discursului dialogal în plan pragmatic, semantic și sintactic. Se relevă apoi aspectele particulare pe care cele cinci autoare le aduc în discuție,

aspecte legate de domeniul de referință și de demersul exclusiv sau predominant teoretic — este cazul studiilor semnate de Liana Pop, Elena Dragoș și Doina Modola Prunea — contracarați în mod fericit de factura predominant aplicativă a celor semnate de Felicia Șerban și Georgeta Antonescu.

Amplul preambul teoretic al Liane Pop pornește de la accepțiunile cele mai largi ale termenului de dialog (prototip al relațiilor interumane, principiu universal al gândirii și al limbajului), pentru ca, printr-o restringere progresivă a sferei noționale, să ajungă la accepțiunile curente de „discurs dialogat” în opoziție cu cel monologat, apoi la accepțiunile proprii unor autori (Greimas-Courtès: „unitate discursivă” sau Anca Măgureanu „modalitate discursivă”) și de aici la definiția acreditată de praxiologia lingvistică: interacțiune predominant verbală implicând un anumit tip de structurare a discursului, reperabil în toate subtipurile (speciile) de dialog: conversație, dezbateri, interviu, tranzație, polemică etc.

Partea a doua, cea mai extinsă, procedează la analiza dimensiunilor semiotice ale dialogului: pragmatică, semantică și sintactică, integrând fiecare la rându-i o triplă componentă: locuționară (sau/și nonlocuționară), ilocuționară și perlocuționară, după J. I. Austin. Se conturează astfel următoarele direcții de cercetare: *pragmatica situațională*, ce studiază „determinările pre-acționale” ale dialogului (p. 9), și anume coordonatele spațio-temporale și protagoniștii cu determinările lor externe („cadru figurativ” al dialogului, după Benveniste) și interne („configurația sa modală”, după Rengstorf), iar pe de altă parte *pragmatica acțională*, ce studiază „valențele dialogale ale actului”, constituind după opinia autoarei, „forța sa ilocuționară” de interacțiune care-l opune monologului definit ca acțiune (p. 17). Urmează apoi *semantică* dialogului cu subdiviziunile *pragmă-semantică* și *semantic-referențială*, prima definind dialogul ca unitate acțional-discursivă, iar cealaltă ca „principiu constitutiv al textului” (după A. Măgureanu), prima incluzând nivelurile ilocuționară și perlocuționară, iar cealaltă nivelul locuționară. Ultima și pare-se cea mai curentă modalitate de aproximare, *sintaxa dialogală*, studiază mărcile verbale și nonverbale care fac din dialog o „interacțiune mixtă”. Mărcile sintactice sînt eșalonate și ele la nivel locuționară (elipsa, substituția și parataxa), ilocuționară (mărci anticipative) și perlocuționară (mărci retroactive).

Se impuneau aici, credem, citeva referiri la incidența unor categorii pragmatice ca timpul de elaborare a mesajului, corelativ cu codul său oral sau scris, tipul de discurs (descriere, povestire, discurs abstract) asupra organizării sintactice, în speță asupra structurilor preferențiale ale dialogului. S-ar fi cuvenit de asemenea includerea printre „mărcile semantice ale referinței externe” (p. 32) a deicticelor (pronominale, adverbiale și verbale), care validează o altă accepțiune a dialogului ca succesiune de instanțe discursive. Ne întrebăm, în ultimul rînd, dacă distincțiile stabilite între cele trei paliere ale actului la nivel pragmatic, semantic și sintactic nu sînt excesiv de tranșante și de aceea nu totdeauna îndeajuns de relevante.

Apreciem vasta informație ce stă la baza acestui studiu teoretic, prelucrată cu competență și discernămint de către autoare.

În articolul *Monolog și dialog în poezia lirică — Pseudodialogul* —, Felicia Șerban ne oferă o serie de considerații pertinente asupra modului specific genului liric în care acesta își apropiază dialogul. Prima parte prezintă o tipologie a actelor de comunicare pornind de la variatele aptitudini combinatorii ale unor categorii de bază: monolog scris real/fictiv, monolog vorbit real spontan/elaborat, dialog scris real/fictiv, dialog vorbit real spontan/elaborat.

În concepția autoarei orice „creație beletristică este un monolog adresat” cititorului (p. 43), un monolog real în care se însinuează uneori dialogul fictiv între personaje. Partea a doua statuează condițiile necesare instaurării unui dialog propriu-zis, condiții valabile atât pentru cel real cit și pentru cel ficțional: vorbirea directă, interacțiunea, nonidentitatea locutorului, comunicare realizată (nu virtuală). Orice derogare de la aceste condiții transformă dialogul într-un pseudodialog, fapt ilustrat sugestiv de exemple inspirate, alese și analizate cu finețe de către autoare.

Am avea de făcut o singură observație în ce privește comentariul interpretativ al versurilor populare de la sfîrșitul paginii 44 și începutul paginii 45. Mijloacele poetice desemnînd pe intermediarul comunicării nu arată numai „că emițătorii mesajelor se află la distanță”, ci preciau, printr-un fel de mimetism, ceva din încălțătura afectiv-emoțională a instanței discursive care a generat mesajul, adăugîndu-i acestuia o serie de conotații subiective: cuc — singurătate, prun — împlinire, spin — disperare.

Studiul despre *Dialogul în discursul narativ* al Elenei Dragoș își propune aproximarea dialogului în perimetrul textului narativ în care el „se manifestă ca element de intertextualitate” (p. 52). De aici decurge necesitatea studierii lui în relație cu discursul care îl produce, el însuși fiind la rîndu-i „generator de discurs”.

Amplele și solid fundamentatele preliminarii teoretice vizînd discursul în general (natura sa acțională, care-l sustrage domeniului lingvisticii incluzîndu-l în cel al semioticii, în speță al

pragmaticii, raportul discurs — enunțare, ambreiajul și debreiajul enunțiativ) și discursul literar în special (raportul text — discurs și motivarea „stării de discurs” a literaturii, dialogul în discursul narativ) ne oferă o adevărată „călătorie textuală”, ca să folosim un termen vehiculat de însăși autoarea acestor interesante incursiuni în universul de idei al unor surse de referință (T. Todorov, M. Pagnini, H. Plett, van Dijk).

Partea a doua a studiului întreprinde o suită de succinte comentarii de text în vederea degajării principalelor modalități de integrare a dialogului în diegeza practicate în arta narativă românească: verbe declarative însoțite sau nu de adverbe sau adjective calificative, a căror prezență atenuază, dar a căror absență potențează la maximum forța ilocutionară a dialogului, debreiajul enunțiativ de gradul II sau III prin care dialogul generează o nouă povestire, debreiajul enunțiativ prin care dialogul se amalgamează cu monologul sau cu stilul indirect liber. Aceleași remarci ca și mai sus în ce privește bogăția și pregnanța materialului ilustrativ, care ne prilejuiește din acest punct de vedere un fel de „călătorie textuală de gradul doi”.

Articolul Georgetei Antonescu vizează cîteva *Aspecte ale dialogului în nuvelele lui C. Negruzzi*: aspecte statistice care pun în evidență locul și rolul crescînd pe care îl are dialogul în desfășurarea epică a nuvelor, de la cea de debut (*Zoe*) la cele de maturitate (*O alergare de cai* și *Alexandru Lăpușneanu*), fapt legat direct de evoluția tehnicii narative a lui C. Negruzzi, de perfecționarea procedurilor de inserare a dialogului în diegeza.

Unghiul diacronic, dominant în prima parte a articolului, cedează locul celui funcțional în partea a doua, care examinează funcțiile dialogului în perimetrul celor trei nuvele: funcția diegetică, de caracterizare a personajelor, cea demonstrativă și cea episodică, toate susținute de irefutabile argumente textuale (trimiteri la diverse pasaje din text).

Articolul Georgetei Antonescu, alături de cel al Feliciei Șerban, ne oferă o „microexegeză” mai puțin tehnică și poate de aceea mai percutantă a celor două specii — perfect individualizate — de dialog literar.

Ultimul studiu, aparținînd Doinei Modola Prunea, referitor la *Dialogul dramatic*, realizează un oarecare echilibru între aspectele mai tehnice și cele direct accesibile ale obiectului în discuție.

Pornind de la „dubla ontologie” definitorie a discursului dramatic: cea scenică și cea textuală (p. 89), autoarea sondează cu pricepere resorturile compoziționale care îi conferă acestuia o funcționalitate specifică. Configurația duală (dialog și didascalii), sursa discontinuității textului dramatic care pendulează astfel permanent între literaritate și nonliteraritate, determină un anume mod de actualizare, receptare și interpretare a acestuia: în și prin spectacol. Condiția scenică a textului dramatic, ce-l situează la confluența mai multor sisteme semiotice (limbaj, gestică, mimică, decor, recuzită, lumină, sunet etc.), ca și condiția de intertext a dialogului dramatic (întrerupt de indicații scenice, intersectat de monolog și de apărten) imprimă comunicării teatrale un caracter pluridimensional, dialogul desfășurîndu-se simultan pe mai multe canale și construind o întreagă rețea de interacțiuni comunicative (verbale sau/și nonverbale, orale sau scrise). Disociînd cu grijă dialogul dramatic (între locutorii scenici) de „supradialogul” teatral (între actori și public) și monologul de apărten, autoarea atrage atenția asupra preeminenței nonverbalului în arta teatrală, dat fiind că esența acesteia „nu este de factură literară ci spectaculară” (p. 100). Semnalăm aici o contradicție între afirmațiile făcute sau asumate succesiv de autoare și anume că „textul mesajului teatral își are referentul prezent scenic”, la pagina 104, pornind de la Dell Hymes, și că dialogul dramatic are printre altele „funcția de reprezentare a acțiunilor prezente sau absente în scenă”, la pagina 105, pornind de la R. Ingarden.

Partea a doua a studiului cuprinde o vastă tipologie a procedeelor puse în slujba monologului sau dialogului dramatic, descrise și ilustrate cu exemple din cele mai semnificative: de la monolog și soliloc, trecînd prin monologul dialogat ca formă de tranziție, la diversele tipuri de dialog (reflexe ale dialogurilor naturale, ale celor socializate sau instituționalizate, precum și ale diferitelor dialoguri artistice).

Volumul se încheie cu o amplă bibliografie (120 de titluri), cuprinzînd lucrări de referință în acest domeniu, de la cele devenite clasice pînă la cele mai recente apariții (românești sau străine).

Prin actualitatea temei abordate și modernitatea unghiului de abordare, prin rigoarea și coerența demersului exegetic, prin densitatea informației (sinteza celei provenite din surse bibliografice și noutatea celei pe care o aduce fiecare exegeză în parte), studiile reunite în acest volum reprezintă niște reale și substanțiale contribuții la semiotica și poetica dialogului.

Aprilie 1984

Ligia Stela Florea

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31

RADU BAGDASAR, *Critică și cibernetică*, București, Editura Univers, 1983, 406 p.

Incontestabil, textul literar a fost, în ultimul secol, obiectul celor mai diverse exegeze, începând cu formalismul rus și cehi, trecând, succesiv, prin structuralism, new-criticism, psihanaliză, psihocritică, „Tel Quel”-ism, generativism, poetică ilocutionară și sociopoetică, pentru a nu mai aminti instrumentele deja clasificate ale stilisticii, retoricii și poeticii. Mulțimea cercetărilor metaliterare a devenit azi, în anumite puncte ale dezvoltării lor, paralizantă, dacă se are în vedere și aspectul interdisciplinar pe care-l manifestă unele investigații ale textului artistic. Pe drept cuvânt, etapa căreia îi sintem sineroni a fost caracterizată pe lângă epitetul de logocentrică, ceea ce presupune informație și dialog eficient, și cu cel de controliterară, iar, după părerea lui Radu Bagdasar, și centrocritică. De aici necesitatea unei acute opțiuni pentru o critică dominată de spiritul geometriei, de științificitate, de matematizare, pentru ca „pădurea” de semnificații ale textului literar să poată fi controlată cu o oarecare obiectivitate. De aceea, chiar dacă matematica a pătruns greu în domeniul artelor, în literatură ca a adus, prin formalizarea unor elemente ce-i sint proprii, un suflu total nou. În acest sens se înscriu în bibliografia românească de specialitate studiile lui Pius Servien, Solomon Marcus sau Radu Bagdasar. Asupra cărții acestuia din urmă, intitulată *Critică și cibernetică*, dorim să ne exprimăm în cele ce urmează.

Pornind de la postulatul că „Formalizarea este forma supremă de posedare gnoseologică a unei realități și, concomitent, cea mai generală” (p. 53), autorul se dovedește deosebit de informat în principalele aspecte formalizate și formalizabile ale literaturii artistice, pentru ca, în final, să opteze pentru o cercetare obiectuală „asistată de calculator”. În consecință, apropierea obiectivă a literaturii artistice (prozei fiindu-i specifice macrostructurile, iar poeziei microstructurile artistice¹) trece prin patru faze: a) prefaza sau prezumția artisticității; b) faza obiectuală, coincidentă cu lectura; c) faza semantică și d) faza evaluativă. Faza semantică facilitează trecerea din sfera esteticii generale în cea a lingvisticii și poeticii, de factură mai exactă, deoarece, așa cum arată autorul cărții, „între obiectual și semantic nu se instituie raporturi întîmplătoare” (p. 57), de unde necesitatea ca interpretarea sau asumarea semantică a operei să dispună de cîteva axiome de lucru ce pot înlesni actul formalizării.

O primă axiomă (I) e că „mulțimea semnificațiilor unei opere (sau a unui fragment de operă, textoid, plină la nivelul frazei inclusiv) este o mulțime infinită (de puterea continuului)” (p. 57).

Cea de a doua axiomă (II) afirmă că o operă îndrumă către un cîmp determinat de semnificații, neputîndu-i-se atribui o semnificație care nu aparține acestui cîmp. Se remarcă astfel o corespondență între mulțimea finită a planului obiectual și o familie de mulțimi continue, prin natura ei infinită, spectrul semantic. Aici se întîmplă toate transformările de sens, ca într-un fel de „mașină de schimbat sensurile”, după „Tel Quel”-iști, pentru care textul este un continuu proces de semnificare și autogenerare. Așadar, interpretarea trebuie să fie investită cu semnificații proprii momentului actual, ca un plus de ordine introdus în mulțimea practic infinită de semnificații la adresa unui text, deci ca „o reducere metodologică în virtutea căreia, dacă un receptor x sesizează la momentul / semnificația y a unui text oarecare, aceasta echivalează cu o fotografie, cu un instantaneu al unui proces viu care nu oferă decît o ipostază tranzitorie în devenirea semantică” (p. 61). În dilema critică explicativă sau critică paraliterară, clîstigul de cauză îl are critica științifică, deoarece, pentru pregătirea terenului unei generalizări a metodelor formalizante, aceasta e „singura modalitate de cunoaștere rațională, tranzitivă a faptului literar” (p. 65). Dar această critică presupune un bagaj informațional care astăzi e greu de presupus că ar fi stăpînit de o personalitate critică chiar genială. De aceea o analiză logico-științifică de suprafață presupune, în condițiile actuale, prezența ordinatului cu bibliotecă lui de subprograme. Tocmai asupra necesității operării cu acest instrument devcînt astăzi indispensabil se pronunță categoric cartea lui Radu Bagdasar.

Strategia critică generală pe care o propune arc, în centrul ei, momentul metodologic cheie (în etapa B_2)²: intervenția automatizării, prin comprimarea istoriei critice a unei opere în hiperistoria ei. De aici trecerea în programul (algoritmul) elaborat numai a părților creatoare, care constituie pentru utilizatorul ordinatului contribuția sa personală, ireductibilă la celelalte aserțiuni exprimate în raport cu opera analizată. După expresia autorului cărții, „ordinatoul este de fapt calul troian introdus în cetatea « tradiționalismului »” (p. 94).

¹ Pius Servien și continuatorii lui au lucrat mai ales asupra acestora; cf. și Radu Bagdasar, *Cibernetica mirabilis*, Cluj-Napoca, 1982, p. 103.

² Etapa A e lectura literară; B_1 e lectura avizată, care, prin structuralism, critica organică sau stilistica genetică, dezvăluie interrelațiile dintre părți și ale acestora cu întregul.

Momentul evaluării ține de nodurile de semnificație ale textului și de diversele versiuni de subsisteme cărora le corespund tot atâtea versiuni de interpretare posibilă. Astfel se explică faptul că Radu Bagdasar insistă asupra metodei logico-științifice, trecând în revistă diverse modalități de formalizare care au avut ca țel final surprinderea stilului operei realizat prin limbajul ei, formalizări care, fie că au recurs la serviciile calculatorului umanist³, fie că s-au oprit la punerea în formulă matematică a unei probleme ridicate de limbajul poetic, cum este, de exemplu, analiza macrostructurilor prozei, stilistica claselor de opere sau chiar realizarea matematică a evaluării, denotă o traectorie sigură a studiilor de azi: împletirea gândirii intuitive cu cea instrumentală.

O mențiune specială merită aprofundarea problematicii limbajului poetic și detalierea proprietăților lui în comparație cu limbajul științific. Radu Bagdasar clasifică trăsăturile în nonformalizabile și formalizabile, mărind numărul de trăsături opoziționale de la patruzeci (la Solomon Marcus) la șaizeci.

Cartea inițiază cititorul într-un domeniu care s-a lăsat tirziu cucerit de teoria sistemelor (cibernetica), și anume teoria literaturii. Varietatea aspectelor acestora care ar profita de asistența calculatorului este impresionantă, mai cu seamă că, într-un fel, prin structuralism, s-a pregătit terenul unei astfel de cercetări, și faptul că încă se fac pași ezitanți nu se explică decât datorită noutății șocante a domeniului și rezervei tradiționaliștilor. Cît privește implicațiile informatice în studii „extrinsec al literaturii”, se enumeră, într-o analiză minuțioasă, comparativ cu situația de pe alte meridiane, o serie de domenii, ca: istoria literară (cu rolul hotărîtor al bibliotecii de subprograme), critica automată (cu implicarea stilisticii și lingvisticii), glosare (indexuri) ale diverselor opere (după criterii, ca: lungimea cuvintelor, glosar invers, tematic, metric etc.), concordanțele (liste de cuvinte ce reflectă mai fidel conținutul semantic al unui text), critica de text sau filologia, restituirile textelor (folclorice sau culte vechi), paternitatea textelor, stabilirea cronologiei relative a textelor unui autor, elaborarea bibliografiilor, sociologia literaturii, editarea textelor, analiza stilistică etc. Deși rezultatele par timide față de cele „istorice”, totuși argumentele sînt suficiente pentru ca cercetarea literaturii, în viitor, să fie computerizată. O condiție fundamentală o constituie reforma organizatorică (munca în echipă), urmată de una metodologică.

De aceea, impresia finală ce o lasă cartea lui Radu Bagdasar este una reconfortantă, mobilizatoare, izvorită din bogăția informațională și abilitatea cu care autorul minuieste un limbaj specializat, precum și din competența cu care discernе problemele și le ierarhizează potrivit unui unghi de analiză lingvistico-umanist combinat cu unul strict matematizat sau algoritmatizat.

Martie 1984

Elena Dragos

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31

JOSEPH HANSE, *Nouveau dictionnaire des difficultés du français moderne*, Paris—Gembloux, Ed. Duculot, 1983, 1014 p.

Lingvist reputat, președinte al Consiliului Internațional de Limbă Franceză, Joseph Hanse își încununează cei cincizeci de ani de continue preocupări lingvistice și de asidue investigații prin recenta publicare a *Noului dicționar de dificultăți ale francezei moderne*.

Așa cum mărturisește autorul în *Prefață*, prezenta lucrare, deși rămîne fidelă principiilor și metodei *Dicționarului de dificultăți gramaticale și lexicologice*¹, apărut în 1949, nu este o reeditare a acestuia. Corpusul dicționarului a fost reînnoit și îmbogățit în mod considerabil prin rezultatele obținute în urma îndelungatei experiențe lingvistice a autorului. „Cu urechea mereu atentă și cu mintea mereu trează, mărturisește autorul, notam cu grijă cutare greșală, cutare ezitare, cutare opțiune, cutare expresie fericită la interlocutorii mei, în lucrările pe care le corectam, în ziarle belgiene, franceze, elvețiene sau din Québec și în miile de volume sau articole, de o extremă varietate, pe care le citeam” (p. 7). De altfel, originalitatea lucrării

³ De exemplu, studiul lui Mihai Dinu, *Structures linguistiques dans l'étude du théâtre*, în CLTA, V, 1968, nr. 5, p. 29–46, cu parametrul λ aplicat configurațiilor de personaje din *O scrisoare pierdută* sau înțelegerea stilului ca un concept probabilistic de către L. Doležel.

¹ Joseph Hanse, *Dictionnaire des difficultés grammaticales et lexicologiques*, Amiens, 1949.

constă tocmai în caracterul pragmatic al metodei urmate de autor, în faptul că el se bazează pe practica limbii franceze, pe modificările survenite în limba vie, vorbită sau scrisă. Este o metodă total diferită de cea adoptată de Adolphe V. Thomas, autorul *Dicționarului de dificultăți ale limbii franceze*², care, din prudență și spirit tradiționalist, s-a servit îndeosebi de dicționarele deja apărute. „Ne-am sprijinit, spune el în *Introducere*, în special pe Dicționarul Academiei, care prezintă [...] siguranța unei lucrări oficiale. Din el am luat modele sigure de construcții de fraze”³.

Sensibil la modificările survenite în limba vie, Joseph Hanse le înregistrează în lucrarea sa, le comentează, nu ezită să formuleze, uneori, păreri critice solid argumentate (vezi articolul *Participe passé*, p. 684 și 688). El menționează, cînd este cazul, opiniile divergente ale gramaticienilor, soluțiile propuse de alte dicționare, semnalează folosirea regională a unor cuvinte și expresii, construcțiile greșite, chiar dacă utilizate de unii scriitori, ce trebuie evitate, oferindu-i astfel cititorului o soluție promptă și corectă.

Adolphe V. Thomas manifestă o atitudine puristă cînd declară că scopul lucrării sale este de a „menține puritatea limbii «oamenilor cultivați», ținînd seama de evoluția ei”⁴. O asemenea discriminare privind destinatarul lucrării nu este nicicum în spiritul *Noului dicționar* al lui Joseph Hanse, care se adresează nu numai unei elite, ci oricărui cititor care se interesează de franceza vie. Iată ce spune autorul în legătură cu aceasta: „Știînd că lucrarea mea va fi, ca și precedenta, larg consultată în țările în care nu se vorbește franțuzește, am vrut să-l informez pe cititorul meu, oricare ar fi el, despre franceza vie, despre cea a vieții curente” (p. 9). În acest scop, autorul dă adeseori lămuriri suplimentare privind folosirea nuanțată a unor cuvinte și expresii sau apartenența lor la registre de limbă diferite.

Evitînd excesele periculoase și deformante ale unei optici puriste sau laxiste, Joseph Hanse oferă cititorului informații științifice detaliat argumentate, care se referă la domenii variate: lexic, ortografie, pronunțare, gramatică, sintaxă. Cităm în acest sens articole mai ample ca *Adjectif*, *Autant*, *Concordance des temps*, *Genre des noms*, *Toul*, *Verbe*.

Interesul favorabil de care se bucură în prezent regionalismele (un exemplu convingător îl oferă noua ediție, din 1982, a dicționarului *Petit Robert*) este din plin reflectat în *Noul dicționar*; de altfel Joseph Hanse este de origine belgiană. Lucrarea cîștigă astfel în complexitate prin această nouă deschidere spre alte spații geografice francofone: Belgia, Canada, Elveția. Iată cîteva exemple:

« *Avant-midi*, s.m. (foarte rar f.), există în T.L.F.⁵. Curent în Belgia și Canada, foarte rar în Franța, unde se spune în general: *le matin*, (*dans*) *la matinée* ».

« *Balance*, s.f., este folosit în Belgia, în argoul studențesc, pentru a desemna o notă nesatisfăcătoare dar care singură nu duce la aminare și lasă în balanță (în incertitudine) soarta studentului ».

« *Huitante* (quatre-vingts), adj. numer., nu se mai folosește decît într-o parte din Elveția romană, în cantonul Vaud ».

« *Nonante* și *septante*, adj., sînt forme vechi franceze rămase vii în Belgia, în Elveția și parțial în mai multe regiuni ale Franței, alături de *quatre-vingt-dix* și de *soixante-dix* ».

Numeroase cuvinte sînt însoțite de explicații privind contextul sociocultural care le-a întărit sau deviat sensul regional. De exemplu:

« *Académique*, adj. În Belgia, se vorbește în mod curent și abuziv de *séance académique* (ca și în flamandă) pentru *séance solennelle* cu discurs [...]. O altă extindere a utilizării cuvîntului (care apare parțial și în Elveția și în Canada) înlocuiește în Belgia *universitaire* prin *académique*. Se vorbește în Belgia despre *année académique* (în loc de *année universitaire*) [...]. În timp ce în Canada *académique* înlocuiește cînd *universitaire*, cînd *scolaire* [...]. Sensul belgian a fost influențat de cel german. Influența este și mai sensibilă în Marele-Ducat al Luxemburgului unde *académicien* se spune despre orice diplomat al universității și chiar despre orice student înscris la universitate ».

« *Humanités*, s.f., pl., s-a păstrat în Belgia și Canada, pînă la recente reforme școlare, pentru a desemna ciclul, nu numai superior dar și complet, al învățămîntului secundar pe o durată de șase ani ».

² Adolphe V. Thomas, *Dictionnaire des difficultés de la langue française*, Paris, 1956.

³ *Ibidem*, p. XI.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle*, Paris, Ed. du CNRS.

Interesul lucrării constă și în faptul că sînt menționate în mod sistematic „două serii de modificări ortografice”. Este vorba mai întîi de cîteva modificări ortografice decretate de Academia franceză în 1975; de exemplu :

• *Afféterie*, s.f., se poate scrie din 1975 cu un accent grav ».

• *Imbécilité*, s.f., se poate scrie cu un singur *l* (Academia, 1975) ».

• *Persiffler*, v. tr. dir., Academia a permis, în 1975, să se dubleze *f*-ul acestui verb și a derivatelor sale ».

• *Tréma*. Academia franceză a decis, în 1975, conform unei propuneri a Consiliului Internațional de Limbă franceză, ca tremă să fie plasată pe vocala ce trebuia pronunțată cu timbrul ei propriu : *aigüe, ambigüe, ambigüité, cigüe, exigüe*, etc. A mai decis să pună tremă pe *u* în anumite cuvinte pentru a lupta împotriva unei pronunții defectuoase : *argüer, gageüre, rangeüre, vergeüre* ».

• *Verbe* [...]. Academia a decis în 1975 să extindă la toate verbele în *eler* și *eler* posibilitatea de a primi un accent grav fără ca să dubleze consoana în fața unui *e* mut. Se poate deci scrie *il bonquète, il furète, il étiquète*, ca și *il achète, il démantèle, il épèle, il renouvèle, il pèle* ».

La inițiativa lui Joseph Hanse, Consiliul Internațional de Limbă Franceză a constituit în 1981 o comisie de lexicografi și de lingviști care și-a propus să armonizeze „grafiile adoptate de diferitele dicționare franceze (Academiei, Larousse, Robert, Quillet, Bordas, Flammarion, Hachette, Nathan)”. Nu este deci vorba de vreo reformă ortografică, ci de suprimarea divergențelor care apar de la un dicționar la altul. De exemplu :

• *Noms composés*. 5. Singularul și pluralul substantivelor compuse formate dintr-un verb și complementul său direct [...] : primul element, verbul, este întotdeauna invariabil, ceea ce este conform tradiției; semnul pluralului apare totuși, dar numai la plural, la elementul final, adică la substantivul complement direct [...] : *des tire-bouchons, des attrape-mouches, des abat-jours, des gralle-ciels, des garde-chasses, des garde-boues, des garde-ous*, etc. Două excepții numai *ayant-cause* și *ayant-droit*, în care liniuța de unire se recomandă, fac la plural *ayants-cause, ayants-droit* ».

În sprijinul caracterului riguros științific în care a fost concepută lucrarea, a documentației extrem de vaste privind limba vie, se cuvine să menționăm varietatea materialului exemplificator : citate din texte literare (Aragon, Bazin, Bernanos, Cesbron, Colette, Claudel, Green, Gracq, Gide, Giono, Mauriac, Mandiargues, Th. Owen, Tournier, Troyat, Yourcenar etc.), din presă („Le Monde”, „Le Figaro littéraire”), din texte juridice, publicitare, din formule administrative.

Instrument de lucru util și valoros pentru toți cei care respectă și contribuie la respectarea integrității limbii franceze, *Noul dicționar de dificultăți ale francezei moderne* reprezintă și un document istoric autentic ce, prin intermediul francezei vii (literare, regionale, tehnice, jurnalistice, familiare, populare), fixează trăsăturile mereu schimbătoare ale culturii și civilizației moderne.

Dicționarul a fost distins cu Marele Premiu al răspîndirii limbii franceze, decernat de Academia Franceză.

Martie 1984

Rodica Lascu Pop
Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31

AL IX-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL AL SLAVIȘTILOR

Între 6 și 14 septembrie 1983, Kievul, vechiul oraș, leagănul a trei mari popoare slave, a găzduit cel de al IX-lea Congres Internațional al Slaviștilor. La acest forum internațional s-au întrunit aproape 2000 de oameni de știință, delegați din 26 de țări din Europa, America, Asia și Australia. Într-o atmosferă cordială de lucru, lingviști, literați, scriitori, istorici, arheologi, etnografi, folcloriști etc. au discutat cu multă competență științifică un larg diapazon de probleme actuale ale slavisticii. S-a arătat drumul lung străbătut de popoarele slave în istoria lor, aducându-și o însemnată contribuție la dezvoltarea culturii, civilizației și științei mondiale. În cele cinci secții cu 25 de subsecții, la sesiunile plenare și la mesele rotunde au fost audiate 457 de referate și comunicări, iar la discuții au avut loc cca 1000 de intervenții. Țara noastră a prezentat 14 comunicări (din cele 31 anunțate), iar din acestea — două aparțin slaviștilor din Cluj-Napoca. Delegații țării noastre și-au adus o importantă contribuție și prin participarea lor la discutarea multor probleme importante. Este adevărat că nu am avut reprezentanți la toate subsecțiile.

La secția de *lingvistică* s-au discutat probleme ale lingvisticii slave privitoare la formarea și dezvoltarea limbilor slave și la legătura acestora cu istoria popoarelor slave. S-a insistat mult asupra genezei slavilor, a relațiilor slavilor cu alte popoare, a relațiilor etnolingvistice balto-slave, susținându-se ideea recunoașterii unității etnolingvistice balto-slave. În ce privește vechea patrie a slavilor, s-a arătat că se poate deja vorbi de granițele de est și de vest, însă rămâne încă nedefinită granița de sud. A fost luat în discuție un număr însemnat de probleme tipologice ale limbilor slave contemporane, de dialectologie, fonologie, gramatică, lexic, probleme ale contactelor și interferențelor lingvistice. La această secție din țara noastră au participat cu comunicări bine apreciate A. Băn, D. Cazacu, V. Chelaru, Maria Dumitrescu, I. Reguș, V. Vascenco.

Discuțiile secției de *teorie literară* s-au axat pe probleme ale dezvoltării literaturilor slave și a situației lor actuale. O subsecție s-a intitulat *I. S. Turgheniev și literatura mondială*, în care s-a discutat rolul lui Turgheniev în istoria literaturilor slave, precum și legăturile operelor lui Turgheniev cu literatura popoarelor occidentale. România a fost reprezentată aici de I. Chițimia, A. Heinrich, Elena Loghinovski, D. Mazilu, M. Novicov. La secția *literar-lingvistică* s-au urmărit probleme ale structurii semantice și formale a artelor verbale la slavi; teoria traducerii artistice, probleme de textologie a monumentelor de limbă și literatură; procedee noi de cercetare și analiză ale literaturilor slave. La această secție am fost reprezentați de către G. Mihăilă și P. Olteanu. Secția de *folcloristică* și-a îndreptat principală atenție asupra problemelor actuale ale folcloristicii contemporane, ale poeziei folclorului, ale locului folclorului în sistemul culturii artistice contemporane, noi fiind reprezentanți de Alla Vințeler și O. Vințeler. La secția de *istorie* au fost discutate probleme ale vieții contemporane ale popoarelor slave și ale istoriei slavismului, s-au menționat rezultatele obținute în ultimul timp de arheologie și etnografie în elucidarea unor probleme discutabile. Roadele cercetărilor obținute de slaviști din țările slave și neslave, printre care și ale celor din țara noastră, au fost expuse într-o foarte bogată expoziție de carte, organizată cu acest prilej, care a dat posibilitatea unui schimb viu de păreri între participanții tuturor secțiilor.

Întregul proces al desfășurării congresului a profitat de condiții excepționale și de o organizare impecabilă. Organizatorii și gazdele merită toate mulțumirile.

Onufrie Vințeler

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie, str. Horea, 31

CĂRȚI PRIMITE LA REDACȚIE

- Caietul Cercului de studii*. I. Universitatea din Timișoara, Centrul de Științe Sociale. Timișoara, 1983, 198 p.
- GRAUMANN, GUNNAR, „*La guerre de Troie*” aura lieu. *La préparation de la pièce de Giraudoux*. Lund, 1979, 174 p.
- Kontrastive Studien ungarisch-deutsch*. Herausgegeben und eingeleitet von János Juhász. Budapest, 1980, 140 p.
- LARSSON, EVA, *La dislocation en français. Étude de syntaxe générative*. Lund, 1979, 160 p.
- LOMBARD, ALF – GÂDEI, CONSTANTIN, *Dictionnaire morphologique de la langue roumaine, permettant de connaître la flexion entière des mots qui en possèdent une : substantifs, adjectifs, pronoms, verbes*. Lund – București, 1981, X + 70 + 104 + 232 p.
- SANDQVIST, SVEN, *Études syntaxiques sur la Chronique des Ducs de Normandie par Benoit*. Lund, 1976, 258 p.
- SKÅRUP, POVL, *Les conditionnels du vieux daco-roumain*. Aarhus, 1982, 60 p.
- SWAHN, SIGBRIT, *Proust dans la recherche littéraire. Problèmes, méthodes, approches nouvelles*. Lund, 1979, 168 p.
- SWEDENBORG, EKY, *Jean Barois de Roger Martin du Gard. Étude des manuscrits et des techniques narratives*. Lund, 1979, 226 p.

INDICELE VOLUMULUI AL XXIX-LEA*

(1984)

INDICE DE MATERII

A

ACCENT; ~ul în subdialectul bănățean 21--26
ACT; ~ele de limbaj 169--170
ANTROPONIM; ~e românești din etnonime? 56--57
ARHITEXTUALITATE 169
AROMÂN; abecedar ~-englez 83--84

B

BĂNĂȚEAN; accentul în subdialectul ~ 21--26

C

CIBERNETICĂ; critică și ~ 174--175
COMPLEMENT; ~ul fără prepoziție în franceză 27--37
COMUNICARE; producția unităților de ~ 151
CONECTIV; ~e spațiale în engleză și română 144--148
CONVENITATE; ~a și tipologia textuală 149--154
CRITICĂ; ~ și cibernetică 174--175
CUVÎNT; ~ polisemantic 38--39; ~e românești și romane 74--75

D

DACOROMÂN; structura fonologică a graiurilor ~e 75--78
DENOMINAL; verbe ~e în limbile romane 128--135
DERIVARE; ~ morfolexicală 39--45; ~ semantică 39--45
DEVERBAL; substantive ~e în limbile romane 128--135
DIALECTAL; termeni entopici ~i caracteristici Banatului, nordului Olteniei și sud-vestului Ardealului 58--65
DIALOG 173; ~ul în poezia lirică 172; ~ul dramatic 172
DISCURS 150--153, 169--170; ~ul narativ 172

E

ENGLEZ; abecedar aromân ~ 83--84
ENGLEZĂ; conecive spațiale în ~ și română 144--148
ENTOPIC; termeni ~i dialectali caracteristici Banatului, nordului Olteniei și sud-vestului Ardealului 58--65

ETIMOLOGIE 46--47, 74--75

ETNONIM; antroponime românești din ~e? 56--57

F

FONOLOGIC; structura ~ă a graiurilor dacoromâne 75--78
FRANCEZĂ; dicționar al dificultăților ~ei moderne 175--177; complementul fără prepoziție în ~ 27--37

G

GRAI; structura fonologică a ~urilor dacoromâne 75--78
GRUP NOMINAL; structura ~ului ~ în limba română contemporană 164--165

I

INTERTEXTUALITATE 169

L

LEXICAL; note ~e 46--47
LEXICOLOGIE; Nicolae Drăganu -- lexicolog 102--107
LIMBAJ; actele de ~ 169--170; ~ul artistic românesc 78--79
LIMBA ROMÂNĂ; ~ în traducere 165--167; istoria ~ii ~e 6, 74--75; manual de ~ ~ 84; semnele ortografice și de punctuație în ~ ~ 80; structura grupului nominal în ~ ~ contemporană 164--165; structura morfologică a ~ii ~e 6; conectivele spațiale în engleză și în ~ ~ 144--148
LINGVISTIC; „Junimea” -- implicații ~e 81

M

METATEXTUALITATE 169
MONOLOG; ~ul în poezia lirică 172
MORFOLOGIC; structura ~ă a limbii române 6
MORFOLEXICAL; derivare ~ă 39--45

N

NARATIV; discursul ~ 172
NUME; ~ de familie provenite de la ~ de localități 48--55, 136--143

* Intocmit de Elisabeta Faiciuc.

O

ONOMASTICĂ 6; Nicolae Drăganu — onomast 98—101
ORTOGRAFIC; semnele ~e în limba română 80

P

PARATEXTUALITATE 169
POETIC; semnul ~ 163—164
POETICĂ; semiotică și ~ 171—173
POLISEMANTIC; cuvânt ~ 38—39
POLISEMIE 38—39
POLISEMIZARE 38—39
PREPOZIȚIE; complementul fără ~ în franceză 27—37
PRODUȚIA UNITĂȚILOR DE COMUNICARE 151
PSEUDODIALOG 172
PUNCTUAȚIE; semnele de ~ în limba română 80

R

ROMANIC; cuvinte românești și ~e 74—75; substantive deverbale și verbe denominale în limbile ~e 128—135
ROMÂNESC; cuvinte ~ești și romanice 74—75; dicționar al elementelor ~ești din documentele slavo-române 71—72; istoria lingvisticii ~ești 96—121, 122—127; limbajul artistic ~ 78—79; vocabularul ~ autohton 155—159

S

SEMANTIC; derivare ~ă 39—45
SEMIOTIC; structuralism ~ 163
SEMIOTICĂ 169—171; ~ și poetică 171—173

SEMN; ~ele ortografice și de punctuație în limba română 80; ~ul poetic 163—164

SINONIM; dicționar de ~e al limbii române 68—71

SINTAXĂ; Nicolae Drăganu — sintactician 108—111

SPAȚIAL; conecitive ~e în engleză și română 144—148

STRUCTURALISM; ~ semiotic 163

STRUCTURĂ; ~a fonologică a graiurilor dacoromâne 75—78; ~a grupului nominal în limba română contemporană 164—165; ~a morfologică a limbii române 6

SUBDIALECT; accentul în ~ul bănățean 21—26

SUBSTANTIV; ~e deverbale în limbile romanice 128—135

SUPERSEMEM 163

T

TERMEN; ~i entopici dialectali caracteristici Banatului, nordului Olteniei și sud-vestului Ardealului 58—65

TEXT 150—153; ~ul narativ 170

TEXTUAL; convexitatea și tipologia ~ă 149—154

TIPOLOGIE; ~ textuală 149—154

TRADUCERE; limba română în ~ 165—167

TRANSTEXTUALITATE 169

V

VERB; ~e denominale în limbile romanice 128—135

VOCABULAR; ~ul românesc autohton 155—159

INDICE DE AUTORI

A

Agârbiceanu, I. 120, 121
 Alecsandri, Vasile 82
 Anghel, Ioana 68—71, [72—74], 104
 Annear Thompson, Sandra 144
 Antonescu, Georgeta [173]
 Arghezi, Tudor 161
 Armbruster, Adolf 160
 Arvinte, Vasile [160—161]
 Avram, A. 76
 Avram, Mioara 146—148
 Austin, J. L. 172

B

Babeş, Vincenţiu 168
 Baelu, Ioan 87, 128—135
 Bagdasar, Radu [174—175]
 Balaescu, Jana 120
 Balacei, Alexandru 82
 Bally, Charles 27
 Balş, Teodor 82
 Barbu, Eugen 165
 Bardelli Plomteux, Paula 116
 Barişiu, George 122
 Barone, Francesco 82
 Barthoull, Georges 81—82
 Barthoull-Ionesco, Ilina 81—82
 Bărhat, Rodica 79
 Bărbulescu, Ilie 8
 Bărbuţiu, Simion 122
 Redell, George 147
 Bolloeci-Secchi-Tarugi, Nicola 82
 Beltechi, Eugen 15, 21—26
 Benedek, A. János 117
 Benveniste, E. 150, 154, 163, 164, 167, 172
 Berea, Olimpia [161—162]
 Bercea, Livius Petru 120
 Berceo, Gonzalo de 82
 Herruto, G. 150, 151, 154
 Bettisch, Ioan 62
 Bianu, Ion 116
 Bidu-Vrâncianu, A. 41
 Binder, Rodica 179
 Binder, Şt. 25
 Blaga, L. 166
 Blajovic, T. 13
 Bloomfield, L. 167
 Bogdan, Damian P. 12, 57, 71
 Bogrea, V. 56, 73, 116
 Bogza, Geo 165
 Bolocan, Gheorghe [71—72], 136, 137, 140—143

Bologa, V. 73
 Bonfante, Giuliano 160
 Bonjour, Madeleine 82
 Borellă, M. 116, 164
 Borza, Alexandru 73, 113
 Boşca-Mălin, C. 120
 Bourciez, Edouard 160
 Bouvier, J.-Cl. 87
 Brateş, Radu 120
 Brăneuş, Gr. 58, [156—159]
 Breazu, I. 73
 Breban, Vasile 68—71, [72—74], 104
 Bremond, l'Abbé 170
 Brunot, Ferdinand 36
 Bucă, M. 39, 40
 Budai-Deleanu, Ioan 15
 Bultui, Gheorghe 96
 Bulgăr, Gh. 68

C

Čabej, E. 157
 Calon, Ioan 96
 Camboni, M. 151, 154
 Cancel, Petru 73, 160
 Candrea, I.-A. 17, 24, 103
 Canella, C. 68
 Capidan, Th. 15, 24, 73, 120
 Caracostea, D. 166
 Caragiale, I. L. 78, 79
 Carotjan, Nicolae 83, 118, 120, 121
 Cazacu, D. 178
 Cazan, I. C. 119
 Călinescu, G. 79
 Căndea, Virgil 82
 Chelaru, Valentin Gr. 119, 178
 Chesarie de Rîmnic 126
 Chinez, Ion 117, 120
 Chiriacescu, Rodica 120
 Chişimlia, I. 178
 Chomsky, Noam 167
 Cigala, Matei 83
 Ciliberti, A. 151, 154
 Ciocârli, Livius 169
 Ciocan, Ion [71—72]
 Cipariu, T. 108, 122—124, 127
 Colnei, Gautier de 82
 Coleridge, S. T. 171
 Combez-Lenz, Hélène 82
 Comşulea, Elena [72—74], 104
 Conachi, C. 79
 Condurachi, Em. 82
 Conea, I. 60, 63
 Constantinescu, N. A. 56

Coquet, J. C. 154
 Corbea, Teodor 96
 Coresi 17, 18, 20
 Cornuile, Pierre 82
 Coseriu, Eugenio 87, 149, 154, 160
 Costin, L. 60
 Costin, Miron 161
 Costiulescu, Mariana 17
 Coşbuc, George 118, 162
 Coteanu, I. 9, 41, 130, 132, 166
 Cotoarea, Gherontie 96
 Courtés, J. 150, 171, 172
 Crănjală, D. 119
 Creangă, Ion 46, 78, 79
 Cristuresanu, Al. 12
 Crişan, Şt. 119
 Croce, B. 167
 Carme, George 145, 146
 Curticesanu, Mircea 116

D

Dalecovieleu, C. 73
 Dan, A. 178
 Dan, Ilie 82
 Darbord, Michel 82
 Dardano, Maurizio 40, 41
 Darmesteter, Arsène 40, 128
 David, Dolna 168
 Decremps, Marcel 82
 Delledale, G. 164
 Dematzlère, Colette 82
 Demiraj, Sh. 11
 Densușanu, Ovid 18, 59–64, 103, 107, 119, 131
 Diaconescu, Paula 154
 Diaconovici-Loga, C. 122
 Dieulescu, C. 73
 Diez, Fr. 128, 129, 132, 134
 Dijk, T. A. van 150–152, 154, 173
 Dimitrescu, Fl. 19, 131
 Dinu, Mihai 175
 Djamo-Diaconiță, Lucia 23, 62, 71
 Dolnaș, Șt. A. 166
 Dolg, Miquel 82
 Dolozel, L. 175
 Donatus 109
 Dorothea de Monembasia 83
 Dosoftel 161
 Dragomir, S. 73
 Dragomirescu, Gh. N. 116
 Dragomirescu, M. 152
 Dragoș, Elena 78–79, 149–154, [172], 174–175
 Drașoveanu, D. D. 108–111, 145
 Draye, Henri [88]
 Drăganu, Nicolae 5, 23, 25, 59, 73, [95–121], 160
 Drineu, Sergiu [80]
 Dubois, J. 154
 Dumitrescu, Maria 178

E

Eco, U. 154, 164
 Emery, D. W. 145
 Eminescu, Mihai 78, 79, 87, 162, 166
 Enescu, G. 116
 Evseev, Ivan 39, 40, 169

F

Faietuc, Elisabeta, 116–121, 180–195
 Faietuc, Ioan 15, 75–78
 Fekete Nagy, Antonius 99
 Flaubert, G. 170
 Flora, Radu 13
 Florea, Ligia Stela 27–37, 171–173
 Florea, Melania [164–165]
 Florian, Aaron 122
 Foașă, Maria 169, 170
 Fort[unescu], C.D. 118, 119
 Frățilă, V. 13
 Frege, G. 163

G

Găldi Ladislau 99, 119
 Galliot, Marcel 27, 30
 Gamillscheg, Ernst 95, 160
 Garde, Paul 12, 21
 Gartner, Th. 160
 Gălăbov, Ivan 11
 Gămulescu, D. 13, 60, 62
 Gădel, Constantin 16
 Găstescu, Petre 48
 Genette, G. 154, 169
 Genouvrier, E. 40
 Georgescu-Tlstu, N. 73, 118
 Georgiev, Vladimir I. 15, 16
 Gerota, C. 119
 Gerov, N. 25
 Gherman, Mihai 160–161
 Gherontie 125
 Gheșle, Ion 81
 Ghibu, Onisifor 113
 Ghibă, Elena 170
 Glosu, Ștefan 15
 Gluglea, George 25, 59, 63, 73, [74–75]
 Giuliani, M. S. 151, 154
 Glurescu, Constantin 160
 Gîlcescu, T. 60
 Goethe, J. W. 167
 Goga, O. 166
 Golopenția-Eretescu, Sanda 110
 Goția, Anton 17–20
 Grădea, Pia 109
 Graur, Al. 15, 132
 Grecu, Dolna 66–68, [72–74], 104
 Grecu, Victor V. 73, 122
 Greenbaum, S. 145
 Gregorian, M. C. 60–64
 Greimas, A. J. 150, 154, 164, 171, 172
 Grevlase, Maurice 36, 129
 Grigoraș, Em. 118

Grigore 126
 Grigorescu, Ioan 165
 Grimal, Pierre 82
 Groza, Liviu 15
 Gruiță, G. 148
 Gruiță, Mariana 144—148
 Gudder, S. 149, 154
 Guiraud, P. 129, 133
 Gutter, Henri 82
 Guțu, Olimpia [71—72]
 Gyuresik, Margareta 170

H

Hallci, Mihail 96, 119
 Hanse, Joseph [175—177]
 Harris Z. S. 167
 Hasdeu, Bogdan-Petricelcu 78, 155, 160
 Heinrich, A. 178
 Hellade-Rădulescu, Ion 122—124
 Herman, J. 87
 Herzog, E. 73
 Hjelmslev, L. 163, 167
 Hjort-Vetlesen, Ole 15
 Hodis, V. 13
 Hodos, Nerva 116
 Hóman Balint 117
 Homorodean, M. 15, 59—64, 74—75
 Hofejál, V. 11
 Hristea, Th. 130, 132
 Humboldt, Wilhelm von 167
 Hymes, Dell 173

I

Iarlon 125
 Iliescu, Ada 59
 Ingarden, R. 173
 Ionașcu, Aurelia 120
 Ionescu, Octavian 82
 Ioniță, Vasile, 60, 61, 63
 Iordan, Ion 48
 Iordan, Iorgu 9, [48—55], 60, 61, 63, 73, 79, 108, 120, [136—143], 160, 166
 Iorga, Nicolae 118, 119, 160
 Iosif 126
 Iosif, St. O. 166
 Isaac 126
 Istrate, G. 119, 120
 Istrati, N. 54
 Ivasiuc, Al. 165
 Ivănescu, G. 58, 62
 Ivireanul, Antim 79
 Ivni, Gavril 96

J

Jakobson, R. 164, 166, 167, 170
 Janitssek, E. 63
 Jebeleanu, E. 166
 Jespersen, Otto 145, 148

K

Kalik, Angelica 28, 30, 32, 36
 Kelemen, Béla 13, 15, 16

Klsch, Gustav 73, 116
 Kneleza István 119
 Kohn, Ioan [165—167]
 Koriățeanu, N. 12
 Kristeva, J. 164
 Kristóf György 73, 119
 Kuhn, A. 159

L

Lacea, C. 73
 Lascu Pop, Rodica 175—177
 Lassère, Jean-Marie 82
 Laurian, A. T. 122
 Lazăr, Nicolae 162
 Lăzăreanu, Ion 62
 Leech, G. 145
 Lelujlu, Smaranda 164—165
 Lené, G. 128—130
 Levý 166, 167
 Loghinovski, Elena, 178
 Lombard, Alf 15, 16
 Loșonji, Dumitru 48—55, 59—64, 136—143
 Lotman, I. 153, 164, 166
 Likinich, Emerico 99
 Lyons, John 145

M

Macrea, D. 13, 14, 73, 107, 108, 112, 115, 120, 122
 Maliorescu, Ioan 122
 Maliorescu, Titu 81
 Makkał Ladislau 99
 Małeckı, Mieczysław 8
 Malkiel, Y. 87
 Maneag, Mihaela [78—79]
 Mangluca, Simeon 168
 Marcus, Solomon 164, 174, 175
 Mareș, Al. 17
 Mareș, V. 12
 Marian, Rodica 165—167
 Marienescu, Atanasie M. 168
 Marino, Adrian 78, 79
 Martin R. 87
 Martinet, A. 21, 167
 Martinovici, C. 54
 Marțian, Iulian 117
 Mateiaș, Ion 117
 Mazilu, D. 178
 Măgureanu, Anca 172
 Mărza, Iacob 122
 Melick, János 98, 117
 Meyer-Lübke, W. 19, 73
 Michel, Alain 82
 Miclău, Paul [163—164]
 Mien, Samuil 123
 Mihăescu, H. 159
 Mihăilă, G. 11, 71, 178
 Mihăileanu, N. 123, 124
 Miller, Friederich 118
 Mirea, George [81]
 Mistral Glono 82

Mladenov, M. S. 13
 Mocanu, N. 15
 Mocanu, Nicolae 120
 Mocioni, Alexandru 168
 Modola Prunea, Doina 172, [173]
 Moga, I. 119
 Moldovanu, Dragoş 51
 Morris, Ch. 151
 Motogna, V. 119
 Mounin, G. 166
 Mukařovský, J. 79
 Munteanu, Şt. 166
 Mureşan, Ion 116
 Mureşanu, Ileana 38-45
 Murnu, G. 166
 Muşlea, I. 73

N

Nandriş, Gr. 73
 Naum, Theodor A. 15
 Neagoe, Stelian 113
 Negomiresanu, Doina [72-74], 104
 Negruzzi, C. 173
 Negruzzi, Jacob 81
 Nelescu, Petru 15, 76
 Németh Gyula 117, 119
 Nesfield, J. C. 146
 Nestorescu, Virgil [71-72]
 Nicanor 120
 Nicolae, Mitropolitul Ardealului 123
 Nicolescu, T. [84-86]
 Niculescu, Al. 23, 25, 131
 Nida, E. A. 165, 166
 Novicov, N. 178
 Nyrop, Kr. 128-130

O

Oallde, Petru [168]
 Oancea, D. I. 48
 Obnorski, S. P. 8
 Odobescu, Alexandru 78, 126
 Ogden, K. 163
 Olteanu, P. 178
 Oprescu, Gh. 73
 Oprié, Anea 170
 Orza, Rodica 68
 Otobleu, C. 9
 Otetea, A. 119

P

Pagnini, M. 173
 Palde 125
 Pamfil, Viorica 17, 19
 Pamfile, T. 46
 Papahagi, Tache 24, 47, 119
 Papiu-Marlan, Al. 122, 126
 Paratore, Ettore 82
 Paris, Gaston 128, 160
 Paseu, George 46, 118, 119, 160
 Pasqualetti, Olindo 82
 Paşa, Şt. 73, 119

Pavel, Dora 80
 Pavel, Eugen 15
 Pătruş, I. [5-16], 56-57, [72-74], 88, 98-101, 104
 Pătruş, Malvina 11
 Pence, R. W. 145
 Penişoară, Ion 71-72
 Petőfi, J. S. 154
 Petreşca, Fr. 82
 Petrescu, Camil 152
 Petrişor, Marin 58
 Petrovay, Nicolae 96
 Petrovici, E. 5, 9-13, 21, 73, 76, 99, 141
 Peytard, J. 40
 Philippide, Al. 96, 106, 107, 113, 160, 166
 Plagel, J. 38
 Pippidi, D. M. 166
 Platon, Maria 82
 Plett, H. 173
 Poenaru, Mihaela 169
 Pop, Gavril 120
 Pop, Liana [172]
 Pop, Lucia 119
 Pop, Rodica Elena 163-164
 Pop, Sever 5, 73, 118
 Pop-Corniş, Marcel 170
 Popa, Elvira 120, 121
 Popa, Mircea 16
 Popescu, Nicolae 126
 Popescu, Cornelia [71-72]
 Popescu, Radu Sp. 58-65
 Popovici, Dimitrie 73, 97, 112, 115, 120
 Popp, Vasile 122
 Porciule, T. 61
 Poyán Diez, Daniel 82
 Preda, Marin 165, 170
 Procopovici, Alexe 73, 115, 119
 Purdela, M.-L. 133
 Puşcariu, Sextil 5, 12-14, 21, 41, 72, 73, 75, 101-105, 113, 114, 117-120, 142, 160

Q

Quirk, R. 145

R

Rambaud, Michel 82
 Rău, Octavian 62
 Răpeanu, Valeriu 82
 Reguş, Aspazia [71-72]
 Reguş, Corneliu [71-72]
 Reguş, I. 178
 Replina, T. A. [84-86]
 Rey-Debove, J. 170
 Richards, I. A. 163
 Robelue, Ion [71-72]
 Rodman, Robert 147
 Rohlf, G. 134
 Roman, Visarion 122

Rosenzwaig, F. 166
 Rosetti, Al. 10, 12, 118, 120
 Roșculeț, T. 118
 Russu, Ion I. 25, 73, 75, 119, 155–159
 Rusu Gr. 5–7, 16, [75–78]
 Rusu, Valeriu 58
 Rusu Sărățeanu, Ion 116

S

Sandfeld, Kr. 95
 Sapir, E. 167
 Saussure, F. de 163
 Sauvageot, Aurelien 28, 34
 Sădeanu, Florența 74–75
 Sbiera, I. G. 81
 Scărlătoiu, Elena 13, 15
 Scheurweghs, G. 146
 Schweiger, P. 39
 Scriban, August 46, 118
 Scridon, Octavian A. 120
 Searle, J. R. 164
 Seche, Luiza 66, 67 [68–71]
 Seche, Mircea [68–71]
 Seferi, Maria P. 83
 Segre, C. 150–152, 154
 Seldel, Eugen 16
 Selışev, A. M. 159
 Seneca 82
 Sergievskij, M. V. 8
 Serra, G. D. 73
 Servien, Pius 174
 Simlonescu, Eufrosina 118
 Skok, P. 73
 Slama-Cazacu, T. 41
 Smrčková, Jiřina 9
 Spitzer, L. 73
 Stan, I. 59, 63, 76
 Stan, I. T. 13, 15, 84–86
 Stănescu, Eugen 161
 Stefanini, J. 87
 Stendhal 170
 Stieber, Z. 11
 Stojkov, Stojko 13
 Suciu, Coriolan 48, 49, 51, 52, 54, 136, 140, 142
 Sufflet, Rodica 61
 Svartvik, J. 145
 Swiggers, P. 120
 Szabó, Z. 154

Ș

Șaguna, Andrei [122–127]
 Șandru, D. 12
 Șarovolsky, Ivan 8
 Șchlaui, Octavian 83, 95–97, 120
 Șerban Felicia [72–74], 104 [172]
 Șerban, Valentina 46–47
 Șiadbei, I. 118, 119

Șincai, Gheorghe (Georgiu) 126
 Șkaljić, Abdulah 11
 Șoanul, Petcu 96
 Șotropa, Virgil 112
 Ștefan 126
 Ștefan, Simion 122, 124–126
 Ștefănescu, M. 119
 Ștefănescu, Ștefan 160
 Șuteu, Flora 81

T

Tactius 82
 Tagliavini, Carlo 73, 95, 116, 118, 119, 160
 Tamás Lajos 106, 119
 Tașcu, Valentin 161–162
 Teaba, Teofil 25
 Tempea, Radu 96
 Teodorescu Brinzeu, Pia 170
 Thiele, J. 15
 Thomas, Adolphe V. 176
 Thrax, Dionysos 109
 Tiktin, H. 106, 108, 110
 Todoran, Emilia [72–74], 104
 Todoran, Romulus 12, 72–74, 83–84, 102–107, 116, 120
 Todorov, T. 164, 170, 173
 Tohăneanu, Gh. 79, 166
 Toma, Stela 18
 Tomici, Mile [71–72]
 Tremi Lajos 98, 117–119
 Tripea, Th. 62
 Tulbure, Gheorghe 126
 Turdeanu, Emilie [83]
 Turgheniev, I. S. 178

U

Ucuta, Constantin 84
 Ureche, Grigore 161
 Ursu, Despina 67

V

Valmarin, Luisa 82
 Vartile, Ana Maria [72–74], 104
 Vascenco, V. 178
 Vasici, Pavel 122
 Vasilii, E. 110
 Vasilii, Gabriel 14, 81, 168
 Vedinas, Traian 122–127
 Vendryès, J. 109
 Vianu, T. 79
 Vieliu, Alexiu 59
 Vințeler, Alla 178
 Vințeler, Onufrie 178
 Vlad, Carmen 169–171
 Voia, Romulus 61, 73
 Vulcan, Iosif 168
 Vulcănescu, R. 12
 Vulpe, Magdalena 147, 148
 Vultur, Smaranda 169, 170

W

Wandruszka, M. 87
Welgand, Gustav 62, 95
Welsgerber, L. 167
Whorf, B. L. 167
Wilmet, M. 87
Wordsworth, W. 171
Wundt, W. 109

Z

Zabł, Mla 37
Zacordoneț, A. 9
Zajuněkovskij, J. P. [84—86]
Zandvoort, R. W. 147
Zdrenghea, Mireea 112—115, 120
Zdru Nacu [83—84]
Zoba din Vinț, Ioan 20, 96
Zola, Émile 170
Zolnai 109

INDICE DE CUVINTE*

ALBANEZĂ

dërmoj 156
dhallë 157
drojë 157
gëlbasë 156
madhe 157
mirë 158
mjerë 158
shalë 158
shkul 158
shtrud-157
tshkul 158
ujnë 157
zhgujë 158

BULGARĂ

Bojan 50
Božan 50
Cena 51
Hončev 55
Inov 136
Kalaša 50
Kokan 52
kopelana 25
Lutska 137
Nerantsa 137
Ognjan 138
Radukun 140
Răglev 141
Rusan 141
Rusov 141
Teto 142
Tihon 142
Zamana 143

ENGLEZĂ

although 144
as 144
because 144
everywhere 146
from 146, 147
if 144
rather than 144
that; except ~ 144; in order
~ 144; not only ~ 144;
so ~ 144
there 148

to 147
towards 147
unless 144
when 144
whence 148
where 144, 146 148
whereas 148
wherever 146
whither 146, 148

FRANCEZĂ

académique 176
achète (il ~) 177
action 132, 133
actionner 132
afféterie 177
âge 129
agir 132
agresser 133
agression 133
aigüe 177
aimet 130
ambigüe 177
ambiguïté 177
amende 129
apelet 130
apostille 129
argüer 177
avance 131
avant-midi 176
balance 176
border 133
bordure 133
bouquète (il ~) 177
chasse 129
cigüe 177
cintre 129
combine 128, 134; je ~ 128,
139
commande 61
couche 129
covert 132
coverter 132
couvrir 132
croiser 133
croix 133
culchet 130
danse 129
demande 129
démantèle (il ~) 177

-e 133
échange 129, 130
effors 130
effort 130
eler 177
émotion 134
émotionne (j' ~) 134
émotionner 132
encontre 129
encumbret 130
enfant 133
entaille 129
épèle (il ~) 177
étiquète (il ~) 177
exigüe 177
flèche 133
flêcher 133
fondre 132
furète (il ~) 177
fusion 132
fusionner 132
gagëüre 177
gérer 133
gestion 133
gondole 128, 133, 134; je ~
128, 133, 134
hache (je ~) 133
huitante 176
humanités 176
imbécilité 177
incendie 129
joute 129
lecture 133
lime (je ~) 133
limer 133
lire 133
matin 176
matinée 176
nage 129
niveau 131
nonante 176
offr 129
orage 129
ouvrage 129
paie 129
parlage 132
parlager 132
partir 132
pèle (il ~) 177
persifler 177
plafond 133

* Nu au fost incluse cuvintele de la p. 48—55 și 136—143.

plafoner 133
 plafonne 133
 querre 132
 quète 132
 quèter 132
 rébellionner 132
 reeleimet 130
 relêche 129
 relève (je ~) 130
 relief 130
 rencontre 129
 renouvele (il ~) 177
 reproche 129
 rongeur 177
 sacre 129
 scolaire 176
 septante 176
 souffle 132
 soutien (je ~) 130
 tordre 133
 torsion 133
 trace 129
 trema 177
 trouble 129
 universitaire 176
 vergüre 177

GERMANĂ

fara 75
 Treger 67
 Trichter 67
 Wiemann 142

GREACĂ

Kalatis 50
 Laski(s) 136
 λέπω 105
 Makudi 137
 máraithron 157
 Marganis 137
 mégas 157
 Nerantzi(s) 138
 Palakas 139
 Palakos 139
 Sak(k)alidu 141
 Sak(k)ali(s) 141
 Sak(k)aloglu 141
 tágistron 158
 Tsopanos 142
 Zagari(s) 143
 Zamanis 143
 Zamanos 143

INDO-EUROPEANĂ

*der-m- 156
 g^uel-bh- 156
 *meg'- 157
 *skeub-l- 158

ITALIANĂ

abbaio 130
 abbono 130
 abbraccio 130
 accento (io ~) 133
 affronto 130
 beva 134
 carica (egli ~) 134
 condanna 134
 conferma 134
 congiura 134
 consegna 134
 falla 134
 fascia 133
 fasciare 133
 fascina (egli ~) 133, 134
 fascinare 133
 fascio (io ~) 133
 imprigionare 133
 (im)prigionare 133
 imprimere 133
 influenza 133
 influenzare 133
 influire 133
 Irma 134
 livello 131
 menzionare 133
 menzione 133
 modifica 134
 nomina 134
 -o 133
 pingere 133
 pittura 133
 pitturare 133
 possa 134
 pretestare 133
 pretesto 133
 prigionie 133
 procura 134
 protesta 134
 purga 134
 rinuncia 134
 (ri)volgere 133
 (ri)voltare 133
 (ri)voltare 133
 tema (egli ~) 134
 tenda 134
 vedere 133
 visionare 133
 visione 133
 voglia 134

LATINĂ

*ambagella 105
 ambages, -is 105
 -are 134
 bucca 105
 *buccivus, -a, -um 105
 canere 132
 cantare 132

cantum 132
 cimez, -icem 105
 cintura 106
 cognoscens, -entem 104
 congregatio 123
 constare 105
 c(r)ibrum 105
 dare 132
 *de-cibicare 105
 *deramare 75
 doleo 134
 dolia 64
 dolum 134
 donare 132
 donum 132
 ecce; ~ -hac 104; ~ -hac-illac 104
 edificare 123
 fluores 104
 genesis 123
 *genuata 105
 genuus 105
 grevis 105
 grumulus 63
 ille 17
 *ingrepcinare 105
 *[in]vivulare 105
 ipse 17
 -ire 134
 lamina 75
 *lamula 75
 lepida, -ae 105
 *lepidare 105
 lepis, -idis 105
 lucrum 131
 magnus 157
 malesanus, -a, -um 104
 malum; ~ signum 104
 nebula 158
 nesciens, -entem 104
 *pabulare 105
 paco, -are 104
 persanus, -a, -um 104
 pervidere 104
 quadrum 158
 sancta 123
 stercorare 75
 suscitare 104
 *tema 134
 *tenda 134
 terra 123
 utrinde 104
 viva 105
 vivida 105
 *vivula 105

MAGHIARĂ

Bács 100
 Baros-mal 157
 Buch-mala 157
 Csát 100
 fa 62

Fol 100
Foth 100
hamis 157
jarni 62
járogatni 62
Karachun 100
Karácsony 158
Kender-mal 157
léha 158
-mal 157
Mále 100
Mályi 100
Nyr-mal 157
ruca 157
Uj-mal 157
Zeg-mal 157

PORTUGHEZĂ

abandono 130
abastança 131
abastar 131
abasto 131
abonação 131
abonar 131
abono 131
abortamento 131
abortar 131
abôrto 131
abusão 131
abusar 131
abuso 131
acanhamento 131
acanhă 131
acanho 131
accusação 131
accusar 131
accuso 131
ajuda (de ~) 134
ameaça 134
apreçar 131
apreciação 131
apreço 130, 131
arranjo 130
ataque 134
escolha (ele ~) 134
escuta 134
espera 134
flecha (ele ~) 133, 134
flechar 133
impressão 133
impressionar 133
imprimir 133
prega 134

ROMÂNĂ

A

abdomen 70
abeş 158
abua 158
abur 158

acă- 158
acătare 158
accept 131
acolo 148
adevăsi 105
adiu 158
afum 131
agresiona (a ~) 133
agresiune 133
ăitu; intr-~ 68
aleg 131
alint 131
Almaş 138
alnic 106
altar 138
altoi 131
amestec 131
-an 75
apă 70
apăs 131
aprig 158
arét; in ~u, int-~ul 68
arġea 157
arichită 158
arunc 131
arunca 158
astimpăr 131
auz 131
auzi 131
avans 131
avansa (u ~) 131
avint 131

Ă

-ălău 47
-(ă)ligă 47
-ăros 47
-ăruie 47
-ău 59

B

buci 100
Băciu 100
baier 158
balama 70
balans 131
balansez 131
balaure 157
ballă 70
băr-ă 158
bar-(u) 158
băiat 158
bălmăji 105
bărbînă 70
berbînă 70
beregală 158
Berendei 56, 57
berendii 56
Berin 56
Berinea 56

Berinde(a) 56
Berindei 56, 57
Berindeşti 56
bitanc 23
bilang 21, 23
bile 157
bir 157
Bîrdea 56
bîrgă 105
blestem 131
Boldea 56
bolfă 105
Bordea 56
bordura (a ~) 133
bordură 133
borş 158
boscorodi 105
bolez 131
botoş 105
bricelat 106
brînduşe 75
brînă 75
brusture 156
bua 158
buc 157
buciu, -e 105
bucura 156
bulz 64, 158; ~ de piatră 59
Bulz (Cotoarele ~ului, Valea ~ului) 59
Bulzu 59
Bulzuri 59
bumbic 105
bunar 64
Bunăr 59
burduf 158
burtă 70
burzieni; copil de (prin) ~ 23
but 105
butură 75
butuşar 72

C

-c- 56
caier 158
canală 158
canalnic 72
cap 43
casc 131
căciulă 157
Căpăta 69
căpeluş 106
căpulă 158
cătăvani 62
cătne 147
Căştin (Ursului) 62
cea 104
ceafă 157
ceaia 104
ceară 158
ceartă (el ~) 134

 er 106
 cerg dl u 106
 cerşetor 133
 cerşetori (a~) 134
 cerşi (a~) 133
 cheibe 158
 chelleu 105
 chercheli 105
 chibz 131
 Chiciora (~ Pesăcii) 63
 chip 44
 cicăli 105
 cincădi 105
 cince 105
 cinioară 104
 cintură 106
 cioară 157
 cioc 59, 157
 ciocăl u 59
 ciocirl  59
 ciocirl ie 59
 ciocirl u 64
 Ciocirl u 59
 Cioclova 60
 Cioclovina 60
 cioclovin  64
 cioclovine 60
 cioflinc 106
 cirmoi 105
 cişmea 70
 ciuc  157
 ciuf 157
 ciump 157
 ciupi (a ~) 157
 ciulur  106
 cind 144
 cint 131
 cirtig 158
 cirmoaj  106
 ciştig 131
 claus 106
 cleanş 64, 106
 C ganş (~u Pleşii, ~u P -
 trunsi) 60
 cleanşuri [pl.] 60
 C leanşurile 60
 C lianş (~u Bub r  i ) 60
 coac z  157
 cobor 131
  ocirl u 59
  oclovin  60
 cocon 24
 codr- 158
 codru 158
 colind 131
 colinda 13
 colind  (el ~) 134
 comand  60, 64
 Comand  (~a de Iarn , Cra-
 cu cu ~, Dilma Comenzi,
 Poiana Comenzi) 60, 61
 comeand  61
 comende 60

comenduire 61
 condens 131, 132
 condensez 131
 consult 132
 consum 131
 cope  44
 copil 21-26; ~ de tuf  23;
 ~ de (prin) buruieni 23
 c pil 21-26
 c pil  22-24, 26
 copilete 23
 copili (a + se, ~) 23, 25
 corcote 64
 C rcote 61
 Corcotele 61
 corhodol 61
 cornet 64
 Corn t 61
 cornele 61
 cost 131
 col 43

coverc  64
 C verc  61
 coverci 61
 Cr ciun 100, 158
 crede (a ~) 130
 creion 133, 134
 creiona 133, 134
 creş 158
 crez 130-132
 crint  106
 croi 134
 cru a (a ~) 158
 Cuc 61
 cuc  61, 64
 Cuc  61
 cucon 21, 23
 cucui 61, 64
 Cucui 61, 71
 cucuie 61
 Cucuiul 62
 cuget 131, 132
 cujeic  106
 cum 144
 cunoştinţe 104
 curm 131
 curma (a ~) 158
 Curpeni 58
 cusla (a ~) 105
 cutremur 131

D

dac  144
 dall  158
 darm  134
 daş 158
 d rim  (a ~) 75, 156
 de 146
 Deal 71
 debuie 123
 deciuirica 105
 dejun 131

deletnic 106
 Densuş 7, 16
 denunş 131
 deochi 131, 132
 deranj 131
 desag  72
 descint 131
 deşi 144
 devans 131
 dezgheş 131
 dezinteres 131
 dez-m ş 131
 dez-v ş 131
 dichis 131
 dincotro 147
 direcţie 133
 direc iona (a ~) 133
 dirija (a ~) 133
 dins (ul) 17
 dg  e 64
 dogor 131
 dor (eu ~) 134
 dram 62
 dream 64
 Dream 62
 dreamuri [pl.] 62
 Dreamuri (I.a ~) 62
 dreg 131
 droaie 157
 duc  (el s  ~) 134
 dudaie 23
 dud iaş 23
 dugleş 105
 dzin  (~ presin ) 104

E

-ea 138
 -ei- 56
 -esc 131
 -ez 131

F

face 69
 Fairagul 62
 fairg g  62
 fairoage 62
 Fal a 1000
 falee 100
 far  75
 fa   44
 f c le  105
 f ierag 62
 f rim  (a ~) 133
 f rim  (el ~) 133, 134
 f t 100
 f  ie 64
 F  ie 62
 feliu 123
 fercheş 123
 ferie 105

fier 106
 figură 44
 fiindcă 144
 fine 123
 Fin 103
 fintină 70
 fleaură 106
 flori 104
 fluier 157
 fluture 158
 fluviu 70
 fojorogă 62
 foioroage 62
 frământ 131
 fufează 105
 fugău 105
 fuieroagă 64
 Fuierogă 62
 fuieroage 62
 fulger 131

G

gai 64
 Gaj 62
 gaie 62
 gaiu 62
 Ganș 63
 gardină 158
 gădăv 64
 Gădăv (Pe ~) 62
 gălbează 156, 157
 gărtnă 62-64
 Gărtnă 62
 gărine 62
 Găvan 71
 geaș 64
 genoale 105
 gestionă 133
 gestiune 133
 gheisă 106
 ghiduș 105
 ghițrui 105
 ghiuș 157
 gioi 105
 gionoate 105
 gilcă 106
 godovan 62
 godovane 62
 gogă 158
 gorun 158
 grai 131
 grapă 75
 grăcina 105
 greș 131
 Grum 63
 grumaz 156
 grumuleie 63
 grumuleu 63, 64
 Grumulău 63
 grumur 63
 gug 61

gugă 61
 gură 43
 Gureni 50

H

hadă 105
 haiduc 68
 hameș 157
 hanș 108
 hăbădie 105
 Heleşteu 71
 herleş 105
 hinsă 106
 Hirsari 143
 Hoba 138
 Hobîș 58
 Holm 71
 hurgăjică 63, 64
 Hurôj 63
 hurui (a ~e ~) 63
 huruitără 63
 hușe 106

I

-ică 47
 -icese 66
 iergălaș 105
 -igă 47
 -ină 60
 inscripție 133
 inscripționa (a ~) 133
 isca 159
 -iu 15

I

*îmbăgcauă 105
 îmbăgioa 105
 împujăica 106
 încil 144
 înconjur 131, 132; fără ~ 132
 încotro 146-148
 încerc 131
 îndelete 106
 indemn 131
 îndemna 159
 inec 131
 îngheț 131
 înot 130, 131
 înota (a ~) 130
 îns 17
 însă 17-20
 înscrie (a ~) 133
 însu 17
 însuși 7
 întunec 131
 învâș 131
 înviora 105
 -irlă 59

J

jelui 69
 jind 131
 joacă 134
 jumătate 157
 jur 131

L

lac 70
 lai 158
 lamură 75
 laudă 134
 lectura (a ~) 133
 lectură 133
 lehăi 158
 lepăda 105
 leșin 131
 lete 157
 leurdă 157
 licăr 131
 lipsă (el să lips-easc-ă) 134
 lucra (a ~) 131
 lucru 131
 lumină 134
 luminează 134

M

-m- 16
 mal 100, 157
 mare 70
 Măică 71
 mazăre 156
 măgar 157
 mângânor 72
 mărar 157
 mărat 158
 mărășin 104
 măcălău 106
 mătură 158
 meleag 72
 melesteu 105
 m-redeu 105
 mestec 131
 mior 159
 mir 131, 132; de ~ul lumii 132
 mire 158
 miros 131
 mișca 158
 minca (a ~ bătaie, a ~ pa-pară) 105
 moștoacă 46
 motoașcă 46
 *motoșcă 46
 motroașcă 46
 moșoacă 46
 *moșoacă 46
 mugure 156
 mulțam 130
 mulțumi (a ~) 130

mură 158
 murză 158
 mustru 131
 mușal 75
 mușcoi 157

N

nea 70
 nechez 131
 negură 158
 neștiințe 104
 ninsoare 70
 nivel 131
 nivel(er) 131
 noian 157

O

oacăra 158
 oberea 106
 Obirșa 58
 obstrua (a ~) 133
 obstrucție 133
 obstrucționa 133
 -oc 47
 ocean 70
 ochelar 106
 ochesc 134
 ochi 43, 44, 133
 ochi (a ~) 133, 134
 ocil 106
 oferi (a ~) 133
 ofertu (a ~) 133
 ofertă 133
 -og- 15
 -oi 47
 omăt 70
 omor 131
 opșag 105
 orbeca 106
 orideunde 147
 oridincolro 147
 oriincolro 146
 orișiunde 146
 oriunde 146
 -os 46

P

păca 104
 păstaie 158
 păstru 131
 păuia 105
 păsac 63, 64
 Păsac 63
 pesacă 63
 păsac 63
 Peșteana 58
 peteică 46
 Pian 16
 picur (eu ~) 134
 pielm 158

Pjescă 63
 pipa (a ~) 70
 pirg 64
 Pirg 63
 Pirgu 63
 pină 147
 pîntece 70
 pîriu 70
 plac (a face pe ~) 130 -132
 plai 100
 plasă 72
 Plast 63
 plăcea (a ~) 130
 pliclis 131, 132
 plimb 131
 pociumb 157
 polei 131
 port 130, 131
 porumb 44
 prăpăd 131
 prăval 131
 prebăt 106
 preget 131
 presină 104
 prenecea (a ~) 104, 133
 previziona (a ~) 133
 previziune 133
 priboia 63
 priboi 64
 Pribój 63
 prinde 69
 priveghi 131
 protest 131
 protestez 131
 prunc 24
 pup 131
 pupăză 157
 purla (a ~) 130
 pururi 158

R

rablă 106
 rață 157
 rădăcină 70
 răsufila (a ~) 130, 132
 răsufllu 130 -132
 răzbun 131, 132
 reazem 130, 131
 respir 131, 132
 relez 131, 132
 rezema (a ~) 130, 158
 Rezi (Lacu ~) 136
 rimă 134
 riu 70
 Romanesth 160
 român 160 -161
 românesc 160 -161
 Românești 160
 România 160 -161
 rumân 160, 161
 rumîn 106

S

salt 131
 sarică 158
 Săcel 58
 sărut 131
 scaldă 134
 schimb 131
 scoabă 64
 Scqăbă 63
 scoabe 63
 scorbura 158
 Score 5
 Scorea 56
 Scorei 56
 scula 158
 scutur 131
 seamăn 130 -132
 seceră (el ~) 134
 seculu 123
 semăna (a ~) 130
 sfîrșitu 123
 simf 131
 simfi 131
 sîmbure 156
 singe 43
 sorb 131
 speliă 123
 spre 147
 sprijin 131
 spulber 131
 spumeg 131
 spure 131
 spuroaică 25
 spuză 158
 stăpin 158
 sterp 158
 stînd 158
 străluc 131
 strănul 131
 strecura (a ~) 75
 strop 131
 strugure 157
 strungă 156, 157
 sufla (a ~) 132
 suflu 132
 sughiț 131
 sughița (a ~) 13
 supăr 131
 Suseni 58
 suslă 106
 suspin 131
 susur 131
 sută 11, 12

Ș

șale 158
 șarnieră 70
 Șieu 99
 șistar 70
 șod 106

şpur 21
şpuri 23
şpuroaică 25
ştiră 157
suier 131
suşa 104

T

tabac 67
tabachér 67
tabacheră 67
tabachère 67
tabăcuri [pl.] 67
tabu 67
tabuistic 67
tabuiza (a ~) 67
tabuizare 67
tahiscóp 67
tanagră 67
tanagrale 67
tanagraua 67
tanagră 67
tarét 68
taşcă 46
tată 68
tăbăc 67
tăbăcuri [pl.] 67
tălmăci 67
tălmăciui 67
tăpşan 105
tărnăf 67
tărsug 67
tărsuc 67
tău 64, 70
tăval 131
teamă (el să se ~) 134
teică 46
telegă (a plăgului) 67
telegăf, -e; a plăgului 67
telegăfi [pl.] 67
teracot 68
teracotă 68
tescovină 67
teşcovină 67
tilegăf (a plăgului) 67
tindă (el să ~) 134
tipograficesc 66
tiranicesc 66
tiscovină 67
tişchileăfă 67
tîlhar 68
tîr la vale 68
tîrlăvală 68
tîrnaş 67
toacă 134
toaie 64
Tăje 64
locomán 67
locorman 67
locormán 67
locormán* 67
locormanuri 67

locormánurⁱ [pl.] 67
toi 64
toligă 67
tónnă 67
torsiona (a ~) 133
torsiune 133
toşcă 46
tovarăş 67
tovăreş 67
tovăreşi [pl.] 67
tovărişi [pl.] 67
tovăriş 67
tovărişi [pl.] 67
toză 67
trafói 67
traghicesc 67
tragicesc 67
trai 131
traistă 158
trăgulit, -ă (pere ~e) 68
trebuie 123
trefói 67
tregher 67
treier 131
tremur 131
tricăuă 67
tricău 67
tricot 67
trişoi 67
trihtăr 67
trihtere 67
trţói 67
troian 75
tuşar 23
tuşă; copil de ~ 23
tuşăriş 23
tusean 23
tun 131
Tura 56
turbă 134
turchiz 68
turchiză 68
tureouă 68
Turea 56
Turei 56

Ț

ţandură 106
ţăpălau 47
ţăpoi 47
ţăpoşică 46, 47
ţepă 46, 47, 157
ţepar 47
ţepăroasă 47
ţepăros 47
ţepăruie 47
ţepărusă 47
ţepeligă 47
ţepigă 47
ţepoc 47
ţepoi 46, 47
ţepoiat, -ă 47

ţepos 46, 47
ţepoşică 47
ţepuşă 46
ţesală (el ~) 134
ţioşcă 46
ţiră 158
ţifină; ~ a unui furuncel 70
ţoaşcă 46
ţoşcă 46
ţuc 47
ţucan 47
ţuşcă 46

U

-ui 61
unde (pină ~, pe ~) 144,
146, 148
urdă 75, 157
ureche 43
usuc 131
-uşă 47
utrinde 104
uza 69

V

vaier 131
vaiet 131
valăm 131
vază 134
vătămă 158
vătui 157, 158
văz 130, 131
veacu 123
vedea (a ~) 130
veghe 134
vioară 105
visa 69
viscol 105
vlah 106
vomă 134
vomează 134

Z

zadie 106
Zagra 13
zanf 63
zară 157
zăpadă 70
zăr 157
zbor 131
zbucium 131
zdruncin 131
zgirci 132
zine (~ bune, ~ frumoase, ~
măiestre, ~ milostive) 104
zotecuşte 105

SÎRBOCROATĂ

bunar 59
gai 62

gàrina 62
kianac 60
pesak 63
plast 63
priboj 63

SPANIOLĂ

abono 130
abrazo 130
acucia (él ~) 134

amaine (él ~) 134
antipo 130
apote 134
apunte 134
arranque 134
ataque 134
ayuda (él ~) 134
cruz 133
cruzar 133
cuna (él ~) 133, 134
cunar 133

fundir 133
fusion 133
fusionar 133
habla (él ~) 134
hacha (él ~) 134
influencia 133
influeniar 133
influir 133
prenda (él ~) 134
revolucionar 133
revolution 133
revolver 133

Reprezentativă în primul rând pentru activitatea lingviștilor clujeni, revista „Cercetări de lingvistică” apare prin grija Institutului de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj-Napoca. Profilul revistei este larg deschis tuturor domeniilor lingvisticii, dar în special problemelor de lingvistică românească: istoria lingvisticii românești, istoria limbii române, dialectologie, onomastică, gramatică, fonetică-fonologie, lexicologie-lexicografie, stilistică, filologie, lingvistică generală etc. Acestea sînt, de altfel, și rubricile obișnuite ale sumarelor revistei. De asemenea, „Cercetări de lingvistică” are o secțiune cuprinzătoare dedicată recenziilor și prezentărilor de cărți, în care sînt semnalate și discutate numeroase apariții de lingvistică românească și străină. Sumarul numerelor este completat de cronicile principalelor manifestări științifice interne și internaționale din domeniul lingvistic, precum și de un indice anual (de materii, de autori și de cuvinte). Revista publică studii și cercetări în limbile română, franceză, italiană, engleză, germană etc.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceluiași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor în text se va face în ordinea numerelor. Titlurile citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine exclusiv autorilor.

Correspondența privind manuscritele, schimbul de publicații etc. se va trimite pe adresa Consiliului de conducere al revistei: 3400 Cluj-Napoca, str. E. Racoviță nr. 21.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
79717, București, Calea Victoriei nr. 125

ÎN PREGĂTIRE

**Noul Atlas lingvistic român,
pe regiuni—Transilvania, vol. I**

Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni — Transilvania, NALR — *Trans.*, care se elaborează în cadrul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj-Napoca de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loșonți, va înfățișa, sub formă de hărți analitice, sintetice și planșe cu material necartografiat, bogatul și valorosul material lingvistic cules din 220 de localități din Transilvania istorică.

Volumul întâi conține 151 de hărți mari, analitice, în care sint redată răspunsurile la o parte din chestiunile primului capitol al *Chestionarului*, *Corpul omenesc*, indicele cuvintelor-titlu și al tuturor termenilor cuprinși în hărți, corespondențele cu atlasele lingvistice românești și romanice. În broșură separată, pe lângă date despre localități și informatori, vor fi incluse și numele de persoane și de locuri culese cu ocazia anchetelor.

Materialul va permite o cunoaștere mai exactă a ariilor de răspindire a diferitelor fenomene fonetice, morfologice și lexicale, a structurii graiurilor transilvănene, precum și a statutului lor în cadrul dacoromânei, punind în același timp la dispoziția cercetătorilor și prețioase informații privind unele aspecte ale istoriei limbii române.

Materialul acestui volum, ca și al celor care se redactează în continuare, a constituit și până acum o sursă de informare pentru elaborarea unor lucrări, studii și articole publicate în revistele de specialitate.

GL, ANUL XXIX, NR. 2, p. 91—196 CLUJ-NAPOCA, 1984

